

భారతగ్రంథమాల

సం. 2

శ్రీ. ఆ-1.

శ్రీమదాంధ్ర మహాభారతము విరాటపర్వము

గుంటూరుపట్టణోన్నతపాఠశాలాసంస్కృతోపాధ్యాయ

శ్రీ పల్లె పూర్ణపాణిచార్య విరచిత

లఘుటీకావ్యాకరణవిశేషసహితము

ప్రకాశకుడు

చతుర్వేదుల పార్థసార

శ్రీ తృప్తి దేవరాయ గుంటూరు
విభాగము

మైరాపేట

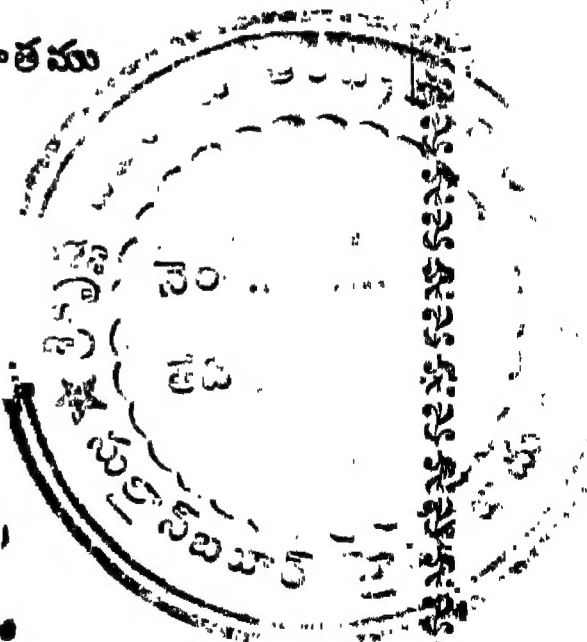
ఆ-1

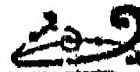
విభాగ వలంబు 1934

సర్వస్వామ్యసంకలితము

మందా దార్లకు రూ 0-9-0

ఇతరులకు రూ 0-12-0

—♦ గ్రంథ పరిశోధకులు ♦—

1. శ్రీ వల్మీకి పూర్ణ పాణ్డ్యచార్యులుగారు,
సంస్కృతోపాధ్యాయులు. బెంకలపాళెమ్మలు గుంటూరు
2. కొలచలమల కృష్ణసోమయాజులుగారు,
ఎం. ఏ, ఎల్. టి., టీచర్, బెంకలపాళెమ్మలు గుంటూరు
3. పుచ్చా వరదరామకృష్ణయ్యగారు,
ఎం. ఏ., టీచర్, ఎ. సి కాలేజి గుంటూరు

విషయ సూచిక

ప్రథమాశ్వాసు.

శ్మతి నిర్మాణ ప్రస్తావన	1
శత్రువంతములు	8
కథాప్రారంభము	9
భామ్యుడు పాండవుల నూరాత్మలు	12
పాంచాలీ పాండవులు దమ మెలంగవలయు పనుల నిశ్చయించుకొనుట	15
భామ్యుడు పాండవులకు నేనాధర్మంబు లెఱింగించుట	26
పాండవులు పాంచాలితోడ విరాటనగరంబునకు బయలుదేరుట	32
పాండవులు దమ యాయుధంబుల శమివృక్షమునఁ బెట్టుట	37
ధర్మరాజు సన్యాసివేషమున విరటుఁ గొల్వ వచ్చుట	41
భీముండు వంటలవాడై విరటుఁ గొల్వ వచ్చుట	46
అర్జునుడు పేడిరూపమున విరటుఁ గొల్వ వచ్చుట	49
నకులుఁ డశ్వపాలకుడై విరటుఁ గొల్వ వచ్చుట	55
సహదేవుడు గోపవేషంబున విరటుఁ గొల్వ వచ్చుట	59
ద్రౌపది సైరంధ్రీవేషమున నుదేష్టఁ గొలువ వచ్చుట	62

ద్వితీయాశ్వాసము.

భీముడు మల్లనితో యుద్ధము నేయుట	75
కీచకుడు నుదేష్టవలన ద్రౌపది తెలుంగలుంగఁగోరుట	81
ద్రౌపది కీచకునితోఁ బరువవాక్యంబులు వలుకుట	86
కీచకుండు ద్రౌపదియందలి మోహంబునఁ బరితపించుట	92
ద్రౌపది కీచకు నింటికిఁ గల్గు జేరం బోవుట	96
కీచకుడు ద్రౌపదిం బట్టుకొనుటకు వెంటఁ దగులుట	101
ద్రౌపది తన భంగపాటు విరాటునితోఁ జెప్పుట	105
ద్రౌపది భీమునితోఁ దన భంగపాటు చెప్పి పరితపించుట	111
ద్రౌపది భీమునితో ధర్మరాజు మహిమ చెప్పుట	116

చక్రభాతకాల వర్ణనము	...	128
ద్రౌపది భీమునితోఁ గీచకుడు నర్తనకాలకు రాఁ జోవుటం జెప్పుట		137
కీచకుఁడు ద్రౌపదియందలి మోహంబున పరితాపంబు నొందుట		141
కీచకుఁ డుద్యానవనంబున విహరించుట	...	144
భూరార్య స్తమయవర్ణనము	...	148
భీమసేనుఁడు గీచకుని సంహరించుట	...	158

(శ్రీ)

హ రి హ ర నా థా య న మః.

శ్రీమదాంధ్రమహాభారతము.

విరాటపర్వము, ప్రథమాశ్వాసము.

యన గౌరి నాఁ బరఁగు ♦ 1 చెల్వకుఁ జిత్తము పల్ల
వింప భ । ద్రాయితమూర్తియై హరిహారం బగు రూ
పముదాల్చి విష్ణురూపాయ నమశ్శివాయ యని
పల్కెడుభక్తజనంబు వైదిక । ధ్యాయిత కిచ్చ
మొచ్చుపర ♦ తత్త్వముఁ గొల్చెద నిష్టసిద్ధికిన్. 1

—♦ కృ తి ని ర్మా ణ పృ స్తా వ నః ♦—

అని సకలబ్రహ్మప్రార్థనంబు సేసి తత్ప్రసాదాసాదితకవిత్వ
తత్త్వనిరతిశయాను భావానందభరితాంతఃకరణుండ నగు
చుండి యొక్కనాఁ డిట్లని వితర్కించితి. 2

విద్యత్సంస్తవనీయభవ్యకవితా ♦ వేశుండు విజ్ఞానసం
పద్విఖ్యాతుఁడు సంయమిప్రకరసంభావ్యానుభావుండు గృ
హ్యద్యైపాయనుఁ డర్థిలోకహితనిష్ఠుం బూని కావించె ధ
ర్మాద్యైతస్థితి భారతాఖ్య కిమగులే ఖ్యం బైన యామ్నా
యముగ్. 3

1. క. చెల్వల. 2. క. గ. దోదితకవిత్వ. 3. క. ఖ. మగునా ♦
యంబు తేఖ్యంబుగాఁ.

క. వేదములకు నఖిల స్మృతి

వాదములకు బహుపురాణ ♦ వర్గంబులకు

వా దైనచోటులను దా

మూదల ధర్మార్థకామ ♦ మోక్షస్థితికిన్.

4

వ. అదియును.

5

ఉ. ఆదరణీయసారవివి ♦ శార్థగతిస్ఫురణంబు గల్గి యు

ష్టాదశపర్వనిర్వహణ ♦ సంభృత మై పెను పొంది 1 యుండ నం

దాదిఁ దొడంగి మూడుకృతు ♦ లాంధ్రకవిత్వవిళారదుండు వి

ద్యాదయితుం డొనర్చె మహి ♦ తాత్పర్యం నన్నయ భట్టు

దక్షతన్.

6

మ. హృదయాహ్లాది చతుర్థ మూర్జితకథో ♦ పేతంబు నానారసా

భ్యుదయోల్లాసి విరాటపర్వ మట యు ♦ తోగోగోదూలం

గూడఁగాఁ | బదియేనింటిఁ దెనుంగుబాస జనసంప్రసాద్యంబు

లై పెంపునం | దుది ముట్టన్ రచియించు తోప్ప బుధనం ♦

తోషంబు 2 నిండా రంగన్.

7

క. అని రచనాకౌతుకమున

మన మలరంగ సీప్రబంధ ♦ మండలి కథినా

ధునిగా నేపురుషునిఁ బే

రొకనువాడనొ యనుతలంపు ♦ గూరినమదితోన్.

8

వ. ఇంచుక నిద్రించుసమయంబున.

9

సీ. మజ్జనకుండు స ♦ మ్మాన్యకౌతమగోత్ర

మహితుండు భాస్కర ♦ మంత్రితనయుఁ

డన్నమాంబాపతి ♦ యనఘులు కేతన

మల్లన సిద్ధనా ♦ మాత్యవరుల

కూరిమితమ్ముండు ♦ గుంటూరివిభుఁడు కొ

మ్మనదండనాథుండు ♦ మధురకీర్తి

1 విస్తరస్ఫూరుఁడా ♦ పస్తంబసూత్ర ప

విత్రశీలుఁడు సాంగ ♦ వేదవేది

తే. యర్థిఁ గల వచ్చి వాత్సల్య ♦ మతిశయిల్ల

నస్మదీయప్రణామంబు ♦ నాదరించి

తుష్టి 2దీవించి కరుణార్ద్ర) ♦ దృష్టిఁజూచి

యెలమి నిట్లని యానతి ♦ యిచ్చెనాకు.

ప. “కి మస్థిమాలాం కిము కౌస్తుభం వా, పరిష్క్రియాయాం
బహుమన్యసేత్వమ్ । కిం కాలకూటః కిము వా యశోదా,
స్తన్యం తవ స్వాదు వద ప్రభో మే॥” యని నీవు దొల్లి
రచియించినపద్యంబు గాఢాదరంబున నవధరించి భక్త
వత్సలండుగు హరిహరనాథుండు నీదెస దయాళుండై
యునికిజేసి నిన్నుం గృతార్థునిజేయం గార్యార్థి యయి
నాకలోకనివాసి యయిననాకుఁ దనదివ్యచిత్తంబునం
గలయక్కారుణ్యంబు తెఱం గెఱుంగునట్టిశక్తిం బ్రసా
దించి నన్ను నాకర్షించి కొలిపించికొని వీఁడె విజయం
చేయు చున్నవాఁ డనుచుం జూపుటయు సవి శేషసంభ్రమ
సంభరితహృదయుండ నయి యవ్వలనుం గనుంగొనునప్పుడు.

1. ‘విస్తృతిస్ఫూరుఁడని యుండిన సమంజముగా నుండును. 2. చ.
దీపించు. 90

సీ. కరుణారసము వొంగి శ తొరఁగెడుచాడ్పున

శశిరేఖ నమృతంబు ♦ జాలువాట

హరినీలపాత్రిక ♦ సురభిచందన మున్న

గతి నాభి ధవళిపం ♦ కజము మె

గుటి యైన చెలువున ♦ 1 నెఱసినలోకర

క్షణ 2 మన గరళంబు ♦ చాయ దో

బ్రథమాద్రి దోతెంచు ♦ భానుబింబము నా న

రమ్మునఁ గొస్తుభ ♦ రత్న మొప్ప

తే. సురనదియును గాళిందీయు శ బెరసినట్టు

కాంతిపూరంబు శోభిల్లు ♦ శాంతమూర్తి

నామనంబు నానందమ ♦ గ్నముఁగఁ జేయ

నెలమి సన్నిధి సేసె స ♦ ర్వేశ్వరుండు.

వ. ఏనును భక్తిమయం బగుసాష్టాంగదండప్రణామం

రించి కొండొక దొలంగి వినయావసతుండనై లలాట

భాగంబున నంజలిపుటంబు ఘటించి నయనంబుల

యవంబులును బ్రమదబాష్పసలిలవిలులితంబులును

పటలపరికలితంబులునుం గా నంతంత నిలిచిన నద్దేవుడ.

క. అనుకంపాతిశయంబునఁ

దనదక్షిణనేత్రమును సు ♦ ధారోచియ కా

నను వింత లేక చూచి వ

దనమున దరహాసరసము ♦ దళు కొత్తంగన్.

1. ఖ. గ. మెఱసిన. 2. క. మనఁగ గళంబు ♦ చాయ.

ఉ. వైదికమార్గనిష్ఠ మగు ♦ వర్తనముం దగ నిర్వహించుచు
 స్నేహము లేనిభక్తి మది ♦ నిర్మలవృత్తిగఁ జేయు చుండ మ
 త్పాదనిరంతర స్మరణ ♦ తత్పరభావము కల్గి నాత్మ స
 మ్మోదముఁ బొందఁ గావ్యరస ♦ ముం గొనియాడుచు నుండు
 దెప్పుడున్.

15

వ. అందును.

16

క. పారాశర్యునికృతి యయి
 భారత మనుపేరఁ బరఁగు ♦ పంచమవేదం
 బారాధ్యము జనులకుఁ ద
 ద్గారవ మూహించి నీ వ ♦ ఖండిత¹భక్తిన్.

17

తే. తెనుఁగు బాస వినిర్మింపఁ ♦ దివురు టరయ
 భవ్యపురుషార్థతరుపకృ ♦ ఫలము గాదె
 దీని కెడ నియ్యకొని వేడ్క ♦ నూని కృతిప
 తిత్వ మర్థించి వచ్చితిఁ ♦ దిక్క-శర్మ.

18

వ. అనిన నద్దివ్యవచనామృతంబు నాయుల్లంబున వెల్లికొనినఁ
 బునగపునగప్రణామంబు లాచరించి యప్రమేయప్రభావ
 భావనాతీతుం డయ్యును నప్పరమేశ్వరుం డాశ్రితులకు
 నత్యంతసులభుం డని బుధులవలన వినియునికింజేసి నను
 బో టి బాలస్వభావునకు నిట్టిమహానీయమహిమ దొర
 కొనుటయుం గలుగున కాక యని తలంచుచు నవ్విభునకు
 విన్నపంబు సేయువాడ నయి కొమ్మనామాత్యునాననం
 బాలోక్కించి తదనుమతి వడసి యిట్లంటి.

19

క. భూరిభవత్కారుణ్య

క్షీరాంబుధి నాదుతుచ్ఛః † చిత్తంబున వి

స్తార 1 మహితముగ నునిచితి

వారయ నచ్చేరువు గాదె † యఖిలాండపతీ.

20

ఉ. ఇంతకు నేర్చునీకు నొక † యింతటిలోన మదీయవాణి న
త్యంతవిభూతిఁ బెం పెసఁగు † నట్టినినుం గొనియాడఁ జేత దా
నెంతటిపెద్ద నీకరుణ † నిట్లు పదస్థుడ నైతి నింక జ
న్మాంతరదాగఖముల్ దొలఁగు † నట్లుగఁ జేసి సుఖాత్ముఁ
జేయవే.

21

వ. అని యుపలాలితుం డగుడింభకుండు దనకొలంది మెఱుం
గక మహాపదార్థంబు వేడువిధంబున బ్రహ్మనందస్థితిం
గోరి సర్వాంగాలింగిత మహితలం బగునమస్కారంబు
సేసిన నజ్జగన్నాథుండు.

22

తే. జననమరణాదు లైనసం † సారదురిత

ములకు నగపడ కుండంగఁ † దొలఁగు తెరువు

గనువెలుంగు నీకిచ్చితి † ననిన లేచి

నిలచి సంతోష మెద నిండ † నెలవుకొనఁగ.

23

వ. మేలుకాంచి.

24

క. ఎలమియు నచ్చేరువును సరి

నెలసి కపాదలు మానసమున † నెంతయుఁ బ్రోద్దే

1. గ. ఘ. మహిమముగ. 2. క. జ. కుండుని † మూలకుఁ దెరువు.

3. క. పాదువు. 4. చ. జ. సభక్తి.

గలలోనఁ గన్నచందము

దలఁచుచు నుండితిని భక్తి ♦ తాత్పర్యమునన్. 25

వ. తదనంతరంబ.

26

ఉ. ఇట్టిపదంబు గాంచి పరఁ మేశ్వరునిం గృతినాథుఁ జేసి యే
పట్టునఁ బూజ్యమూర్తియగుఁ భారతసంహితఁ జెప్పఁగంటినా
పుట్టుఁ గృతార్థతం బొరసెఁ బుణ్యాచరిత్రుఁడ నైతి నవ్విభుం
గట్టెదఁ బట్ట మప్రతిమ ♦ కారుణికత్వమహావిభూతికిన్. 27

ఉ. కూర్చుటనూత్నరత్నమునఁకుం గనకంబునకుం దగ్గు జనా
భ్యర్చిత మైనభారత మ ♦ పారకృపాపరతంత్రవృత్తిమైఁ
బేర్చినదేవదేవునకుఁ ♦ బ్రీతిగ నిచ్చుట సర్వసిద్ధి నా
నేర్చినభంగిఁ జెప్పి వరఁణీయుఁడనయ్యెద భక్తకోటికిన్. 28

వ. ఇది యనన్యసామాన్యకారం బగుపరమధర్మప్రకారంబు 29

ఉ. కావున భారతామృతముఁకర్ణపుటంబుల నారఁగ్రోలి యాం
ధ్రావలి మోదముం బొరయు ♦ నట్లుగ సాత్యవతేయ
సంస్మృతి । శ్రీవిభవాస్పదం బయిన ♦ చిత్తముతోడ మహా
కవిత్వదీ । ఊవిధి నొంది పద్యముల ♦ గద్యములన్ రచి
యించెదం గృతుల్. 30

వ. అని పూని యీదృశంబు లగుపుణ్యప్రబంధంబులు దేవ
సన్నిధిం బ్రశంసించుటయు నొక్కయారాధనవిశేషం బగు
టంజేసి. 31

—♦ మవ్యంతములు. ♦—

క. ఓంకారవాచ్యునకు నన
హంకారనిరూఢభావ ♦ నారాధ్యునకున్
ప్రీంకారమయమనోజ్ఞా
లంకారోల్లాసనిత్య ♦ లాలితునకున్. 32

క. త్రిభువనశుకదృఢపంజర
విభవమహితునకు సమస్త ♦ విష్టపనిర్మో
కభుజంగపతి కఖిలజగ
దభిన్నరూపునకు భావ ♦ నాతీతునకున్. 33

క. శ్రుతిసీమంతమణికి నా
శ్రితవాంఛాపూర్తికరణ ♦ చింతామణి కా
నతదురిత తమోద్యుమణికిఁ
గ్రతుభూషణమణికి లోక ♦ రక్షామణికిన్. 34

క. పరమశమ నిరతసంయమి
వరమానసకుముదహాస ♦ వర్ధనచంచ
చ్ఛరణనఖచంద్రికావి
స్ఫురణాచిత్రప్రకార ♦ శోభాధ్యునకున్. 35

క. హరిహరనాథునకు మరు
త్సరిదా కల్పితమనోజ్ఞా ♦ చరణశిరస్సుం
దరమూర్తికి భావనత
త్పరచేతోయుక్తభక్త ♦ పరతంత్రునకున్. 36

—♦ కథాప్రారంభము. ♦—

వ. ఏను విన్నపంబు సేయుతెఱుగుగా వంతస్సన్నిధిం గలిగించు
కొని 1యమ్మహాకావ్యంబు నర్థంబు సంగతంబు సేసెద. 37

క. శరణాగత సంశ్రితభయ

హరణా సురనికరశేఖ ♦ రానర్హమణి

స్ఫురణా పరిచయరంజిత

చరణా వనమాలికా భు ♦ జంగాభరణా. 38

క. అజగవశ్శార్జ్ఙ్గాలంకృత

భుజగర్వనిరస్తదైత్య ♦ భూమస్తుత్యా

త్రిజగద్ధారణనిత్యా

భుజగసమాచరితశయన ♦ భూషణకృత్యా. 39

క. జలనిధిహిమవద్భూధర

కలితజనన కేళికాతు ♦ కవ్యక్త్యావ్య

క్తలలితసౌందర్యస్ఫుర

దలఘుతనుస్త్రీసనాథ ♦ హరిహరనాథా. 40

వ. దేవా దివ్యచిత్తంబున నవధరింపుము. 41

ఆ. కథ జగత్ప్రసిద్ధ ♦ గావునఁ బూర్వప

ర్వార్థయుక్తి సేయు ♦ నట్టియెడల

యత్నమించుకంత ♦ యయినను వలవదు

వలసినట్లు సెప్ప ♦ వచ్చి యుండు. 42

వ. మహాభారతంబు సమస్తదురితాపహంబును నభిమతశుభావ
హంబునుం గావున నొక్క మహాఫలంబుగోరి జనమేజ

యుండు గృష్ణద్వైపాయనమహామునికారుణ్యంబు వడసి
తదీయప్రియశిష్యుం డయిన వైశంపాయనువలన వినినకథ
యగుటంజేసి తత్ప్రకారంబు నడపెద నదియె ట్లనినం బరమ
పవిత్ర లగుపాండుపుత్రులచరిత్రం బుపాఖ్యానసహితం
బుగా వ్యాఖ్యానంబు సేయుచుండ వారలవనవాససమ్య
గనుష్ఠానంబు సవిస్తరంబుగా విని జనమేజయుండు వైశం
పాయనున కిట్లనియె.

43

చ. మహితసముజ్జ్వలాకృతులు ♦ మానధనుల్ జనమాన్యు
లంగనా । సహితము గాఁగ నేమిగతి ♦ సమ్యగుపాయని
గూఢవృత్తిమై । నహితుల కప్రభేద్య మగు ♦ నాపదు
మూడగునేడు మత్పితా । మహులు చరించి రంతయుఁ
గ్ర ♦ మంబున నా కెఱుంగంగఁ జెప్పుమా.

44

క. అని యడిగిన వైశంపా

యనుఁ డమ్మనుజేంద్ర చంద్రు ♦ నధికౌత్సుక్యం
బునకలిమికిఁ దనహృదయం

బున గాఢాదరము భరిత ♦ ముగనిట్లనియెన్.

45

వ. పాండవులు వనవాసంబు సముచితంబుగాఁ జలిపి పండ్రెండగు
నేటికడపటఁ దమకు ధర్మదేవతాసమాగమం బయినం
దత్ప్రసాదంబున నజ్ఞాతవాసంబునకు భంగంబు గా కుండ
వరంబువడసి యంతకు మున్ను తమవెనుక నడవులం దిరు
గుచు నగ్నిహోత్రంబులఁ దోడన కొని వల్లుభూసురోత్త
ములు దమ్ముం బరివేష్టించి యుండఁ దారనుష్ఠింపం

బూనినపనివారల కెఱింగింపం దలంచి కరంబులు మొగిచి
సవినయంబుగా నిట్లనిరి. 46

సీ. తెల్లంబు గాదె మీ ధన్యుల సుయోధను
చేసినకుటిలవి ధన్యుల చేష్టితంబు
లకట మాతో మీరు ధన్యుల నడవుల నిడుమలఁ
బొందితి రొకభంగిఁ ధన్యుల బోయెఁగాల
మిది పదమూడగు ధన్యుల మా కజ్ఞాత
వాసంబు సలుపంగ ధన్యుల వలయు నిందు
ధార్తరాష్ట్రులు సూత ధన్యుల తనయసౌబలులును
జెఱుపన వేతురు ధన్యుల చిన్నసన్న

ఆ. యెఱిగిరేని జాల ధన్యుల నెఱ్ఱవాటిల్లు న
ట్లగుట మమ్ము నింక ధన్యుల నతిరహస్య
వృత్తిమై నిరస్త ధన్యుల రై చరి
యింపుఁ డని యనుగ్ర ధన్యుల హింపవలయు. 47

వ. అని చెప్పి రట్టిసమయంబున ధర్మనందనుండు విషణ్ణహృద
యుండె. 48

క. ఒకనాఁ డేమాను నాపద

లకు విడుమరఁ గాంచి విప్రు ధన్యుల జుట్టలఁ బె

ట్టుకొనిసుఖ ముండఁ బడయుదు

మొకొ యిప్పా తెందుఁ గలదె ధన్యుల లెవ్వరికిన్. 49

వ. అని డగ్గుతిక పెట్టి దుఃఖపరవశుం డగుటయు నమ్మహీసుర
వరులుం దమ్ములు నతని నాశ్వాసించు చుండఁ దత్పార్శ్వం

బున నున్న ధౌమ్యుండు దదీయవిషాదాపనోదంబు సేయం
దలంచి యిట్లనియె. 50

—♦ ధామ్యుండు పాండవుల నూరార్చుట. ♦—

ఉ. ధర్మనిరూపకత్వమున ♦ ధైర్యమునన్ మహాసీయవృత్తి స
త్కర్మవిధిజ్ఞతం జతుర ♦ తామహిమన్ దృఢబుద్ధి నెవ్వరున్
ధర్మజుపాటి గా రనఁగ ♦ ధాత్రిఁ బ్రసిద్ధుఁడ వైనయట్టిసీ
వేర్మికి నీడె దుర్దశల ♦ పెల్లునకున్ 1దురపిల్లు టారయన్.
వ. అట్లుం గాక. 52

క. దేవతల కైన నొక్కొక
చో వలయున కాదె శ్రతు ♦ సూదనవిధికా
లావా ప్తికి మును దమన
2ద్యావంబు లడంచి యుడుగఁ ♦ బడి యుండంగన్. 53

సీ. నిషధాద్రియం దని ♦ మిషపతి ప్రచ్ఛన్న
సంచరణమున వ ♦ ర్తిచుటయును
నదితిగర్భంబున ♦ నవతార మై వామ
నాకారమున హరి ♦ యడఁగుటయును
జననియూరుప్ర దే ♦ శంబున నతినిగూ
ధంబుగా నొర్వుండు ♦ డాఁగుటయును
ధేనుశరీరవి లీనుడై ♦ యజ్ఞాత
చర్య మార్తాండుండు ♦ సలుపుటయును

1. 'దురుపిల్లు' అని వ్రా. ప్ర. 2. క.గ. ద్యావము లడఁచి ? ని
యొదిగి పడి.

ఆ. వినమె యిట్లు పడిన ♦ వీరలు పదపడి
తమకు నగ్గ మైన ♦ తటి జయింప
రెట్లు 1 ప్రబలి రిపుల శ నీవును నాపద,
కోర్చి భంగపాటు శ దీర్చుకొనుము.

54

క. అనవుడు నప్పలుకులు విని
తనచిత్తముకలఁక దేటి ♦ ధర్మతనూజం
డనుజన్ముల దెసఁ జూచిన
ననిలసుతుం డిట్లు లనియె ♦ నాతనితోడన్.

55

మ. భవదాజ్ఞాదృఢబంధసంయమిత శుం ♦ భద్రేగ మై కాక నాఁ
డవలీలఁ మనయర్జునద్విపము క్రో ♦ ధావేశమర్ద్రాంతద
ర్పవిలాసోద్భటభంగి నే పడరి కా ♦ రవ్యాంబుజశ్రేణిఁ జి
క్రువడంజేయదెయొక్కప్రేల్మిడిననీ ♦ కువేడకసంధిల్లగఁ

వ. అనిన విని ధర్మనందనుండు దెలి వొందిన మొగంబుతోడ
శిరఃకంపంబు సేసె నట్టిసమయంబున నవ్విపులందఱు
నొక్క మొగిన మీతలంపునకు దైవం బనుకూలంబు
గావుత మని పాండుపుత్రుల దీవించి పునర్దర్శనం బయ్యెడు
మనుచు వీడ్కొని నిజస్థానంబులకుం జనిరి తదనంతరంబు
బాహ్యపరివారం బెల్లను సముచితప్రకారంబున వీడుకోలు
వడసి తమతమపొందుపట్లకుం బోయిన.

57

ఉ. తమ్ములు ధౌమ్యుడున్ సతియుఁ ♦ చా నరదంబులతోడఁ
గ్రోశమా । త్ర మ్మొకచోటి కల్లఁ జని ♦ ధర్మతనూభవుఁ
డందు నాటిరే । యిమ్ములఁ జల్పి వేగుటయు ♦ నీప్సిత

కార్యము సేయఁగా విచారము | రమ్మన నున్నచో నమర ♦
రాజతనూభవుఁ జూచి యిట్లనున్. 58

క. మన మొకయేవుర మీయం
గనయుం దో నరుగుదేరఁ ♦ గా నెయ్యెడఁ బో
యిన నెఱుంగ కుండుదురె యి
ద్దినములు గడపంగ నెద్ది ♦ దెఱుగ యెడినో. 59

చ. అనిన నతం డిట్లనియె. 60

తే. ధర్మదేవత నీమనఃతక్రమమునకు
మెచ్చి యెంతయుఁ బ్రీతిమై ♦ నిచ్చినట్టి
వరము గలుగంగ మనమేమి ♦ వర్తనమున
నెఱవనున్నను నొరులకు ♦ నెఱుంగనగునె. 61

వ. కురుజనపదంబుచుట్లం బాంచాల చేడి మత్స్యసాశ్వవిదేహ
బాహ్లిక దశార్ణ శూరసేన కల్పింగ మగధదేశంబులు
సుభిక్షంబులు జనాకీర్ణంబులు నతిస్థిరంబులు నై నివాస
యోగ్యత గలిగి యున్నయవి యని విందుము వానియందు
మీకుం జూడం బోలినయెడఁ దగినచందంబున నిలుచు
వారము గాక యనినం బ్రయంబుది ధర్మనందనం
డిట్లనియె. 62

క. అగు నది యట్టిద దైవము
దగ నిచ్చిన యవ్వరంబు ♦ దప్పునె మనకున్
విగతభయవాసయోగ్యం
బుగ నొక్కెడ నెప్పుడ డిప్పుడ ♦ పోవఁగ వలయున్. 63

ఆ. నాకుఁ జూడ మత్స్య ♦ నరపతి సద్ధర్మ
వర్తి సుజనహితుఁ డ ♦ వార్యబాహు
బలుఁడు గాన యతని ♦ పాల నందఱుఁ దగ
వైనపనుల నిలుచు ♦ టభిమతంబు.

64

—♦ పాంచాలీపాండవులు దమ మెలంగవలయుపనుల నిశ్చయించికొనుట. ♦—

క. మనలోన నెవ్వఁ డెమ్మెయి
పనివెంటను విరటుమనము ♦ వడయుద మది యె
ల్లను నేర్పరించి యుదఱుఁ
దనతనమది నున్న తెఱఁగు ♦ తథ్యమ చెప్పుఁడా.

65

వ. అనిన విని సవ్యసాచి సవితర్కంబును సవిషాదంబును సగౌర
వంబునుం గా నతని నుపలక్షించుచు నిట్లనియె.

66

సీ. మహానీయమూర్తియు ♦ మానవైభవమును
సౌకుమార్యంబును ♦ 1 సరళతయును
మార్దవంబుఁ బ్రభుత్వ ♦ మహిమయు నపగత
కల్మషత్వంబును ♦ గౌరవంబు
2 శాంతియు దాంతియుఁ ♦ జాగంబు భోగంబుఁ
గారుణ్యమును సత్య ♦ సారతయును
ధర్మమయక్రియా ♦ తత్పరత్వంబును
గీర్తిధనార్జన ♦ క్రీడనంబుఁ

ఆ. గలిగి జనుల నేలఁ ♦ గాని యెన్నండును
నొరులఁ గొల్చి తిరుగ ♦ వెరవు లేని

యట్టిసీపు విరటు • నెట్టిచందంబున
ననుచరించువాడ • వధిప చెపుమ.

క. అనినం దమ్మునినెమ్మన
మునఁ బుట్టినవగపు భావ • మున నెఱిఁగియు
టునఁ బుచ్చుచుఁ బ్రస్తుతకా
ర్యనిరూపణదశయ మెఱయ • నతఁ డిట్లనియె

క. సన్నాస్తిసివేషమున రా
జన్యునిఁ గని యెపుడుఁ గొలిచి • సభ్యత్వమున
మాన్యుడ నై పుణ్యకథా
విన్యాస మొనర్తు నతని • వేడుకకుఁ దగన్.

క. శ్రౌతస్మార్తనిమిత్త
జ్యోతిర్విద్యలు వహించి • యోగ్యసమయసం
జాతప్రాగల్భ్యుడ నై
చాతుర్యము మెఱసి మాన • సం బలరింతున్.

క. ఆతనితో నొక్కొకమరి
కౌతూహలవృత్తికిం ద • గం దొడఁగి మృదు
ద్యుతంబునఁ గ్రీడింతు
జేతోముద మొదవ నక్ష • శిల్పప్రాధిక్.

తే. మణిమయమ్ములుఁగల ధౌత • మయములును
వర్ణమయములు నాది గా • వలయునట్టి
యడ్డసాళులు గలవు నా • కభిమతముగ
వానిఁ గొనిపోయి చూపుదు • వరుసతోడ.

వ. మఱియు నవసరోచితంబులగు వినోదంబులు బ్రహ్మాదంబు
పుట్టించుచుఁ బ్రసాదంబునకుం బాత్రుండనై కంకుం డను
నామధేయంబు ధరియించి చరియింతు నయ్యుర్వీశ్వరుండు
మత్స్పర్శవర్తనం బడిగెనేనియు ధర్మపుత్తుతోడి మైత్రి
దగిలి యతని పాల వసియింతు ననం గలవాఁడ నని చెప్పి
యనిలతనయు నిరీక్షించి తత్కాలజనితం బయిన ఖేదంబు
నం దొరఁగ సమకట్టు బాష్పజలంబులు మగుడ నింకించుచు
నిట్టూర్పు లడంచి ధైర్యం బవలంబించి యిట్లనియె. 73
సీ. కడిమిమై సౌగంధి ♦ కమున యత్సులమద

మడఁచి కృష్ణగుఁబువ్వు ♦ లట్లు దెచ్చెఁ
గిమ్మారదానవు ♦ నమ్మెయి నిర్జించి
విగతకంటకముఁ గా ♦ వించె వనము
బకదైత్యుఁ దొడరి యా ♦ భంగి రూపఱఁ జేసి
రక్షించె 1 నేక చ ♦ క్రాపురంబు
నప్పాటఁ బ్రబలు జ ♦ టాసురు నడరి దం
డితుఁ జేసి మనలఁ బె ♦ ట్టించుకొనియె

* తే. నితఁడు పుట్టినకోలెను ♦ నెసగ మెసఁగు
దర్పమునన వ ర్తిల్లును ♦ దగ్రహృదయుఁ
డకట యొరు చిత్తమునకెక్కు ♦ నట్లుగాఁగ
మెలఁగి యేమివిధంబునఁ ♦ గొలుచువాఁడు. 74

వ. అనిన విని భీమసేనుం డిట్లనియె. 75

1. క. ఇట 'ఏకచక్రా' అని మూలమందుఁబోలే స్త్రీలింగముగా నున్నది. ఆదిపర్వమున 'ఏకచక్రంబునవార' అని యన్యలింగముగా నున్నది.

తే. ఏను వంటలవాడ నై ♦ యా నరేంద్రుఁ
గొలిచి గరగరగాఁ గూడు ♦ గూర చిత్త
మునకు వచ్చినచందంబు ♦ నన యొనర్చి
నేర్చి మెలఁగుదుఁ గరము వి ♦ నీతి మెఱసి.

76

ఉ. ఆఱురసంబులఁ జవుల ♦ యందలి క్రొత్తలు పుట్టనిచ్చలున్
వేఱొకభంగిఁ బాకములు ♦ విన్నను వొప్పఁగఁ జేసి చేసి న
1 స్మిఱఁగ బానసీని నొక ♦ నిం బురిఁ గాననియట్లుగాఁగ మేన్
గాఱియ వెట్టి యైన నొడి ♦ కంబుగ వండును నెల్లగూరలున్.

తే. పఱియవాపంగఁ దునియఁగా ♦ విఱువవలయు
నెడలఁ గాల్గులఁ జేతులఁ ♦ దొడలఁబట్టి
కడఁగి మనువుగఁ జేసి 2 ప్రా ♦ య్యిడుదుఁగాని
కత్తి గొడ్డలి యడుగనేఁ ♦ గట్టియలకు.

78

క. సూపాధ్యక్షుఁడు గలిగిన

నాపురుషునితోడ సఖ్య ♦ మగునట్లుగ నే
నేపాట నైన నడవఁగ

నోపుదుఁ దత్తద్విధప్ర ♦ యోగముల మెయిన్.

79

చ. అట్లుం గాక.

80

తే. జెట్టితండంబుతోడఁ జే ♦ పట్టి హఠాంత
కారి విఱిచినయట్టు న ♦ గ్గలిక విఱుతు
లాఁగు వేగంబు మెఱసి బ ♦ లంబు నెఱపి
మల్లుతనమున మెప్పింతు ♦ మనుజవిభుని.

81

1. చ. జ. స్మిఱినబానసీ నొకరునిం. 2. 'ప్రాయ్విడుదు' ననుచో సప్తమి
కిఁ బ్రథమ రాదు. ఇది భాషాశైలి గానోపు. 'ప్రోవిడుదు' ననియిచ్చుప్రతులు.

క. పెక్కండ్ర నొక్కపోరను

నుక్కట భంజింతుఁ జంపు ♦ టుడుగుదు రాజుం

దక్కటిచూపలు లెంతయు

వెక్కసపడఁ జిత్రగతుల ♦ విహరింతుఁ దగన్. 82

చ. అదియునుగాక కోలుపులి ♦ నైనను గారెనుపోతు నైనను ।

న్నదకరి నైన నుగ్రమృగ ♦ నాధుని నైనను గిట్టి ముట్టిబె ।

ట్టిదముగఁ గాలఁ గేలను గ ♦ డిందిమగంటిమి యుల్లసిల్లఁబ ।

ట్టుదు నడఁగంగ మాత్స్యఁడు గ ♦ డుక వెఱఁ గందుచు

బిచ్చలింపఁగన్.

83

వ. ఇట్లు నానాప్రకారంబుల నతనిమనంబు వడయుదు వలలుం

డనుసమాఖ్య వహింతు నమ్మహిపతి నీ వెవ్వరివాడ వని

యడిగెనేనిఁ బాండవాగ్రజునకు బానసంబు సేయుదు ననం

గలవాడ ననిన విని ధర్మజుం డమ్మెయికి సమ్మతించి బీ

భత్సు వీక్షించి ఘూర్ణమానమానసుండగుచు నిట్లనియె.

ఉ. ఖండవ మేర్చి దేవతలుఁ ♦ గానని యీశ్వరుఁ గాంచె

దోర్బలో । ద్దండమహాసుర ప్రతతి ♦ దర్ప మడచి ప్రియం

బాసర్చి యా । ఖండలుఁ డున్నగద్దియ స ♦ గంబున నుండె

మహానుభావుఁ డీ । తం డొకమర్త్యుఁ జేరి యను ♦ దాత్తత

నెమ్మెయిఁ గొల్చువాడొకో.

85

క. అనునూటలు విని సంక్రం

దననందనుఁ డిట్టు లనియె ♦ దైవంబుకతం

బున నాకు నొక్కచందం

బను వైయున్నయది దీని ♦ నొఁగా దనుఁడా.

86

వ. అమరచగరంబున కరిగినయెడ నూర్వశి నన్ను నపుంసకుంగా
 శషియించిన నాకు నాకేశుండు గరుణించి యీ శాప
 ఫలంబు భవదక్షాతవాసవత్సరంబున ననుభవించి తదనంత
 రంబ శాపమోక్షంబు వడయుమని దీవించె గావునఁ బేడి
 తనంబు దాల్చి బహుబద్ధిర్హత్వంబునకు గుణకిణంబులకుఁ
 గంచుకంబును శంఖవలయంబులును మాటు సేసికొని
 విరాటుకడకుం జని.

87

క. ఉత్తమ కన్యాజనులకు

నృత్తము గఱపంగ నాకు ♦ నేర్పు గలదు త

ద్యౌత్తమునకు న న్నేలుము

చిత్తమునకు నెక్కఁ బనులు ♦ సేసెదనందున్.

88

కం. అని కొలిచి యే బృహన్నల

యను నామముతోడఁ గన్య ♦ కాంతఃపుర1వ

ర్తన మొనరించుచు లాసిక

తనమున నిపుణుండనై ♦ యతని మెచ్చింతున్.

89

క. మానవపతి న న్నెక్కడి

దానవు నీ వనియె నేని ♦ ద్రౌపదికడ స

మ్మానంబు వడసి మెలఁగుదు

నానగళుల నృత్యగురువ ♦ ననఁ గలవాడన్.

90

తే. అనిన నిది వోలు నని యియ్య ♦ కొని యజాత

వైరి యల్లన నకులుని ♦ వలను సూచి

నెమ్మనంబున నుమ్మలి ♦ కమ్ము గదుర
నెలుగుచందంబు వేటుగా ♦ నిట్టు లనియె.

91

ఉ. ఒప్పెడుమేనుఁ బెంపుగల ♦ యుల్లము నాగరికంపుఁజందముం
జెప్పక చూప కీతని వి ♦ శేషముఁ దెల్పెడుఁ గొల్చు పెంత
యున్ । డెప్పర మేమి సేయుదుఁ గ ♦ డిందివిచారము
పుట్టె నెట్లీతం । డప్పరి సంచరించునొకొ ♦ యన్యు లెటుం
గక యుండునట్లుగన్.

92

వ. అనిన నప్పలుకులకు నకులుం డిట్లనియె.

99

ఆ. అశ్వశిక్షకుండ ♦ నై మత్స్యభూవిభుఁ
గొలుచువాడ గుట్ట ♦ ములకు వలయు
తెలుగు లెల్లఁ జాల ♦ నెలుగుదు రూపుగా
నరయ నేర్తువాని ♦ ననుదినంబు.

94

సీ. గోడిగజాతిలోఁ ♦ గొదమపెంటుల నేర్చి
మావుల హస్తించు ♦ మార్దవంబుఁ
1 ద్రాక్షఁ బట్టింపంగఁ ♦ దటి యైనకొదమల
సంచంబు లెఱిగి శి ♦ క్షించునేర్పుఁ
2 గళ్యాలఁ బదిలంబు ♦ గానిగుఱ్ఱంబులఁ
గొత్తముట్టున కియ్య ♦ కొలుపువెరవుఁ
బెనఁగుశూకలముల ♦ రిబిరుదుతనంబులఁ
జలము డింపక తీర్పుఁ ♦ జాలుటయును

1. క. గ. ద్రాక్షను బట్టంగ...నంచు లెఱింగి. 2. క. గ. జ. గళ్యాల.
3. చ. బిరుదుతనంబున.

తే. నలవరించిన వాడలా † యముననున్న
 యపుడు1దొడ కించుకయులేని † యట్లుగాఁగ
 మాటిమాటికిఁ బరికించి † మందడిల
 కెల్లనూట యగుచు వ † రిల్ల నేర్తు. 95

క. దామగ్రంథి యనఁగ నొక
 నామము వెట్టుకొనువాడ † నాతొంటివిధం
 బామనుజేశ్వరుఁ డడిగిన
 నే మీకడవాడ నందు † నిది దెఱు గధిపా. 96

క. అనినఁ గడులెస్స యని నె
 మ్మనమున నూటడి విభుం డమానుషతేజో
 ధనుఁ డగుసహదేవుఁ గనుం
 గొని యిట్లను వగలు మిగిలి † కొందలపటుపన్. 97

చ. అకుటిలుఁ డార్యసమ్మతుఁడ†హంకృతిదూరుడు నీతినిర్మలా
 త్మకుఁ డనవద్యశీలుఁడు స † ధర్ముడు దాంతుఁడు గొంతి
 ముద్దుసే । యుకొడుకు మేను లేత దన†యుల్లము మెత్తన
 యిట్టియీతఁ డె । ట్లొకొ యొరు నాశ్రయించు విధి †
 యోపదె యెవ్వరి నెట్లు సేయఁగన్. 98

క. అనుడు నతఁడు దనచి త్తం
 బునఁ దోచినవిధము ధర్మ † పుత్రునితో ని
 ట్లని చెప్పె నాతనికిఁ బు
 ట్టినయు తలపాటు గొంత † డిదుపడంగన్. 99

క. కీలారితనమునకు నేఁ

జాలుదు నని కొలిచి మత్స్య ♦ జనపాలుకడన్
మే లగునడవడిఁ దంత్రీ

పాలుం డనుపేరితోడఁ ♦ బరఁగుదు నధిపా. 100

సీ. వంజల నైనను ♦ వల నేర్పడఁగ నొక

భంగిఁ జేపఁగఁ జేసి ♦ పాఁడి గొనఁగ

బడుగుల నైనను ♦ బాటించి పరికించి

గోమున మై గండ ♦ కొవ్వ దేఱఁ

దెవులుగొంటుల నైనఁ ♦ దేర్చుసంకటమున

కోపి ముందటియట్ల ♦ రూపుసేయ

1నట్టల నైనను నలు వైనవెరవున

ముట్టె యంటఁగఁ బట్టి ♦ కట్టి విడువఁ

ఆ. బిడుకఁ గదుపు సేర్ప ♦ బెదరు వాపఁగ నీరు

మేపు గలుగునెడకు ♦ మెలఁగ వెలువ

2మృగము నరయ మ్రుచ్చు ♦ రేవగలునుగొట్ట

నేర్తుఁ బసికిఁ జాల ♦ గూర్తు నేను. 101

పీ. నన్ను విరాటుండు మున్ను నీ వెం దుండు దని నిరూపించె

నేని యుధిష్ఠిరుగోష్ఠంబుల కధిష్ఠాతనై యుండుదు ననియెడ

నని పలికినఁ గౌంతేయాగ్రజుం డిదియుక్తంబగునని యను

మతిసేసి పాంచాలినాలోకించి ఖన్నాంతఃకరణు డగుచు

ని ట్లనియె. 102

1. ఖ. ఘ. నటవలనైనను ♦ నలవున వెరవున. 2. క. మెకము...మెల
గిన వెలకొట్టి.

చ. ఇది గడుముద్దరాలు పను ♦ లేమియుఁ జేయఁగ నే
 చెంతయుకా । మృదు వొకకీడుపాటునకు ♦ మేకొనఁ జా
 దుదాత్తచిత్త యొం । టి దిరుగుదాని కోర్వ వొక ♦ టి
 దను 1దా సవరించుచొ ప్పెఱు । గదు తగ నొండుల
 గొలువఁ ♦ గా వెర వెమ్మెయిఁ గల్గు నక్కటా. 103

క. అనిన నతనిచిత్తంబున

వెనుఁబా టంతయును బాయు ♦ వెరవుకలిమి యె

ల్లను దెలియునట్లుగా ని

ట్లనియెం బాంచాలి యుచిత ♦ మగుచందమునన్. 104

క. నైరంధ్రీవేషంబునఁ

జేరుదు నంతఃపురంబు ♦ చెంతకు న న్నా

భూరమణు డేవి యెంతయు

గారవమునఁ బిలువ నంపఁ ♦ 2గా వినయమునన్. 105

క. కని కొలువు సేసికొని మా

లిని నాఁ జని సాధ్వీ యిది మఁలీమసవృత్తం

బునపొంతఁ బోవ దెన్నఁడు

ననువ్రేకఁదనంబు దోచు ♦ నట్లు చరింతున్. 106

సీ. కలపంబు లభినవ ♦ గంధంబులుగఁ గూర్చి

తనువున నలఁదుదు ♦ ననువు గాఁగ

మృగమదపంకంబు ♦ మృదువుగా సారిచి

తిలకంబు వెట్టుమఁ ♦ జెలువు మిగులఁ.

బువ్వలు బహువిధం ♦ బులఁ గట్టి ముడి కొక్క
భంగిగా నెత్తులు ♦ వట్టి యిత్తు
హారముల్ మెఱయ నొ ♦ య్యారంబుగా గ్రుచ్చి
1యందంబు వింతగా ♦ నలవరింతు

ఆ. వివిధశిల్పములఁ బ్ర ♦ వీణనై మఱియును
వలయుపనులవెంట ♦ మెలఁగ నేర్తు
మత్స్యరాజమహిషి ♦ మనమున మక్కువ
నెలకొనంగ నిట్లు ♦ గొలువ నేర్తు.

107

క. మును నీ వెచ్చో నిలు తే
పనిమెయి వర్తిల్లు దనినఁ ♦ బాంచాలికి నే
ననుచారిణి నై తగఁ బం
చిన గరువపుఁ బనులు నేర్చి ♦ చేయుదు నందున్.108

వ. అనవుడు ధర్మనందనుండు ద్రుపదనందన కిట్లనియె. 109

క. మనవంశంబున వృత్తం
బును బెంపును గానఁ జాలు ♦ పుణ్యసతివి దు
ర్జను లగుతులువల తలఁపులు
గనుఁగొని యేమఱక మెలఁగఁ ♦ గావలయుఁజుమి.

వ. అనిన విని యాజ్ఞ సేని యనాదరమందస్మితసుందరవదనార
వింద యయి యతని కిట్లనియె. 111

క. ఆరయ నెందును గౌరవ
భారం బెడలంగ నీక ♦ పాతివ్రత్యా

చారముమై వర్తింతురు

నైరంధ్రీ జాతివారు ♦ సాజన్యమునన్.

112

క. కావున నుచితము లగు నా

కావేంటం గొలిచి తిరుగు ♦ నప్పుడు మితభా

షావిరచనమును వ్రతసం

భావనమును గౌరవంబుఁ ♦ బాపభయంబున్.

113

క. అని చెప్పిన విని యగుఁ బా

మ్మని కైకొని ధర్మతనయుఁ డందఱుమును ని

ట్లనపాయత వర్తిల్లుద

మని తమ్ములతోడ నిశ్చ ♦ యంబుగఁ బలికెన్. 114

వ. ఇవ్విధంబునఁ గార్యంబు నిర్ణయించి మనయగ్ని హోత్రంబుల
నెల్ల ధౌమ్యులు రక్షించువారు వంటలవారును మహాన
సాధ్యక్షులును బాంచాలీపరిచారికలును ద్రుపదుపురంబున
నిలుచువారు రథంబులు గొని యింద్రసేనాదులైన సార
థులు ద్వారకానగరంబున కరుగువారు వీ రెల్లను దమ్మెవ్వ
రైనను మనవార్తలడిగిరేని ద్వైతవనంబున మమ్ము విడిచి
పోయిరట యెఱుంగ మనం గలవా రని చెప్పి యితైఱం
గున నభ్యంతరపరివారంబు నెల్ల నియోగించి వీడుకొలిపె
నయ్యవసరంబున ధౌమ్యుండు పాండుకుమారుల కిట్లనియె.

ధౌమ్యుండు పాండవులకు సేవాధర్మంబు లెఱింగించుట. ♦—

క. ఎఱిగెడువారికి నైనను

గఱపక తక్కు రుచితప్ర ♦ కారము శుభముర

గొఱలు హితు ల ట్లగుట నం

దఱకును జెప్పంగ వలయుఁ ♦ దగియెడుబుద్ధుల్. 116

వ. అదియునుం గాక.

117

తే. కౌరవాన్వయజాతు లై ♦ గౌరవమునఁ

బెరిగినట్టిమీ రొండొక ♦ నరునిఁ గొలిచి

మసలి వర్తిల్లి మానావ ♦ మానములకు

నోర్చి యడఁకువతోడన ♦ యునికి యరిది. 118

క. వాలి వివిధాస్త్రశస్త్ర

జ్వాలల వెలుఁ గొందుపాండ ♦ వజ్వలనం బా

భీలత మండం దొడరినఁ

1 గాలవిరోధంబు మఱచి ♦ కార్యముఁ దప్పన్. 119

వ. కావున మీకు నప్రమాదార్థంబుగా నానేర్చినవిధంబున

నుపదేశం బవశ్య కర్తవ్యంబు రాజులం గొలిచి యెఱ్ఱెయి

నయినను బ్రదుకుజనంబులు గీడునుం 2 బారయ కుండునట్టి

సాధారణనీతి సంక్షేపరూపంబున నెఱింగించెద సావధానుల

రయి వినుండు. 120

క. తగఁ జొచ్చి తనకు నర్హం

బగునెడఁ, గూర్చుండి రూప ♦ మవికృత వేషం

బుగ సమయ మెఱిగి కొలిచిన

జగతీవల్లభున కతఁడు ♦ సమ్మాన్యుడగున్. 121

క. నరనాథుఁ గొలిచి యలవడఁ

దిరిగితి నా కేమి యనుచుఁ ♦ దేకువ లేమి

మరియాద దప్ప మెలఁగినఁ

బురుషార్థంబునకు హాని ♦ పుట్టక యున్నే. 122

ఉ. రాజగృహంబుకంటె నభి ♦ రామముగా నిలు గట్టఁ గూడ దే
యోజ నృపాలుఁ డాకృతికి ♦ నొ ప్పుగువేషము లాచ
రించు నే । యోజ విహారముల్ సలుప ♦ నుల్లమును
గడువేడక సేయు నే । యోజ విదగ్ధుఁ డై పలుకు ♦
నొడ్డులకుం దగ దట్లు సేయఁగన్. 123

క. పుత్రులు పౌత్రులు భ్రాతలు
మిత్రు లనరు రాజు లాజ్ఞ ♦ 1మిగిలిన చోటన్
శత్రులకాఁ దమములుకకుఁ
బ్రాత్రము సేయుదురు నిజశు ♦ భస్మితిపొంటున్. 124

క. చనువానిచేయు కార్యం
బున కడ్డము సొచ్చి నేరు ♦ పున మెలఁగుచుఁ దా
నునుబయిఁబూసికొనుటఁ దన
మును మెలఁగిన మెలఁకువకును ♦ ముప్పగుఁ బిదపన్.

అ. రాజనొద్దఁ బలువు ♦ రకు సొకటము గాఁగఁ
దిరుగు పనుల కెంత ♦ తేజ మయిన
వాని బుద్ధిగలుగు ♦ వా రొల్లి రది మీఁదఁ
జేటు దెచ్చు తెట్లు ♦ సిద్ధమగుట.

క. ఊరక యుండక పలువుర
తో రవ మెసఁగంగఁ బలుకఁ ♦ దొడరుపక మదిం

జేరువ గలనాగరికులుఁ

దారుఁ గలసి పలుక వలయు ♦ ధరణీశుకడన్. 127

క. వేటొకతెఱఁగున నొరులకు

మాతాడక యునికి లెస్స ♦ 1మనుజేంద్రుకడం

దీఱమి గలచోటులఁ దా

మీటి కడఁగి వచ్చి పంపు ♦ మెయికోన వలయున్. 128

చ. ధరణిపుచక్కఁగఁబ్బెమరు ♦ దక్కి పిఱుందును గానియట్లుగా
నిరుగెలనం దగం గొలిచి ♦ యే మనునో యెటు సూచు
నొక్కొ యె । వ్వరిదెస నెప్పు డేతలఁపు ♦ వచ్చునొ
యాతని కంచుఁ జూడ్కి సు స్థిరముగఁ దన్ముఖంబునన ♦
చేర్చుచు నుండుట నీతి కొల్వునన్. 129

క. నగభులలోపలిమాటలు

దగునే వెలి నుగ్గడింపఁ ♦ దన కేర్పడ నొం

దుగడం బుట్టినఁ బతి విన

నగుపని చెప్పెడిది గాక ♦ యాతనితోడన్. 130

క. అంతిపురముచుట్టటికం

బెంతయుఁ గీ డంతకంటె ♦ నెగ్గు తదీయో

పాంత చరకుబ్జవామన

కాంతాదులతోడిపొందు ♦ కలిమి భటునకున్. 131

ఆ. ఉత్తమాసనములు ♦ నుత్కృష్టవాహనం

బులును గరుణఁ దమకు ♦ భూమిపాలుఁ

క్షీక తార యెక్కు ♦ తెంతటిమన్నన
గలుగు వారి కైన ♦ గార్య మగునె.

132

క. మన్నన కుబ్బక యవమతి

ద న్నొందిన స్రుక్కబడక ♦ ధరణీశుకడన్
ము న్నున్నయట్ల మెలగిన

యన్నరుకు శుభము లొదవు ♦ నాపద లడఁగున్. 133

క. జనపతి యెవ్వరి నైనను

మనుషఁ జెఱుపఁ బూని యునికి ♦ మదిఁ దెలియ నెఱిం
గెనయేనిఁ దాను వెలిపు

చ్చునె మునుము న్నెట్టిపాల ♦ సుండును దానిన్. 134

ఉ. ఎడకు వాన కోర్చి తన ♦ యిల్లు ప్రవాసపుఁజోటు నాక
యా । కొండు నలంగుమన్ నిదుర ♦ కుం దటి దప్పెడు
డప్పి వుట్టె నొ । క్కండన యెట్లొకో యనక ♦ కార్యము
ముట్టినచోట నేలినా । తం డొకచాయ చూపినను ♦ దత్పర
తం బని సేయు టొ ప్పగున్.

135

క. తా నెంతయాపుఁ డైన మ

హీనాయకుసామ్మ పాము ♦ నెమ్ములుగా లో
నూనినభయమునఁ బొరయక

మానినఁ గా కేల కలుగు ♦ మానము బ్రతుకున్. 136

ఆ. ఆవులింత తుమ్ము ♦ హాసంబు నిష్ఠీవ

నంబు గుప్తవర్త ♦ నములు గాఁగఁ

జలుపవలయు నృపతి ♦ గొలు వున్నయెడల బా

హిరములైనఁ గెలని ♦ కెగ్గు లగుట.

137

క. వైరులదూతలు 1 నెర వగు
నారు నిరాకృతులుఁ బాప ధ వర్తులుఁ దమకుం
జేరువగా వర్తించుట
నేరమి తుదిఁ బోయి చేటు ధ నిందయు వచ్చున్. 138

ఆ. వసుమతీశుపాల ధ వర్తించునేనుంగు
తోడ నైన దోమ ధ తోడ నైన
వైర మగుతెఱంగు ధ వలవదు తా నెంత
పూజ్యుడైన జనుల ధ పొందు లెస్స. 139

క. కలిమికి భోగముల కదా
ఫల మని తనుమెఱసి బయలు ధ పడఁ బెల్లుగ వి
చ్చలవిడి భోగింపక వే
డకలు సలుపఁగ వలయు భటుఁ డ ధ డంకువతోడన్.

వ. అని యిట్లు పురోహితుండు సేవాధర్మం బెఱింగించిన
ధర్మజ భీమార్జున నకులసహదేవులు ప్రసన్నచిత్తులై
యిట్లనిరి. 149

క. తల్లియుఁ దండ్రయు దైవము
నెల్లసుహృజ్ఞనము మీర ధ యిట్లు గొలిచి వ
ర్తిల్లెడు తెఱంగు లెంతయుఁ
దెల్లము సేసితిరి బ్రదికె ధ తిమి మీకరుణన్. 142

ఆ. అనిన ధౌమ్యుఁ డిట్లు ధ అనియె నీవత్సర
మొకఁడు న్నెట్టి లయిన ధ నుడిగి మడిగి

సంకటముల కోర్చి ♦ చరియించి యాపద
నిస్తరించి పిదప ♦ నెగడ వలయు.

143

క. అనవుడు నట్టులచేసెద

మని వారలు భక్తియుక్తి ♦ నతనికి నభివం
దన మొనరించినఁ దగు దీ

వన లిచ్చె నతండు గాఢ ♦ వాత్సల్యమునన్.

144

క. భూదేవో త్తము నాశీ

ర్వాడంబులఁ బ్రీతిఁ బొంది ♦ వారలు ప్రస్థా
నాదరపరు లగుటయు స

మ్మోదావహపుణ్యకర్మ ♦ ముల కుద్యతుఁ డై. 145

ఆ అతఁడు నియతితోడ ♦ నగ్ని సముజ్వలం

బుగ నొనర్చి కామ్య ♦ పూజ దీర్చి

యానసమయమంగ ♦ శార్థంబు లగుమంత్ర

సంచయములు దగ జ ♦ పించుచుండె.

146

—♦ పాండవులు పాంచాలితోడ విరాటనగరంబునకు బయలుదేరుట. ♦—

వ. తదనంతరంబ హుతవహునకుం బురోహితునకుం బ్రద
క్షిణంబుసేసి యమ్మహీసుర వరేణ్యసమమతి వడసి పాం
డవులు పాంచాలిం బురస్కరించుకొని యాతండును దోడన
యరుగుదేరం గదలి శుభనిమిత్తంబులు గైకొనుచుం జని
దశార్ణ దేశంబున కుత్తరంబునఁ బాంచాలజనపదయా
మ్యదిగ్భాగంబున సాశ్వశూర సేనవిషయంబులలోనం
గాళిందీదక్షిణతీరం బొరసికొని పశ్చిమాభిముఖ ప్రయాణం
బుల నెడనెడ వన్యాహారంబుల శరీరయాత్రలు నేడుపుచు

నానామృగవిధవధవిహారంబులను మనోహరకుసుమకదంబ
గంధనుకరందబిందుసందోహనుందరతరుణాయా సేవనంబు
లను గమలపరాగపరంపరాధూసరితభాసురజలాశయసమవ
గాహనంబులను సరిత్సంగమన్నానాద్యనుస్థానంబులను
బహుప్రకారపాదపగుల్మలతావలోకనంబులను బక్షికుల
ప్రకరానేకభాగివిరుతాకర్ణనంబులను వినోదించుచుఁ గానన
మార్గంబుల నరిగి మత్స్యమండలంబు గడిసేరి ధౌమ్యుని
వీడుకొని రవ్విప్రవరుండును నొక్కపుణ్యాశ్రమంబున వసి
యించె వారు మఱియు నూళ్లు సొరక యడవి తెరవుల
నడచి విరాటనగరంబున కనతిదూరం బగుకాంతారంబునం
దఱిమి సోవుసమయంబునఁ బథిశ్రమంబు నూని యాజ్ఞసేని
యిట్లనియె.

147

ఉ. డప్పి జనించె వ్రేలులపు † టంబులు పొక్కఁ దొడంగె
గోల్లలోఁ | జిప్పలఁ జొచ్చె నెత్తురులు † చిత్తము నాకుఁ
గడుక వశంబు గా | దప్పుర మిచ్చు టచ్చు టను † నాసల
వచ్చితి నెంతదవ్వొకో | యిప్పటిభంగి నొక్కడుగు † నేఁ
గెడుదానికి నోర్వ నెమ్మెయిన్.

148

వ. అనవుడు.

149

క. తనమదిఁ గరుణయు భేదం

బును 1 బిరిగొను చుండ ధర్మ † పుత్రుఁడు నకులుం

గనుఁగొని ద్రుపదన్యపతినం

దనదెస యాతనికిఁ జూపి † తగ ని ట్లనియె.

150

ఆ. అకట మనము వచ్చి ♦ నది గడుదప్పు నేఁ
డప్పురంబు సొత్త ♦ మని తలంచి
తటిమి నడచితిమి ల ♦ తాతన్వి యిది వడ
గొనియె మోచి తెమ్ము ♦ కొంతదప్పు.

151

క. అనిన విని పూని గ్రక్కునఁ
జనుదేరమి నతఁడు డస్సెఁ ♦ జాలం దని నె
మ్మనమున నెటింగి యాతని
యనుజన్మునిఁ బనిచె నతఁడు ♦ నలసుం డయినన్.

వ. సవ్యసాచి జూచి.

152

ఉ. ఇమ్మదిరాక్షి డస్సె మన ♦ కీనడుమృవిడియంగ నొండుచో
టిమ్మును గాదు నిక్కమున ♦ కేమును డస్సెతి మట్లు గానన్
వెమ్మెయి నైన దీని భరి ♦ యించి పురంబుసమీపభూమి
కిం । దెమ్మనిచెప్ప నాతఁడును ♦ దెచ్చెఁ బ్రియంబున
బుష్పకోమలిన్.

154

క. మోచికొని వాసవాత్మజఁ
డా చెలువం దేర నిట్టు ♦ లరిగి పురము దృ
గ్గోచర మగుటయుఁ దమ్ములఁ
జూచుచు వారలకు ధర్మ ♦ సుతుఁ డిట్లనియెన్.

155

క. చక్కని చిక్కనిమేనులు
నిక్కోదండములు నైన ♦ నెటుఁగరె మన మీ
చక్కటి నిలుతమె శస్త్రము
లొక్కడ దాచుటకు వేష ♦ యోజనములకున్.

156

వ. అనిన నిది కార్యం బని మధ్యమపాండవుం డాసుమధ్య
నొక్క శీతలసికతాతలంబున డించెఁ దక్కినవారలు నట్ల
చేయుద మని నిలిచి రట్టియెడం బాండవాగ్రజుండు గాండీవి
చేతివి ల్లుపలక్షించి యతని కి ట్లనియె. 157

క. మన శస్త్రాస్త్రంబులు ద

క్కినయవి యొకభంగి వీటి † కిని గాండివముం

గొనిపోయితిమేని సుయో

ధనునకు నగపాటు నిశ్చి † తం బూహింపన్. 158

వ. అనవుడు.

159

చ. ఇది పెనుఁబాముచందమున † నెంతయు భీషణ మై జనం
బులన్ । బెదరఁగఁ జేయు నట్లగుటఁ † బెట్టి చనన్
వలయు 1దలంచి నా । హృదయము దీనిఁ బాయుటకు †
నియ్యకొనం జొర దెట్లు సెప్పినం । దుని నొకచోట వైచు
టయ † తోఁచిన కార్యము నయ్యెడుం గటా. 160

వ. అని వితర్కించుచుం గిరీటి యురియాడు చిత్తంబు నుత్తలం
బుడిపికొని నిశ్చయించి యాయుధంబులు నిక్షేపించుటయ
శర్జంబుగాఁ బలికి యోగ్యస్థలనిరూపణంబునకు నలు
దిక్కులుం బరికించి ప్రేతభూమిపరిసరారణ్యంబునందు. 161

✓ సీ. నెగసినకొన లేచి † నింగి యంతంతకు

నవులఁ ద్రోవఁగఁ దన † రారుదానిఁ

జాఁగినశాఖ లా † శాచక్రములకొలం

దులు బొరవెట్టుంగఁ † బొలుచుదానిఁ

గవట లొండొంటితోఁ ♦ గదియుచు నెడములు

మ్రొంగిప్రబ్బఁగసొంపు ♦ మిగులుదాని

లోనిజొంపము పవ ♦ లును బెనుజీకటి

నొదవించి పొదలంగ ♦ నొప్పుదానిఁ

తే. గనియొఁ బవమానవివిధ¹న ♦ ర్తనకళాను

వర్తిగాకఘూకారవ ♦ స్ఫూర్తి జాత

భీతిపరిసరవర్తి నా ♦ భీలభుజగ

చండమూర్తి శమితరు ♦ చక్రవర్తి.

162

ప. కని యమ్మహామహీరుహంబు ధర్మనందనునకుం జూపి
యిట్లనియె.

163

శా. పక్షివ్యాకులముం బరేతనిలయో ♦ పాంతోత్థమున్ డాకినీ
రత్నోభూతపిశాచగోచరము 2ను ♦ ర్గస్థంబు నై చూడఁ జి
త్తత్తోభం బొనరించు నట్లగుటఁ జెం ♦ తం జేర రా
దీ శమీ ♦ వృక్షంబెవ్వరి కింమఁ బెట్టుదమె ♦ పృథ్వీనాథ
శస్త్రాస్త్రముల్.

164

క. పెనుబొడవుఁ బఱపు జొంప

మ్మును గలయది దీన నెల్ల ♦ పురుషులకుఁ బ్రయో

జన మొకఁడు లేమ సేరం

జనఁ జూడఁగ నరయ నెక్క ♦ సమకట్టంగన్.

165

ఉ. కావున దీనియం దిడుట ♦ కార్యము గైదువు లెల్లఁ గేశచ
ర్మావృతసంచయంబుగ శ ♦ వాక్యతిగా నొనరించి కట్టినం
బోవరు దీనిది క్కొరులు ♦ భూవర నెమ్మది నూఱడిల్లు మె

చోచి వసియించినా బిదపఁ ♦ జొప్పడుఁ గ్రమ్మఱ వచ్చి
కైకొనన్. 166

—♦ పాండవులు దమయాయుధంబుల శమివృక్షమునఁ బెట్టుట. ♦—

వ. అని చెప్పిన నందఱు నత్తైఱంగునకియ్యకొనుటయు నతండు
గాండివంబు నవలోకించి. 167

చ. అనిమిషదానవాంబర చ ♦ రాదికజాతుల నెల్లఁ బోర నీ
ధనువునఁ గాదె గెల్తు సము ♦ దగ్రవిరోధిభయావహంబు దీ
నిని నొక మ్రానఁ గట్టి చను ♦ నిశ్చయముం దగఁ జేసె
దైవ మే । మనఁ గల దట్ల కాక యని ♦ యాత్మ నలందురి
మందచేష్టుఁ డై. 168

వ. ఎక్కు డించినఁ బాండవాగ్రజుండు. 169

క. దనుజకులత్రాసకరం

బును రిపుభంజనము రత్న ♦ భూషితరూపం

బును గురుదేశాహ్లాదన

మును సగునిజకార్ముకంబు ♦ మో పెడలించెన్. 170

వ. తదనంతరంబ భీమ నకుల సహదేవులదెసఁ గనుంగొని. 171

నీ. సైంధవయక్షపాం ♦ చాలత్రిగర్తుల

దీనన యోర్చితి ♦ మానధనుఁడ

సౌరాష్ట్రనాథాది ♦ శత్రులు దీనిచే

గాదె మర్దితులైరి ♦ ఘనభుజుండ

కౌళింగపాండ్యమా ♦ గఘుల నిర్జించుచో

నిదియ కైదువు నీకు ♦ విదితయశుఁడ

యని క్రమంబున వార † లందఱువిండులు
పెం పెసలార వే † ర్వేఱ పొగడి

ఆ. గొనయములు వదల్పు † ననుమతి సేయుదు
వారు నట్ల చేసి † తేరఁ జాప
ములును దొనలువర్మ † ములునసిముద్గరా
ద్యాయుధములుఁ గూడఁ † నతఁడుగట్టె. 172

వ. ఇట్లు పూర్వోక్తప్రకారంబునం బొదివి మహారంగం
బులం బెట్టియలం బెట్టి కట్టు చందంబున బంధించి వానిం
గొనుచు నయ్యజాతశత్రుండు ధర్మదేవతాదత్తవరుండగు
టంజేసి నిశ్చంకం బైనయంతఃకరణంబుతోడ శమివృక్ష
సమారోహణం బాచరించి. 173

తే. బ్రహ్మవిష్ణుమహేశది ౩ క్పలచంద్ర
సూర్యవవదేవతాపితృ † స్తుతులొనర్చి
దివియు భువియును జూచి ప్రాశ్రించి యొక్క
విపులశాఖ నాయుధములు † వ్రేలఁగట్టె. 174

వ. ఇట్లు గట్టి తదీయాధి దైవతంబుల నుద్దేశించి నమస్కరించి

క. నరునకు నాకుం దక్కఁగ,
నొరులకు మీరూపుసూపకున్నది విషవి
స్ఫురిత భ్రుజగభంగి భయం
కరమూర్తులు దాల్చియుండఁ † గా వలయుఁజూడీ. 176

1. 'ఉన్నది' అనఁగా ఉండునది. (అది. ౭-౨౫) (అది. ౬-౨౩౨.)

2. చ. భుజంగగోళభయం.

ఉ. భీముఁడు ధార్తరాష్ట్రకుల ♦ భీషణ రోషుఁడు చిత్తమెప్పుడె
ట్లయిమదమెత్తునోయతని ♦ యాగ్రహవృత్తికి లోనుగాకమీ
రేమెయి నైన వంచన వ ♦ హించి లొలంగుట మత్సమీ
హితం । బేమఱ కుండఁగా వలయు ♦ నివ్వినమాబ్జము
లోన నాతనిన్.

177

వ. అని వేడికొని వృక్షంబుడిగ్గి దానికిఁ బ్రదక్షిణంబు వచ్చి
ప్రణమిల్లి భీమసేనుదెసమరలి చూచి సాంత్వనవచన సమే
తంబుగా నతనిం గౌఁగిటం జేర్చి యనునయించి తమచేసిన
విధంబు దత్ప్రదేశవర్తులయిన గోపాలాది క్షుద్రజనంబులకు
మఱు వెట్టందలంచి వారలకభిముఖులై పాండునందను
లందఱు నిట్లనిరి.

178

చ. ఇది శతవృద్ధ మాజనని ♦ యిహ్పడు మృత్యువుఁ బొందెనిట్లు సే
యుదుము కులప్రయుక్తమగు ♦ చున్న సనాతనధర్మమిట్టిటం
గదహనకర్మమొల్ల మది ♦ గానిదిగా మునునిశ్చయించి మా
మొదలిటివారొనర్చువిధంబుంగొనియాడితి మేమునియ్యెడన్.

వ. అని యిట్లుపలుమఱుం దెలియఁబలికి శస్త్రాస్త్రాబులనితేప
ణంబు నిగూఢంబగుటకు నూరడిల్లియచ్చేరువంజిచ్చినపస
రంబు వడియున్నంజూచి సహదేవుంబనిచి ధర్మతనయుండు
దానిచర్మంబొలిపించి శీత తపవర్షపరిహారంబుగా నాయు
ధంబులం బొదివించి మఱియును దత్సమీపంబున నొక్క
శుష్కశవంబునవలోకించి యిది యుంఛవృత్తి యైనమానవు
కఃఖేబరముగావలయు ననుచు నదియునుం గెడుపులకట్టపయిం

బెట్టికట్టించె నివ్వధంబుననత్యంత గుప్తియాచరించి దీనిదుర్గం
 ధంబున వనచారులెవ్వరు జేరరని నవ్వుచు వారలచ్చోటు
 వాసి విరాటపురాభిముఖులై చనుచుండి యజ్ఞాతవాసకా
 లంబునం దమరహస్యవ్యవహారంబునకు ననువుగా నేవురపే
 శ్చను గ్రామంబున జయుండును జయంతుండును విజయుండు
 ను జయిస్తేనుండును జయద్బలుండు నని సంకేతించుకొని
 యాజ్ఞసేనీపురస్సరంబుగాఁ బుణ్యనదీ తీర్థావతరణంబుసేసి
 తదీయస్నానంబునం బధిశ్రమం బపనయించి దేవపితృతర్పణ
 మంగళ జపహోమాధ్యానాధ్యనుష్ఠానంబు లొనర్చిరి తద
 నంతరంబ యక్కొంతేయాగ్రజుండు ప్రాజ్ఞులుండై నిర్మల
 చిత్తంబున ధర్మదేవతందలంచి యిట్లనియె. 180

ఆ. తండ్రి నీవునాకు ♦ దయతోడ నిచ్చిన
 వరముచిత్తగించి ♦ వలయుతెఱుగు
 సమయసముచితముగ ♦ సమకట్టుమయ్య యీ
 రాకుమారులవిధిఁ ♦ బోకయుండ. 181

వ. అనుచుననుజులదెసకుఁ 1 దూరవగచి డగ్గుతిక జెట్టి మరియును
 డి. అఃబరవ ర్తివైనఁ గని ♦ 2 యత్నునిచేనగపడ్డ వీరిప్రా
 ణంబులు మున్నునిన్నడిగి ♦ నల్వరకున్ నయవిక్రమప్రభా
 వంబులు వేడికొన్న నతి ♦ వత్సలభావముఁబొందియాదరా
 ద్రం బగుచూడ్కితోఁ బ్రియహి ♦ తస్థిరభావలనూరడింపవే.

1. ఇది 'తూరుధాతువు.' "చాలు" ధాతువువంటిది. తూరణ అనఁగా
 మిక్కిలిగాననుట. ఇట్లేదీనిప్రయోగముల నిందుఁ బెక్కిడలఁ జూడవచ్చును.
 2. "యత్నునిచే" అనియే వ్రాతప్రతులపాఠము.

వ. అని తానుభూసురవరు నరణిదేర నరగిననాఁడు సరోవర తీ
రంబునం దనకు ధర్ముండు సేసిన మన్ననదోఁప నతనికి విన్న
వించినవాఁడై కరకమలంబులు మొగిచి ఫాలభాగంబునం
గడియించి సంప్రార్థనంబుగా వినయవినమిత మస్తకుండగుట
యుఁ దదనుగ్రహంబునఁ బొండవాగ్రజుం డున్నయునికిన స
న్యాసిరూపం బలవడి ధాతుపటదండకమండలు కలితమూర్తి
యయ్యె నయ్యవసరంబున వారందరు మహాద్భుతంబంద
వారివారికి నయ్యెవేషంబుల కనుగుణంబులగు నంబరాభరణ
మాల్యాద్యుపకరణంబులు సన్నిహితంబులయినం జూచిసంత
సిల్లి యెల్లవారిం గలయంగనుంగొని క్రమంబున నొంటిమైఁ
జనుదెండని నియోగించిన యతండు నానావిధంబులగునక్షం
బులముడి కక్షంబుననిడికొని చని దైవయోగంబున విరా
టుండు వెడలివచ్చి బయలికొలువిచ్చుటంజేసి తదాస్థానంబు
సేరంబోవునప్పుడు.

184

—† ధర్మరాజు సన్యాసివేషమున విరటుఁ గొల్పవచ్చుట —

ఉ. దవ్వులఁజూచిమత్స్యవసు† ధాపతియీచనుదెంచుచున్నవాఁ
డెవఁడొ నాదుచూడ్కులకు నెంతయుప్రేగయితోఁచె1 నెట్టితం
డివ్విధిఁ బొందెనో జగము † లెల్లను నేలఁగఁ జాలుతేజమా
మువ్వుర2తోడిజోడియగు†మూర్తియతీంద్రునియెప్పుగంటిరే.
సీ. కరచరణాద్యంగక † ంబు లేలొకొ రత్న

భూషణప్రకరంబు † పొందుదొఱఁగె

నుభయపార్శ్వంబుల ♦ నిభఘటలేలొకో

చనుదేవు సమదాళి ♦ సమితిమెరయఁ

బాయు తొలంగునుం ♦ చాయత వేత్రహ

స్తుల మొత్తమేలొకో ♦ తోడరాదు

ధవళాతపత్రముల్ ♦ దఱచుగానేలకో

పట్టరు మాక్తిక ♦ ప్రభలు వెలుఁగ.

తే. నితఁడు రాజగు రాజను ♦ నితమాత్ర

గాదుమూర్ధాభిషిక్తవర్గంబుఁ దనదు

చరణయుగ్మంబు గొలిపింపఁ ♦ జాలు సార్వ

భౌముపదవికిఁదగియెడు ♦ భంగివాడు.

186

క. మనకడకు నేమిటికి వ

చృనొకో యేనిమ్మహాత్ము ♦ చెప్పినపనులె

ల్లను జేయువాడఁ గోరిన

కనకాంబరమణులు దలఁపు ♦ గడవఁగనిత్తున్.

187

ఆ. మత్స్యవిషయరాజ్య ♦ మహిమకు యుక్తుండు

గాఁదలంచెనేని ♦ గారవమున

నట్లచేసి భక్తి ♦ ననుచరింతు నమాత్య

సుతసుహృద్భటార్య ♦ యుతముగాఁగ.

188

వ. అని సమస్తజనంబులుఁ దదభిముఖులయి భక్తియుక్తిం

బ్రత్యుత్థానంబు సేయం దానును గద్దియడ్చి యెదురుచని

నమసకరించి యతని యాశీర్వాదంబులు గైకొని సకార

వంబుగాఁ దోడ్కొనిచనుదెంచి సముచిత సమున్నతాస

నంబున నునిచి వినయావసతుండయి.

189

జన్మభూమి కుల ♦ మెయ్యది మెయ్యది యున్న
 పే । రెయ్యది మీర లిండులకు ♦ నిప్పుడు వచ్చిన
 గతం । బెయ్యది నాకు నంతయును ♦ నేర్పడఁగా
 పురు డున్నరూ । 1 పయ్యది నావుడుక నరవ ♦
 కయ్యతిముఖ్యుఁడి ట్లనున్. 190

న్నరూపపలుకు ♦ నన్నరులెక్కడఁ
 రు తోచినట్లు ♦ పలుకు పలుక
 కనచందమయ్యె ♦ నంతియ కా కంత
 ట్లి చూడఁ గలరె ♦ యెట్టివారు. 191

మందహాసంబు సేయుచు మఱియును. 192

నావిధభూతమయము

నతిచంచలము మనము ♦ మెయి కొని నిక్కం
 కనరునకుఁ జెల్లింపం,
 నగు సత్యంబునడపు ♦ క్రమమట్లుండెన్. 193

మ మత్స్యమహీవల్లభు నవలోకించి 194

వైజుడఁ గురువిషయజాతుడ
 మజనప్రియుడైన ధర్మ ♦ సుతుసఖుడఁ బరి
 వజనాశ్రమకలితుండ మ
 మజవల్లభ యోగ్యబహువి ♦ నోదకరుండన్. 195

మ్యాతక్రీడకుఁ గొండాక
 నేతుం గపటమున నొవ్వ ♦ ని జనంబులు నా

చేతిధన మెల్లఁ గొని పరి

భూతియొనర్చిన విరక్తి ♦ పుట్టి వెడలితిన్.

చ. నృపనయవిద్యకుం దగిన ♦ నేర్పలవడ్డది గొంత కొం
ర్మపరులసంగతిం దగిల ♦ మచ్చిగ నుండుదుఁబేరుకంకి
వపుఁగొల్తువైన నాకు నిలు ♦ వన్మదిగొల్పదుగాననిను
మిషతులలోన సాధుజన ♦ మితృఁడునావినికొల్పవచ్చితి.

తే. వత్సరంబునఁ గడచను ♦ వ్రతము నాకు

దాని నీపాలఁ జల్పి యు ♦ త్సహవృత్తి

1 మెఱయ నాకుఁ గృతఘ్నత ♦ నెఱపి తొల్లి

యెగ్గుసేసినవారి జ ♦ యింపఁ బోదు.

వ. అనినవిని సఁప్రీతచేతనుండె విరాటుండతనికిట్లనియె.

తే. అట్లచేయుఁడు రుచిరోన్న ♦ తాననములు

వాహనములు భోజనములు ♦ వస్త్రములును

వలయుభోగములును నెల్ల ♦ వర్తనములు

నాకు నెట్లవ్యధమ మీకు ♦ నడపువాడ.

క. నాయనుచరులం దెవ్వఁడు

మీయెడ భయభక్తి లేక ♦ మిగిలిమెలఁగె నే

నాయధముని దండితుఁగా

జేయుదు నతఁ డెంతయుం బ్ర ♦ సిద్ధుడయినన్. 2

వ. అట్లుం గాక.

2

చ. వెలయఁగ మత్స్యరాజ్యపద ♦ వీపరిపాలన సేయఁగా మ
దలఁచుట యెంతయుం బ్రియము ♦ దమ్ములుఁ బుత్రు

బంధులుం బ్రథా | నులును బలంబు నేను నుమ నో విభు
తుల్యుడ వైననిన్ను మి | క్కిలి భయభక్తి గొల్చి కృత
కృత్యతఁ బొందుదు మట్ల చేయవే. 203

వ. అనిన విని దరహాసిత వదనుండగుచుఁ బొండవాగ్రజుండత
ని కిట్లనియె. 204

క. ఏను హవిష్యమ కుడుతును
భూనాయక నాకు శయ్య ♦ భూమియ యిమ్మై
బూని వ్రతంబులు సలిపెడు.
వానికి నిన్నియును నిట్లు ♦ వలయునె చెపుమా. 205

ఆ. అనిన విరటుఁ డిట్లు ♦ లనియె నెత్తెఱుగున
నడవ నిష్టమట్ల ♦ నడచి మీకు
మనసువచ్చినన్ని ♦ దినములు సలుపుఁ డి
చ్చోట నదియ మాకు ♦ శోభనంబు. 206

క. ద్యూతజ్ఞులదెసఁ గొండొక
ప్రీతియుఁ గలదట్లుఁగాక ♦ పెద్దలరగు మీ
రేతెరఁగున విహరించినఁ
జేతోమోదంబు దగవ ♦ సింపుఁడునెమ్మిన్. 207

వ. అనిపలికి కౌంతేయాగ్రజు నత్యంత సంతుష్టాంతరంగుం జేసి.
చ. పొరిఁ బొరిఁ బ్రీతిరెట్టిగన ♦ పూర్వవిలోకన మాచరించుఁడు
త్పర మగు సద్వివేకమున ♦ భావనిరూపణ సేయుఁగౌతుక
స్ఫురణఁ గరంబు దత్కరముఁ ♦ బొంద నయంబునఁ జేర్చి
వాక్యవి | సర చతురత్వమేర్పడఁగ ♦ సల్లపనం బొనరించు
నర్థిత్తోన్. 209

వ. ఇట్లు మత్స్యమహీవల్లభుం డతనింగలిపికొని పరివారంబును
దానును దదీయ సంభావనా 1తత్పరుడైయుండె నంత.210

—♦ భీముండు వంటలవాడై విరటుఁ గొల్వవచ్చుట. ♦—

సీ. చట్టువం బొకచేతఁ ♦ బట్టి ఖడ్గముసంకఁ
దగిలించి సురియతో ♦ బిగయ ద్రిండు
గట్టిననునుఁజేల ♦ 2క ప్పెంతయును జెన్ను
సేయంగ దాపలి ♦ చేతియందు
బెడిదంపుఁ గోలలు ♦ బెడఁగొంద బహువర్ణ
చిత్రితాజినముపై ♦ చీరగాఁగ
జూపరెల్లను దన ♦ రూపంబు చూడ్కికి
వేఁగి గైన నత్యంత ♦ విస్మయంబుఁ
తే. బొందుచుండ సమీరణ ♦ పుత్రుఁ డగ్గి
జుండువోయిన దెసఁ దప్ప ♦ నొండువలన
సమదవారణపతిగమ ♦ నమున మత్స్య
ధరణివల్లభుసభచేర ♦ నరుగుటయును. 211

వ. అంతంతం గనుంగొని.

212

క. ఉలుకును వెక్కసపాటును

దలకొను నెమ్మనముతోడ ♦ ధాత్రీరమణుం
కిడలఘుభుజవిపులవక్ష

స్థుల రేఖాకాంతిఁ బరవ ♦ శత్రుముఁ బొందెన్. 213

1. "తత్పరులై యుండి" రనియే వ్రా. ప్ర. 2. గ. జ. కట్టెంత
యును. 3. చ. డలఘుభుజు.

వ. ఇట్లతని రూపాతిశయంబున కోటువడి చూచుచు నిజాం
తర్గతంబున. 214

క. విహరింప మానవాకృతి
సహితంబుగ మహికి నర్థి ♦ జనుదెంచిన ప
ద్మహితుఁడొ హిమకరుఁడొ శచీ
గృహమేధియొ కాక యితఁడు ♦ కేవలనరుఁడే. 215

శ. ఏమికులంబునవాఁడొకొ
నామం బెద్ది యగునొక్కొ ♦ నాభృత్యులలో
నీమనుజోత్తముఁ దొల్లియు
నే మెఱుఁగుదు మనఁగ నిచట ♦ నెవ్వరు గలరో. 216

క. అను చుండ ననతిదూరం
బున కల్లన వచ్చి పవన ♦ పుత్రుఁడు మనుజేం
ద్రునకు జయశబ్దయుతముగ
వినయంబున మ్రొక్కి విన్న ♦ వించె నిభృతుఁడై. 217

శా. దేవా నాలవజాతివాఁడ నిను న ♦ ర్థిం గొల్వఁగా వచ్చితిన్
సేవాదక్షత యొందుమై నెఱుఁగ నీ ♦ చిత్తంబునన్ మెచ్చున
త్తే వండం గడు నేర్తు బానసమునం ♦ దిచ్చోటనే కాదు న
న్నేవీటన్ మిగులంగ నెవ్వఁడును లేఁడెబ్బంగులంజూచినన్.

శ. పేరు వలలుండు గూడుం
జీరయు నిడి సాకతంబు ♦ సేసినఁ జాలుం
గోరిన వంటకములు నా
నేరిమిఁ దగ నెఱపి కొలుతు ♦ నిశ్చలభక్తిన్. 219

చ. అనవుడు మత్స్యభూరమణుఁడతని కిట్లను నెట్లు శూద్రుఁగా
నినుఁ దలఁపంగ వచ్చు ధర ♦ ణీభరణక్షమమూర్తి వీవు నీ
కనుగుణ మైనయానమును ♦ నాసనము రుచిరాత
పత్రముం । 1జనవరికొల్వు నిచ్చెద 2గ ♦ జవ్రజముం బరి
కింపు పెంపుతోన్. 220

క. అనుటయు మోఱకుచందం

బున మో మడ్డము గదల్చి ♦ భూవిభుఁడు సభా
జనులు విన నెనిలనుతుఁ డి

ట్లనియెం బ్రస్ఫుటనిరర్గ ♦ శాలాపములన్. 221

ఉ. నా కవి యెల్ల నేల నర ♦ నాథులకుం బ్రియం మొందు
నట్లుగాఁ । బాకము సేయనేర్తు జన ♦ పాలక ధర్మనుతుండు
పెద్దయుం । జేకొని యుండు బానసము ♦ సేయువిధంబున
కిచ్చ మెచ్చి పు । క్యాకరమూర్తి వైన నను ♦ నాతనిఁ
గొల్చినయట్ల కొల్చెదన్. 222

చ. వలసిననేలు మేను బల ♦ వంతుఁడఁ గారెనుపోతు దంతి బె
బ్బలి మృగనాథునిం దొడరి ♦ పోరుదు శూరత యుల్ల
సిల్లఁగా । దలమున లావు విద్య మెయి ♦ దర్పముఁ బేర్చి
పెనంగు జెట్టిమ । ల్లుల విటుతున్ వడిన్ గడియ ♦ లోనన
చూడ్కికి వేడ్క సేయుదున్. 223

1. 'చనవు' అనఁగా నధికారము 'చనవర్లున్' అని చంద్రరేఖావిలా
పము. 'చనవరికొల్వు' అనఁగా అధికారికొలుపు. 2. ఇందులకు 'అనీకకర్ణా
గ్రధరో రధీధ్వజీ' 'భవాద్యమే వారణవాహినీపతిః' అని మూలము.
ఇందలి రుచిరాతపత్రము యోధుల బిరుదచ్ఛత్రమే కాని రాజు శ్వేతచ్ఛత్రము
కాదు. 'వెల్గొడుగు' 'వాహనచ్ఛత్రంబులు' (భీష్మ ౧. ౮౬, ౯౫)

క. కొలువు గొన నొల్ల కుండుట

గలిగినఁ బొమ్మనుట యంత † కంటెచు మేలే
వలసినకడ కేగెద నీ

తలఁ పెయ్యడి యాన తిమ్మ † ధర్మనాథా. 224

వ. అనిన విని భూనాథుండు సానునయఁబుగా నిట్లనియె. 225

ఉ. ఇమ్మహనీయరూపమునఁ యేడ్చెఁ గన్గొని వేడ్కనీకు యో
గ్య మ్మగుభంగిఁ జెప్పితిమి † గాని నరొత్తమ యొందుగామనీ
వెమ్మెయి నైనఁ నిల్చుటయ † యిష్టము వంటలమేర వాడైనై
యిమ్ములనుండు సూపజనఁ మెల్లను నీదగుపంపు సేయఁగన్.

క. అని హర్షోత్కర్షంబున

మన మలరఁగఁ బల్కి మత్స్య † మరుజాధీశు
డనిలసుతు నేలె నాతఁడుఁ

దనమనమున నూఱడిల్లెఁ † దదవసరమునన్. 227

— † అర్జునుఁడు పేడిరూపమున విరటుఁ గొల్వ వచ్చుట. † —

సీ. కాళ్ళయొప్పిద మాఁడు † కట్టనుజ్వలము సే

యంగ సంకులబాహు † లంద మెడలఁ

గంచుక మంగంబు † కాంతికి మాటుగా

మెడ హేమపట్టిక † మెఱయ కుండ

వదనంబుకొమరు భా † వనఁ జేసి వేటుగా

నుదుటిపెం పలకలఁ † బొదువఁబడఁగఁ

బవడంపుజొత్తులఁ † జెవులు రూపడఁగంగఁ

బాపటఁ దలకట్టు † భంగి 1గప్పు

ఆ. మంచు మఱుఁగువడిన ♦ మార్తాండుఁడునుబోలె
 1నీఱు గవిసి యున్న ♦ నిప్పుఁ బోలె
 వేషధారి యైన ♦ విష్ణుఁడుఁబోలె న
 విరటుకొలుపు సేర ♦ నరుఁడు వచ్చె.

228

క. చనుదెంచి పేడితనమును

వనితారూపంబు నమర ♦ వాసవసుతుఁ డా
 మనుజాధీశునకు సభా

జనులకుఁ దనుఁ జూపి మంద ♦ సంచారమునన్. 229

వ. మెలంగినం గనుంగొని మత్స్యజనవిభుండు దనయొద్దివార
 లతో నిట్లనియె.

230

మ. వనితావేషము గల్గి యున్నయది చె ♦ ల్వం బాఁడు
 చందంబు గా । దు నిరూపింప మహానుభావతయు ని ♦
 ర్దోషత్వముఁ రాజసం । బును శోభిల్లెడు నెవ్వఁ డే నొక
 జగ । త్పూజ్యుఁడు గ్రీడార్థ మి । ట్లొనరం దాల్చినరూపు
 గావలయు మీ ♦ రూహింపుఁడా య ట్లగున్.

231

తే. అనినఁ బరిజనంబులు విస్మ ♦ యంబు గదుర
 నిశ్చయముసేసి పలుకంగ ♦ నేర్పు లేక
 చూచు చుండఁగ నా సవ్య ర సాచి సేరఁ
 జని విరాటనృపాలుతో ♦ సవినయముగ.

232

క. నిన్నుఁగొలువంగ వచ్చితఁ

గన్నియలకు నాట గటపఁ ♦ గా నోపుదు వి

ద్వన్నుత మన్నామంబు బృ

హన్నల యేఁ బేడి ననుడు ♦ నతఁ డి ట్లనియెన్. 233

ఉ. ఆయతబాహులున్ పెడఁద యైన సమున్నతవక్షమున్ సరో
జాయతలోచనంబులుఁ బ్ర ♦ సన్నముఖంబు నుదాత్త
రేఖయుం । గాయజఁ గ్రేణిసేయు ననఁ ♦ శాశికు మీటు
ననంగ విభ్రమ । శ్రీయును బెంపునుం గలుగఁ ♦ జేసి
విధాతృఁడు పేడిఁ జేసెనే. 234

శా. మత్తోదండచయంబులోన నొకస ♦ మ్మానార్హ చాపంబుభా
స్వత్తాండంబులు¹ హేమచంద్రకకన ♦ ద్వర్జంబునీకెంతయున్
సత్కారంబున నిచ్చి వాహనపరిఁపాకరాంకసంభావ్యసం
పత్కల్యాణునిఁజేసి వైభవము దర్పంబున్ విజృంభింపఁగన్

క. ఏము నిను మత్స్యరాజ్య

శ్రీమహిమకు నెల్ల యుక్తుఁ ♦ జేయఁ దలంపం

గా మామనోరథమునకు

నీమాట విరుద్ధమయ్యె ♦ నిది యెట్లొక్కో. 236

ప్ర. అనిన విని యమ్మహిపతికి బృహన్నల యి ట్లనియె. 237

ఉ. ఆడుదనంబు నిక్కమున ♦ కారసి చూచినలేదు పుస్తవముం
బోడిమి దప్పి యున్నది న ♦ పుంసకజన్మ మవశ్యభోగ్య మై
వాడిమి గల్గుశాపమున ♦ వచ్చెఁ బురాకృతకర్మభావ్య మె
వ్వొడును నేర్చు నేతొలఁగఁ ♦ వైవఁగ నోర్వక పోవ వచ్చునే.

వ. కావున.

శ్రీ కృష్ణ దేవరాయ వ్రాసినది

3. క. హేమచిత్రలసద్వత్సరామము

వివాద పరిష్కారము

తే. ఒండుపనులకు సెలవు లే + కునికిఁజేసి
 యభ్యసించితి శైశవ + మాది గాఁగ
 దండలాసకవిధమును + గుండలియును
 1 బ్రక్కణంబు తెఱంగును + 2 బేరణంబు.

240

క. విశ్రుతవాద్యంబులు మం
 జశ్రుతి సంభావ్యగీత + సుగతులు సద్భా
 వాశ్రయములుఁ దజ్జన్యర
 సాశ్రయములు నైనయభినయంబు తెఱంగుదున్. 241

తే. ఇన్ని తెఱంగుల శ్రమము సే + యింతుఁ జతుర
 తావిహీనములైన పాత్రములనైన
 నట్టువొజ్జనై మెలఁగుదు + సగళులందు
 నిపుణునైపథ్యవిధులకు + నేర్తు నధిప.

242

చ. అనుడువివర్ణ మైనహృదయంబున గారవమొండ నైపుణం
 బున నుచితంబునై సరసి + పొచ్చెము లేమిఁ దదీయసేన
 కొనుటకునిశ్చయించితన + కూతువిరాటుఁడు పిల్వఁబుచ్చెన
 ర్తనమునకై బృహన్నలకుఁ + దత్పరతం దగ నప్పగింపఁగన్.

వ. ఇట్లు రావించిన.

244

సీ. అల్లఁదనంబున + ననువు మైకొనఁ జూచు
 నడపు కాంతికి వింత + తొడవు గాఁగ

వెడవెడ నూఁ గారి ♦ వింతయై యేర్పడు

దేరనివళులలో ♦ నాను నిగుడ

నిట్టలు ద్రోచుచు ♦ 2 నెరవులకలమేర

లెల్లను బిగి యెక్కి ♦ యేర్పడంగఁ

దెలుపును గప్పును ♦ వెలయంగమెఱుఁగెక్కు

తారకంబులఁ గల్గి ♦ తనముదొడరఁ

ఆ. జరణములును నడుముఁ ♦ జన్నులుఁ గన్నులు

జన్వనంబు చెన్ను ♦ నివ్వటిల్లు

చునికీఁ దెలుపు చుండ ♦ నుత్తర సనుదెంచె .

నలరువిలుతు పువ్వు ♦ టమ్మువోలె

245

ఆ. వచ్చి కొలువు సొచ్చి ♦ నెచ్చెలిపిండు నం

తంత నిలువఁ బనిచి ♦ యల్లనల్లఁ

గదిసి ప్రాథవనిత ♦ కైవడి ముద్దయ

ముద్దు వుట్టఁ దనకు ♦ మ్రొక్కుటయును.

246

చ. తిగిచి కవుంగిలించి జగ ♦ తీవిభుఁ డక్కమలాయతాక్షి నె

మొగము మొగంబునం గదియ ♦ మోపుఁగరాంగుళులం

1. ఇది 'ఏర్పడుదెంచు' ధాతువు. (ఆది. గీ-౧౩౭); ఘ. వెడవెడ నూఁగారు వింత యై యేర్పడఁ దారనివళులలో నాటునిగుడ' నని యొక పాఠము 'నాటు నిగుడ' ననఁగా 'నాటువోసినభంగి నవక మెక్కి' (విరా. ౨=గీ౨) యన్నట్లు నాటువలె నిగుడఁగా ననుట. జ. 'యేర్పడఁ దాఱని వళులతో', 2. 'నెరవు' లనఁగా 'చుట్టుఁబట్టు' లేక 'చుట్టునుగలవి.' 'సూతుకవముతోడ నేతెంచునెరవులు' (విరా. ౩-౨౭) 'నెరవులొచ్చు టయుకొ' హరివంశము-ఉత్త. ౩ ఆశ్వా.) చుట్టును గలహద్దులెల్ల బిగినొంది స్తనోద్భేద మగుచుండె నని యర్థము. 'నెలవు' లని రూపాంతరము.

గపోల మిం । పుగఁ బుడుకుం బారిం బారి న ♦ పూర్వ
విలోకన మాచరించుఁ గ । పుగుమృదుమాళి నుజ్జ్వలన ♦
ఖాంకుర చేష్ట యొనర్చు నర్మిలిన్. 247

వ. ఇవ్విధంబునం దనగాదిలికూఁతు నుపలావించి బృహన్నల
దెసం గనుంగొని సాదరదరహాసితరుచిరాననుండై యిమ్ము
గువ నీకు నాట గఱపం దగు పాత్రంబగునే యని యడిగి
తత్ప్రతివచనంబులయందలి నాగరికత్వంబునకుఁ జిత్తంబు
రంజిల్ల మధుర సల్లాపంబుసేసి కర్పూరసహితం బగు తాం
బూలంబు వెట్టి చిత్తంబు లగు చీనాంబరంబు లిచ్చి మణిమ
యంబు లగు నాభరణంబు లొసంగి సంభావించి
యవ్వభూడు. 248

ఆ. నీవు చతురమతివి ♦ నీకు నిక్కన్నియ
నప్పగింప నేల ♦ యైన నాదు
హృదయ 1మతులు దీని యెడఁ గడునార్ద్రమై
యుండుఁ గాన చెప్ప ♦ కుండరాదు. 249

క. నెచ్చెలులతోడ నెంతయు
మచ్చిగఁ దనయిచ్చు నాడ ♦ మరగినయది యై
విచ్చలవిడి నింతకు ము
న్నిచ్చేడియ మెలఁగుశిక్ష ♦ యెటుఁగదుసుమ్మి. 250

ఆ. బాల కేళిమీఁది ♦ భరము గ్రమంబున
విడువఁ గళలయందు ♦ వేడ్క సొనిపి

నయముతోడ నర్త ధ నంబుల శిక్షింపు

నెలత కేడుగడయు ధ నీవ కాదె.

251

చ. అని యుచితంబుగాఁ బలికిఁయంగనహస్తముఁబట్టి తత్కరం
బునఁగదియించినీగురువుఁబూర్తి తగం గొనియాడుమెట్లు సె
ప్పెనటుల భక్తిమైనడవుఁపెం పెసలారఁగఁ గూడుగూర చం
దనకుసుమాదులు నడపిఁతప్పక యారసి గారవింపుమీ.

ఆ. ఎల్లచుట్టములును ధ దల్లియుఁ దోడును

జెలియుఁ బరిజనంబుఁ జెలువ నీకు

గురువ యొక నొక్క ధ కొఱతయు లే దిందుఁ

జేరి బ్రదుకు బుద్ధి ధ గౌరవమున.

253

క. మనయింట నిచ్చు టచో

టన కెచ్చటనైన నీబృ ధ హన్నల మెలఁగం

జనియెడుమానిసి తన మన

మున కి మృగునట్టి చరిత్రమున వర్తించున్.

254

— ధ నకులుఁ డశ్వపాలకుఁ డై విరటు గొల్వ వచ్చుట. —

న. అని యితైఱంగున నయ్యరువుర నొండొరులకు నప్పగించి
పుచ్చిన యనంతరంబ నకులుండు.

255

ఉ. వేంబుజముల్ సముద్యదరుఁజాంశునిఁగన్నవిధంబున వికా
సంబున నుల్లసిల్లి జన ధ చారువిలోచనముల్ నిజోజ్వలాం
గంబున కర్థిమై నభిము ధ ఖంబులుగాఁ జనుదెంచి దైవయో
గంబున భూవిభుండు దుర ధ గంబులఁ దేరఁగఁ బంచి
చూడఁగన్.

256

వ. అష్టానంబు సేర వచ్చి ఘోటకంబుల నుపలక్షించు చున్న
నన్ను చేంద్రుండు గనుంగొని పరిజనంబుల కసనిం జూపి. 257

క. ఇతఁడెవ్వఁడొక్కొక్క చూపు ని
రతిశయమై మనకునుఁ బ్రి ధి. యం బొసఁగెడుఁ జూ
చితిరే చిత్తంబు నుదా
త్తత గానఁగనయ్యెడున్ వ ధి దనమునభంగిన్. 258

క. తురగంబులఁ జూచువిధం
బరయఁగ నితఁ ధి డశ్వవిషయందు నిపుణత
స్ఫురణము గలవాఁడగు బం
ధురమూర్తి పరాక్రమాన్ని ధి తుడు గానోపున్. 259

క. మీరెఱిగినఁ జెప్పుఁ డీతని
పే రెఱుంగనియట్టులెనఁ ధి బెంపారంగాఁ
జేరంజని యల్లన యొకఁ
డారసి యెఱుంగంగ వలయుననుశ్రమయమునన్. 260

క. చేరఁ జనుదెంచి పాండవ
వీరుఁడు మత్స్యధిపునకు ధి వినతుండై దే
వా రాజవాహనము లగు
వారువముల నరయనేర్తు ధి వలనేర్పడఁగన్. 261

వ. దామగ్రంథి యనువాఁడ నాకు నశ్వవిషయంబయిన విచ
క్షణత్వం బెల్లనుం గల దవధరింపుమని యిట్లనియె. 262

సీ. అవయవలక్షణం ధి బాయుః ప్రమాణంబు
గర్భంబు లింగితా ధి కారములును

హృతౌంతరము పయో ♦ మానంబు దేశకా

లోచితాహార ప్రి ♦ యోగభంగి

కాత్యనురూప శి ♦ క్షావిధి క్రమగతి

వ్యాయామ సాత్త్వికప్ర ♦ వర్తనంబు

ప్రమదవిషాదాది ♦ బహువిధచిత్తధ

ర్మము పోషణప్రకా ♦ రము చికిత్స

3. పరిచితములు ధరణి ♦ పాల సీముందట

రూపురేఖ మెఱయఁ ♦ జూపనేర్తు

బవరమైన నాకుఁ ♦ బనియేమి యనఁ జేతి

బలిమికలిమి నెఱపఁ ♦ దలఁపుగలదు.

263

అనిన విరాటుఁ డతనికి ట్లనియె

264

క. నీకుఁదగు పదవియిచ్చెద

నాకలిమికి నెల్ల రక్ష ♦ ణం బొనరింపం

గాక హయశిక్షకుఁడ వను

నాకొలఁదియె యిట్లుపలుకుటనుచితమరయన్. 265

ఆ. అనుడు నకులుఁడిట్టు ♦ లను దేవ తమతమ

నేర్చుపనులవెంట ♦ నెగడ్చిబడుక

వలయుఁగాక నగరఁ ♦ దలము దప్పిన మెలం

కువల కలుపు లియ్య ♦ కొనుట దగునె.

266

ధర్మసుతుండు వెంచె ననుఁ ♦ చానతురంగమశాస్త్రశిక్షకుం

గర్మతుఁజేసి యాత్మతుర ♦ గంబులకెల్లను నన్నయుక్తుఁగా

నర్మిలినిల్పి యీగియుఁ బ్రి ♦ యంబును నాయెడనాఁడు

నాటికిం । బేర్చి వహించుచుండ నడ ♦ పెం దనతమ్ములలోని
వానిఁగాన్. 267

క. ఆవిభుఁడు రాజ్యసుఖలీ
లావిముఖత వెడలి బంధు ♦ లం దొఱఁగి యధే
ప్లావాసత బుంగుడువడి
పోవుట నెచ్చోటఁ గడుపుఁ ♦ బ్రోతునొ యనుచున్.

క. తిరిగితిరిగి లోకోత్తర
చరితుఁడు సుజనుండు మత్స్య ♦ జనవిభుఁడు యుధి
ష్టిరునట్ల యనఁగ విని నినుఁ
గర మనురాగమునఁ గొలువఁ ♦ గా నియ్యెడకున్. 269

క. చనుదెంచి కాంచి నానే
ర్చిన తెఱఁగున విన్నపంబు ♦ సేసితి నన్నుం
బనిగొనఁ దలఁచిన నేలెడి
దనుమానము గలిగెనేని ♦ నరిగెద నధిపా. 270

వ. అనవుడు. 271

ఉ. ఆ నరనాథు డిట్లనియె ♦ నశ్వములం బరికించి యున్నియొ
పేనిఁ దురంగశాలలకు ♦ నెల్లను ముఖ్యుడ వై తదీయనా
నానియతప్రకారకర ♦ ణంబులఁ ద్రిమ్మరు చున్నవారి ము
న్నే నెటు నట్ల నీ వరసి ♦ యిచ్చమెయిం బని గొమ్ము నె
మ్మితోన్. 272

క. అని చెప్పి యధిక సమ్మా
నన పూర్వము గాఁగ మత్స్య ♦ నరపతి మాద్రీ

తనయుఁ దగనిల్పె నాతఁడు

దన మదిఁ బ్రీయమందె నతని ♦ తమ్ముం డంతన్. 273

—♦ సహదేవుఁడు గోపవేమంబున విరటుఁ గొల్వ వచ్చుట ♦—

క. పావన శాంతత్వము నిజ

భావంబున నూష్ణలతయుఁ ♦ బ్రకటంబులుగా
నావిధుఁడు మనుజవేషుం

డై వచ్చెనో శిఖిశరీరి ♦ యయ్యెనో యనఁగన్. 274

క. తలుగుల పొది యొకదెసఁ బె

య్యలదామెన యొక్కవలన ♦ ననువెయుండెన్
మొల మోపి పెక్కుచుట్లన్

బలుద్రాటఁ జట్టి గోప భావంబమరన్. 275

చ. నునుసెలగోల సేకొనిమఁనోహర మౌతనమేను రాజుచూ
పును బ్రజచూడకలం దిగువఁ ♦ బుష్కర పత్రనిభంబు
లైనలో | చనములు మూర్తిదెల్పుఁగ న ♦ సంభ్రమతం
జనుదెంచె నల్లనల్లన వెడభీతి దోఁప జను ♦ లన్ వెగడ
య్యెడుదృష్టిఁ జూచుచున్. 276

వ. ఇట్లు వచ్చి మత్స్యమహీవల్లభు నంతంతం జేరి వినయా
వనతుం డగుచు నిట్లనియె. 277

క. నీపసులఁ గావఁ బెట్టుము

భూపాలక నన్ను నేను ♦ బూని యరసినన్

గోపంక్తులు రుజ వడ వొరు

చేపడ వెన్నఁడును డప్పిఁ ♦ జేడ్పడ వెచటన్. 278

తే. తొఱఁగువో కుండ మెకములు † గఱవ కుండఁ

బాఁడి దఱుఁగకయుండ నా † పాటిగొల్ల

లిచ్చ మెచ్చ సీద్యష్టికి † నెక్కఁగదుపు

నరయనేర్తు నన్నేలుము † ధరణినాథ.

279

ద. అనిన విరాటుండు పాండవా వరజన కిట్లునియె.

280

ఉ. ఎక్కడిమాట గొల్లతన † మించుకయేనియు లేను నీదెస

జక్కనిమేను సీగఱువ † చందముఁ గాంతియుఁ జూడవచ్చి

నకొ నిక్కువమోవు సూర్యశశి † నిర్మల వంశజులైనరాజు

లం † దొక్క మహానుభావు తన † యుండవు గావలయున్

నరోత్తమా.

281

ఆ. వలయు పదనియందు † నిలిచి నారాజ్య మం

తయును జక్కఁబెట్టి † నయమువిక్ర

మంబు నడపునంత † మానిసివె యుండి

కుచ్చితంపు బ్రతుకు † కోరఁ దగునె.

282

వ ఉత్తమహానంబులు మహాసీయాముధంబులు నిచ్చెద

మత్స్యదేశంబున భవదభిమత స్థలంబొసంగెద మదీయ

మండల సేనాపరిపాలనంబు సేసి వర్తిల్లుము.

283

కం. అనవుడుఁ బాండవపాలక

దనయుడఁ మ్రొక్కుచు విరాట † ధరణీశున కి

ట్లను హీనకులుండ బాలుండ

మును నాగరికంపుఁ గార్య † ముల వెర వెఱుగన్ .

ఆ. పసులఁ గాచి కాని † బ్రతుకఁ గౌరవుల ప్రా

తలముఁమున్ను సేను † ధర్మపుత్రు

పశుగణంబు నెల్లఁ ♦ బాలింతు నమ్మహీ
నకుని చిత్తమునకు ♦ వచ్చువాడ.

285.

వ. తంత్రిపాలుం డనం బరఁగినవాడ నాచేతం గ్రేపులు పురా
ణించుటంజేసి కొండొక కాలంబునన కదుపులం బెనుతు
నే నగునని కైకొనిన యాబోతుపంచితంబు మూర్ఖుని
నను బైగాలి వీచినను గొడ్డునకైనం జూలు నిలుచు
నుంగిడి యదురుఁ ద్రిక్క యనువానికి నాపేరు సెప్పినం
జూలు మఱియును బసికి వలయు తెఱుగు తెల్ల నెఱు
గుదు వే టొక్కపనికిం గాను గాని యే నీవెంట నీ
మనసు వడయం జూలుదు నావలనం బ్రయోజనంబు గొన
వలయునేని నొండుమాటలు చక్కి పనులం బరికింప నియో
గింపుము.

286.

చ. అనుటయు నెట్ట కేలకు ధ ♦ రాధిపుఁ డట్టుల కాక యంచు
నా । తనివదనంబు సూచి యుచి ♦ తంబగునేనిఁ బ్రియంబు
యేని నె । ట్లును గురుకార్యవర్తనము ♦ లుక్ రుచింబు
పక యుండునేని గో । ధనముల కెల్ల రక్షణము ♦ దత్పు
రతం దగఁ జేయు ముఖ్యతన్.

287

క. మున్ను గలగోపవర్గము

నిన్నుం గని కొలిచి భక్తి ♦ నీపని సేయక

మన్ననమానిసి వై నీ

పున్నం గడు మేల కాక ♦ యొప్పుమి గలదే.

288

—♦ ద్రౌపది సైరంధ్రీ వేషమున నుదేష్టఁ గొలువ వచ్చుట. ♦—

వ. అని పలికి యతనియభిమతంబు సలిపి నిలిపె నట్లయ్యె
వ్రతును విరటుం గొల్పిరి తదనంతరంబు. 289

క. గారవమున నిజదేశా

చారముమై నల్లి యున్న ♦ జడ యగుకబరీ

భారంబు విచ్చి తిరముగ

సైరంధ్రీజాతివేష ♦ సముచిత భంగిణ. 290

క. వలపలిదిక్కున కించుక

మలఁగంగఁ దులు మిడి కులు ♦ మాపుడుఁబుట్టం

బలవడఁ గట్టి జరతవ

ల్కలమున 1 నెవ్వీఁగుఁజన్నుఁ ♦ గవ గప్పి తగన్. 291

క. పరిచారికాత్వరేఖా

పరిణతి దనమేన నచ్చు ♦ వడుభావనకుం

దిర మై తలకొను నంతః

కరణముతోఁ బురము ద్రుపద ♦ కన్యక సొచ్చెన్. 292

వ. ఇట్లు సొచ్చిన.

293

1. సీ. పటమొయిల్ గప్పినఁ ♦ బాడఱిననుఁ గాంతి

గదలినయమృతాంశు ♦ కళయుఁబోలె

బెనుమంచు మీఁదఁ బ ♦ ర్వి న వికాసము దప్పి

చెలువు గుండిన సరో ♦ జని విధమున

ధూమంబు వొదిలినఁ ♦ దుఱఁగలి మెఱుఁగులు

నలఁగి మాసినదీప ♦ కళికపగిది

ధూళి మైఁ బొరసినఁ ♦ దొంగలించుట మాని
లావణ్య మెడలిన ♦ లతికభంగి

తే. గంధకారికావేషంబు ♦ కతన మూర్తి
యుజ్వలత్వంబు మలుపడి ♦ యుండఁ బొందు
తనయ మహిషి యంచితగతిఁ ♦ జనఁగ రాజ
వీధిఁ బారజనంబు ల ♦ వ్వెలఁదిఁజూచి. 294

ఉ. రోహిణి యొండె నొండెను న ♦ రుంధతి గాక మనుష్య
జాతియే । యీహరిణాక్షి చెల్వమున ♦ యేడ్చెఱ చూడ్తుల
నాఁచికోల కా । దా హితకౌరవం బగుశు ♦ భాంగముఁ
దేజముఁ జూడ బుద్ధి సం । దేహముఁ బొందుచున్నది 1స ♦
తీజన మిట్టిదె యెజ్జగంబులన్. 295

ష. అనుచు నంతంతం జేరి. 296

క. నీ వెవ్వ రేమిపనికై

యేవలనికిఁ బోవు చునికి ♦ యిది నాపుడు న
ద్వేవియు సౌముఖ్యము 2సం
భావనముం దోఁప నుచిత ♦ భంగిం జెప్పెన్. 297

ఆ. ఏను గట్టువాలు ♦ దాన నా కెవ్వరు

గడుపుకూడు వెట్టి ♦ కట్టఁ జీర
యిచ్చి సాకతమున ♦ నేలుదు రట్టివా
రలకుఁ బనులు సేసి ♦ మెలఁగుబుద్ధి. 298

క. వచ్చితి ననవును నిని జను

లచ్చెరువును సందియంబు † నడరెడుమదితో

నిచ్చెలున కడుపుకూటికి

నెచ్చటనే నిలుచునట్టై † యిది పలు కగునే. 29

వ. అనుచుం గనుంగొనుచు మాసరికొని చనుచుండె బాంచా

రాజనందన రాజమందిరంబు చక్కటికి నరుగునవసరంబున.

క. ముద మొదవ రమ్యహర్ష్యము

తుడినిలువునఁ బ్రణయసఖుల † తోడ విహారా

స్పద మగునెలవున మెలఁగెడు

సుదేష్ట తజ్జాలకములఁ † జూచెంబ్రీతిన్. 30

వ. ఇత్తైఱంగున మత్స్యరాజమహిషి ద్రాపదీదేవి నాలోకించి

కుతూహలంబున. 30

ఉ. ఎక్కడనుండి యెక్కడను † నేగెడినో యిది యొక్కకాంఠ

రూ | పెక్కుడు పెంపుసొంపు మన † కేర్పడు చున్నది బా

వినీతయై స్రుక్కుచు నీచభాషినుల † చొప్పునఁ పల్లెడు

బారులుం గడుక | వెక్కస మంది చూచెదరు † వేగమ

తోడ్పొని రండు నెమ్మితోన్. 30

క. అని పలికి పనుపఁ బ్రాధాం

గన లిరువురు వోయి ద్రుపద † కన్యకతో ని

ట్లనిరి విరాటుమహిషి నినుఁ

దనపాలికిఁ బిలువఁ బంపె † దయ పెం పెసఁగన్. 304

8. 'సుదేష్ట' యని దాక్షిణాత్యకోశానుసారముగా ముద్రిత మగుభా
రతమునను నుత్తరదేశభారతమునను జూపట్టెడి.

వ. అనువుడు.

305

క. తనతలచీర యరసి య,

వ్వనితారత్నంబు వినయ ♦ వైభవము సతీ

తను వొందినచందమ్మునఁ,

జనియెం గేకయనుతాను ♦ చారికలబడిన్.

306

వ. ఇవ్విధంబునం జని సౌధంబునుపరిభాగం బెక్కి.

307

సీ. పదతలంబులకెపు ♦ పరఁగినతలము కుం,

కుమలిప్త మైనచం ♦ దమువహింప

నంగంబునునుఁగాంతి ♦ యడరినగోడలు

వేదులు మణిమయ ♦ విధము నొందఁ

గనుఁగవమెఱుఁగులు ♦ గదిరినముందఱఁ

బుప్పోపహారంబు ♦ పోలుపు దాల్చు

వేనలికప్పు ప ♦ ర్విసమీఁదు నీలదు

కూలంబుమేల్కట్టు ♦ కొమరు వడయఁ

తే. దానుజొచ్చినకతన మ ♦ త్వక్కితీశు

నింట నిమ్మెయిఁగ్రొత్తయొ ♦ ప్పెసకమెసఁగ

నమ్మహాదేవి యున్నెడ ♦ కల్లనల్లఁ

బాండురాజతనూభవ ♦ పత్ని యరిగె.

308

వ. కేకయరాజనందనయును.

309

1. 'తలచీర యరయుట' యనఁగా స్త్రీజనోచిత మగుబెట్టునూనుట. ఇందులకు. 'ప్రీతిషేవాన్వితా, అనిమూలము గానోపు. 'కొరి తలచీర వాటింప నేరదయ్యె' (భాగవత. దశ. ఉ. 37౬) గ. జ. తనతలఁపు నెఱసె నని యవ్యునితా.

చ. 1 కనుఁగొని గారవంబును మొగంబును గేలుఁ బురఃప్రసారముం । దనువును నమ్రభావమును † దంతమరీచులు సామి నిర్గమం । బును దనలోఁ గడల్కొనఁగ † భూరితరాదరరేఖ నిందు ర । మృనవుడు నంత నంత ద్రుపదాత్మజ సేరి విసీతి నిల్చినన్.

310

క. ఆపాదమస్తకము త

దూప్రము వీక్షించుచుం గు † తూహల మడరన్

భూపాలమహిషి యిట్లను

నాపౌలఁతుకతోడ నుచిత † మయ్యెడుభంగిన్. 311

ఆ. ఏది కులము నామ † మెయ్యది యెవ్వరి

దాన వేమిపనికిఁ † బూని యిప్పు

డెచట బుద్ధిఁ దలఁచి † యేగెద వింతయు

నెఱుఁగఁజెప్పు మాకు † మెఱుఁగుఁబోడి. 312

వ. అనిన విని యాజ్ఞసేని యిట్లను నేను సైరంద్రీజాతి సంభూత నభిదానంబు మాలిని పురుషపంచకసనాథ నై యుండుదు నొక్కకారణంబున నుద్ధతు లగువిరోధులచేతం బ్లతుల సన్నిధిం దలవట్టి యీడ్వంబడి వనంబునకరిగి వ్రతంబుమై వల్లభ సహితంబుగా వన్యాహారంబులం గాలంబు గడపుచు బ్రహ్మచర్యంబు నడపితి నిటమీఁద నియమా చరణంబు నకు నొక్కసంవత్సరంబు గొఱంత గలదు నీవుధర్మవర్తిని

1 ఇట 'గారవంబున మొగంబు' నిత్యాదు లగుజతలు భాషాశైలి ప్రయుక్తములు. ఇట్టివే యితర పర్వములనుం జూపట్టెడిని. ఆ. గారవంబున ... గేల...దనువున.

వని వినుటంజేసి నా నేర్పుపనులవెంట నీకడ నిలువం దలంచి
యిందువచ్చితి ననవుడు సుదేష్ణ యిట్లనియె. 313

క. సురగరుడ ఖచరవిద్యా
ధర కిన్నర యక్ష సిద్ధ ♦ తరుణులలో నీ
వరయఁగ నొక్కత వగు ది
ఘరికిం జనుదేరఁ గతము ♦ బొంకక చెపుమా. 314

క. అనుటయు ధరహాసితము మో
మునకుఁ దొడవుగాఁగ బలుకు ♦ ముద్దియయేఁ గృ
ష్ణుని దేవి సత్యబామకుఁ
బనిసేయుదుఁ దొల్లి పిదపఁ ♦ బాంచాలి కడన్. 315

తే. తగవుమైఁ బరిచారికా ♦ ధర్మములకు
నెల్లఁజాలి వర్తించితిఁ ♦ దల్లి వినుము
నాకుఁ బ్రాణంబు ప్రాణమై ♦ నన్నుఁదన్న
కాఁగ భావించి యాదేవి ♦ గారవించు 316

వ. నీవును. 317

క. నీచములయ్యెడు పనులకు
నాచాలమి యెఱిఁగి మన్న ♦ సకుఁబాత్రముగా
నీచిత్తంబునఁ గైకొని
యాచారము దప్పకుండ ♦ నరయుము నన్నున్. 318

వ. అని యిట్లు దేవజాతి యను సందియంబు వాయంబవలికి
మఱియును. 319

క. కలపములు గూర్ప బహువిధ

తీలకంబులు వెట్ట వింత ♦ తెరువునఁ బలు 1పు

వ్వులు గట్టికట్టి మోడ్వఁగఁ

దలముడువఁగ సరులు గ్రువ్వఁ ♦ దద్దయునేర్తున్. 320

మ. అనినం గేకయరాజనందన ప్రభూ ♦ తాశ్చర్యమై యిట్లు
నున్ | విను నీరూపము సూచి మానృపతి యు ♦ విష్ణురూ
నే నెమ్మొయిం | బనిగొందుం దగ నింతులుందగిలి నీ ♦ పైఁ
జూడ్కి నెక్కిల్పి నె | మ్మనముల్ విస్మయమందఁ జూచె
దరు భా ♦ మా పలుకు లింకేటికిన్. 321

క. దుర్భరవగు నినుఁ గరకాటి

గర్భము ధరియించునట్లు ♦ గైకొని నాకై

నిర్భర విధ్వంసదశా

విరాభవము దెచ్చికొనుట ♦ వెర్వవెయున్నే. 322

ఆ. అనిన నీతలంచి ♦ నట్లకా దేర్పడ

వినుము నాదుపతులు ♦ వెరవు లావు

నలఘువిక్రమాబుఁ ♦ గలుగు గంధర్వులే

మఱు సన్న నొక్క ♦ మాత్రమైన.

క. నీచమతి నన్ను నెవ్వఁడు

సూచిన నారాత్రిలోనఁ ♦ జూతురు దెగఁ దా

రాచపలు హరిహరాదులు

గాచిన బలవిక్రమముల ♦ ఖర్వములైనన్. 324

క. బంధు శతంబులు శౌర్యమ

దాంధములై శక్తిసంప ధాభీలతమై

సింధుర సదృశత నున్నను

సంధుల సంధులెడలించి ధ చంపుదు రతనిన్. 325

వ. కాపునఁ బురుషులు నాకడందేటి చూడను వెఱతు రదియు
నుంగాక. 326

క. నాచిత్తము తాదృశులకు

గోచరేమే అస్మదీయ ధ కులజనసంశి

తూచారమహిమ యట్టిది

యే చెప్పకు తద్విధాతి ధ హినవచనముల్.

చ మనమున నూరడిల్లు మను ధ మానము మానుమునన్ను
నేలు మే । పనులు నుదాత్తనాగరిక ధ భంగుల నీమదికెక్కు
నట్లు నే । ధృను భయభక్తులు మెఱయ రూపుగఁ
జేసెదఁ దజ్జులైనస । జనులు నుతింప వర్తనము ధ సాధు
లు వృద్ధులుమెచ్చఁ జల్పెదన్. 328

క. ననుఁ గుచ్చితంపుఁ బనులకుఁ

బనుపక యెంగిలికి లోను ధ పరుపక తగు మ

న్ననతోడ నరయువారల

కనురాగము నెఱపి నడతు ధ రస్మత్పతులున్. 329

ఆ. అనిన సంతసిల్లి ధ యద్దేవి సైరంధ్రీ

నూరడిల్లుఁ బలికి ధ యునిచికొనియె

నంతిపురముచరిత ♦ కలవడ మెలంగుచు
నుండెనవ్వధూటి ♦ యును ముదమున.

330

క. ఇవిధమున నయ్యేవురు

నవ్వెలఁదియు సకల జనుల ♦ కజ్ఞాతముగా

నవ్వెరటుప్రోలఁ బ్రమదము

నివ్వటిల వసించి రుచిత ♦ నిభృతత్వమునన్.

331

వ. అనిన విని వారల వర్తనం బటమీఁదఁ జెల్లిన తెఱఁ
గెఱింగింపు మని యడిగిన.

332

ఉ. బాంధవ శాత్రవాకలిత ♦ భావభవా భవపాశ 1బంధసం
బంధ విరామరామ పరి ♦ పక్వ వివేకనిరూఢ భక్తహృ
ద్గ్రంథ విబేధనా పరమ ♦ కారుణికా పరిమాణదూర దుః
ఖేంధనపావకాయితసరమీక్షణ 2చైత్రమహాద్భుతప్రభా.

క. అన్నమయత్యాదివిరా,

మోన్నతివాఙ్మనసదూర శ యోగిస్మేరా

భిన్నాభిన్నాకార,

చ్ఛన్నాత్మీయప్రగార శ జగదాధారా.

334

మాలిని. కమలభవకిరీటశ్రగ్రామపద్మావలీసం
గమసుభగపదాబ్జా శ గాఢభక్తిప్రకార
ప్రముదితమునిశశ్వ శ ద్భావనాగమ్యరమ్య
క్రమపరిణతమూర్తి శ శ్రౌతశాఖాగ్రవర్తి.

335

1. వల్లికాబంధ. 2. ఇది 'సంవిత్ప్రభావల్లభా' అనుటం బోలినది.

గద్యము. ఇది శ్రీమదుభయకవిమిత్ర కోమ్మనామాత్య
 పుత్ర బుధారాధనవిరాజి తిక్కనసామయాజిప్రణీతం
 బయిన శ్రీమహాభారతంబున విరాటపర్వంబునందుఁ బ్రథ
 మాశ్వాసము. 336

శ్రీ

హ రి హ ర నా థా య న మః.

శ్రీమదాంధ్రమహాభారతము.

విరాటపర్వము, ద్వితీయాశ్వాసము.

మదపాంగాలోకన

ధామసకృత్సంగరూఢతాదృశవిభవో

ద్దామాశ్రితలోకా లో

కామయన్విర్లరణనిపుణ శ్ హరిహరనాథా.

1

ప. దేవా వైశంపాయనుండు జనమేజయున కిట్లయె నట్టియెడ
ధర్మసూనుండు సభాజనంబుల యుల్లంబులు రంజిల్ల రాజు
నకు వినోదంబులు వివిధోదాత్త ప్రకారంబులఁ జలుపుచు
నొక్కొక్కమాటు మధురప్రసంగంబుగా నాడిననెత్తం
బున గెలిచిన విత్తంబులు దమ్ముల కొసంగుచుండు నాయు
నందనుండు వంటకు మిగిలిన మాంసంబు లమ్మునెపంబున
నిచ్చులు సవోదరులులకు నిచ్చుచుండు వివ్వచ్చుండు
సంగీత ప్రసంగంబున మెచ్చువడసినకనకాంబరాదులు సోద
రులకుం జేర్చుచుండు నకులుండు 1దురంగంబులఁ గ్రాసంబులం
గనినధనంబులు తోడంబుట్టువులకుఁ బెట్టు చుండు సహదే
వుండు గోవులం జూచి భూవల్లభుండు సంతసిల్లిన సమయం

ఋన సముపార్జితంబు లగుపదార్థంబు లన్నియు నన్నలవ
శంబు సేయచు వారలకు గోరసంబులం దుష్టిసలుపు చుండు
ద్రౌపది ద న్నరసికొని తిరుగు చున్నవీరులం గన్నులారం
జూచుచు నుచితంపునడవడి మెలంగు చుండు. 2

తే. ఇట్లు దమతమవ ర్తిలు ♦ నెడల సకల
జనములకు హృదయానురం ♦ జన మొనర్చి
తాల్మి పుయులోట యడకువ ♦ తగవు మెలపు
నెఱి దెఱంగును బాటింప ♦ నేర్పు గలిగి. 3

క. ఉన్నతటి వివిధదేశో
త్పన్నులు నద్భుతవిధాయి ♦ బలవిక్రమసం
పన్నులు నగుమల్లులు విభ
వోన్నతుడగువిరటుచాల ♦ నుద్భటవృత్తిన్. 4

క. తమలోన మాటలాడెడు
సమయంబున నొక్కరుడు వి ♦ శాలోరస్కం
డమితబలుడు పంచానన
సమమూర్తిస్ఫూర్తి యధిక ♦ సంరంభమునన్. 5

చ. అన్నరపతికట్టెదుర నిల్చి భుజాస్ఫలనంబుఁ జేసియట్లనియె
తే. నేలనాలుగు నెఱుగుల ♦ నృపులకొలువు
లందు నేను వర్తించితి ♦ నవనినాథ
యగ్గలించి నాయెదుర బా ♦ హృషిలించి
1కడఁగఁ జాలెడు మల్లులఁ ♦ గాననెందు. 7

చ. అను నెడ వానియుగ్రసమ ధాకృతియుం బటువాక్యవృత్తి
యుం । గని విని మల్లులెల్ల భయ ధాకృతి మూర్తులు
దాల్చి మాటు వ । ల్కను గను విచ్చిచూడను మొ ధాకృతి
గం బెగయింపను జాలకున్న న ! జ్వనపతివేడ్క మ్రోడు
పడు ధాకృతి చందము గాంచి యుధిష్ఠిరుం డనున్. 8

క. వీనికి మార్కొనఁ జాలెడు
దానికిఁ దగువాని ధర్మ ధాకృతి తనయుని పురిలో
నానానియుద్ధలంపటు
నేనొక్కనిఁ గంటి నిప్పు డిందులకతఁడున్. 9

క. మన బానసీఁడు వలలు
డను శూద్రుఁడు నాకుఁ దెల్ల ధాకృతి మధికబలుల నో
ర్చినవాఁ డనేక మల్లుల
నిను మెచ్చింపంగఁ జాలు ధాకృతి నిజ మిది యధిపా. 10

క. అనవుడు భూపతి పిలువం
బనిచె నతని నతఁడు నపుడు ధాకృతి భయ భక్తులతోఁ
జనుదెంచి మల్లవర్గము
గని మై వెలుగంగ నిలిచెఁ ధాకృతి గౌతూహలి యై. 11

వ. ఇట్లు నిలిచిన పవనతనయు నవలోకించి యవసీవల్లభుం
డమ్మల్లముఖ్యుం జూపి యితనితోడి యుద్ధంబునకు సన్న
ద్ధుడవు గమ్మనిన నతండును ధర్మతనయు కనుసన్న గయి
కొని యమ్మత్స్యవిభునకు వినయంబుతో నిట్లనియె 12

తే. అధిప ధర్మజుపాలను ♦ న్నప్పుడతని
వేడుకకుఁ దగఁ బెనఁగుదు ♦ మింతలైన
జెట్టిమల్లులతో నిప్పు ♦ డట్టువోలె
నీదువేడ్కకుఁ బెనఁగెద ♦ నేర్చినట్లు.

13

—♦ భీముఁడు మల్లునితో యుద్ధము సేయుట. ♦—

వ. అని మెత్తన యియ్యకొని గర్జించి గజాలస్యంబున 1నంగ
ణంబుసొచ్చి భూపాలుని ముందట భుజాస్ఫాలనంబు సేసి
మ్రొక్కి మరలునెడ నంతకుమున్న యమ్మల్లవరుండు నర
పతి యనుమతి వడసి కృతపరికరబంధుండై యరుగుదెంచి
యచ్చట నునికింజేసి యతండును ననిలసుతండును బర
స్పరమూర్తుల నవలోకించి యుద్ధరంగంబుమన్ను ఫాలప్రదే
శంబుల ధరియించి శిరంబులపైఁ జల్లుకొని రెండు సేతుల
మునివ్రేళ్ళను గొండాక వుచ్చికొని యొండారుల దెసకు
వైచి యున్నతంబులగు నపసవ్యకరంబుల నాకుంచిత
సవ్యబాహుతలంబుల నప్పళించు చప్పుళ్ళు గలసి యొక్క
రుండ మల్లచరచిన చందంబున వీతేర వింతతానకంబుల
నిలిచి కదసిన యప్పుడు వృకోదరుండు.

14

సీ. 2ఉపతాయిలోఁ దన కొదవిన తోరహ

త్తము సూపి వేయక ♦ సమదవృత్తిఁ
బాసి క్రమ్మఱఁ జేరు ♦ బలువిడి వాఁడు పై
నడరిన జరగక ♦ యవనిఁ గ్రుంగి

1. క. కంటకంబు; చ. సంఖిణంబు. జ. సంఘుణంబు; ఘ. సంఖిణంబు.
సంకణంబు. 2. చ. ఉపతాయిలోఁగొన ♦ కొదవిన.

నిలుచు నొత్తోరువున ♦ వలచిన యప్పుడు

గొనిపోవు నవలీలఁ ♦ గూల్పనెచు

జలికి పట్టిన మను ♦ సన్నపు విన్నాణ

ములు దొరకొన్నను ♦ ముట్టఁగొనఁడు

తే. కాలిదెసఁ జొరవచ్చుట గానిపించి

1యుడుగు సీసానఁ బట్టియు ♦ 2ప్పల్లించుఁ

బోవనిచ్చు మగుడ కినేచి ♦ పోరఁ జేరు

4నెడల సరిసేయ నగుతడ ♦ వీకహత్తు.

15

వ. మఱియు ననేక గతుల యోజలు మెఱయుచుఁ గొండ్లొక

సేపు విరాటునకు వినోదంబు సలిపి.

16

ఆ. కచ్చ యమరఁబట్టి ♦ కాళ్ళును చేతులు

వ్రేల మత్తగజము ♦ లీల మెఱయ

ముష్టిబలువు నెఱయ ♦ ముక్కున వాతను

నెత్తురొలుక మల్లు ♦ నెత్తి వైచె.

17

వ. ఇవ్విధంబున విసరి నేలతో వ్రేసి వీపున మండిపెట్టిన.

క. పెలుకుటి తాళంబీమడిఁ

దలఁచి యనువుగాక ధరణి ♦ తలముఁ గరతలం

బుల నప్పల్లించె వాడ

18

కొల్లు వార్వఁగ కవిడిచి మెఱసెఁ ♦ గుంతీసుతుఁడున్.

వ. ఇవ్విధంబున మహాబలుపట్టి యాజెట్టి నెట్టనగెల్చిన మత్స్య

పతి మెచ్చి తనకిచ్చిన ధనంబు లచ్చటి జనంబుల కిచ్చి.

1. క. యడుగు. 2. చ. నప్పల్లించి, జ. నప్పల్లించి. 3. ఖ. తేచి •
పో. 4. ఘ. జ. వెడల...నగునెడ ♦ వీక. 5. ఘ. విఱచి.

నిజ నివాసంబునకుం జనియె మఱియు నితైఱంగున నతనికిః
వేడ్క సలుపుచుండుఁ జిక్కని మల్లులు లేనితఱి నంతి
పురంబు నింతులు సూడ నయ్యవనీకాంతుండు పోరింప
శార్దూల శుండాలాదులదోడ నీడంబోక పెనంగి భంగంబు
నకుందెచ్చి మెచ్చించు చుండు. 20

క. పెఱవారలు దమమెలఁగెడు

తెఱఁగులు దొరఁకొన్న వింత ♦ తెరువులనేర్పుల్

మెఱయుచుఁ బతి చిత్తముగొన

నొఱపు గలిగి మాన్యవృత్తి ♦ నుండుదురు దగన్. 21

వ. ఇట్లు పాండవులు పాంచాలీసహితంబుగా విరాటునగరంబున
వర్తించుచుఁ గతిపయదినంబులు గొఱంతగా నేడుకాలంబు
గడపిన సమయంబున మత్స్యపతి మఱిందియు దండనా
ధుండును గీచకాగ్రజుండును రూపాభిమానియు నానా
భరణ భరణ శీలుండును దుర్విదగ్ధుండును బలగర్వితుండును
నగు సింహబలుండు తన యన్న సుదేష్ఠకు మ్రొక్కం
జనువాడదేవి కనతితూరంబున నున్న ద్రుపదరాజ నందనం
గనుంగొని. 22

ఉ. అక్కజమైన చెల్వమున ♦ నాత్మకు ప్రేగయి పొల్పు
పొత్తిపై । నెక్కిను చూడ్కిఁ గ్రమ్మరుప ♦ నేరక
యూరక నిల్చెఁ గాముచేఁ । జీక్కిననెమ్మనంబుఁ గడుఁ ♦
జేడ్పడు మానముఁ జేష్టితంబులం । దక్కిన యంగముం
దలఁకు ♦ ధైర్యము నై యతఁ డప్పు డయ్యెడన్. 23

తే. చౌపదీ రూపమనునురిఁ ♦ దగిలి తనదు
హృదయ మనుమృగ మత్తటి ♦ నుదిలకొనుచు
గామఁడను బల్లిదపువేటు ♦ కానిబారిఁ
బడుట కెంతయు నాసింహ ♦ బలుఁడు దలరి. 24

వ. నిజాంతర్గతంబున. 25

ఉ. ఎందునునిట్టిరూపునరు ♦ లెవ్వరుఁగాంచిరె నాకకాదు సం
క్రందనసూతికిం దగిలి ♦ కన్గొనఁ జాలదె దీన నిందిరా
నందనునాజ్ఞ యేచి భువ ♦ నంబులఁ బ్రబ్బదె యిత్రలోదరిం
జెందఁగఁ గాన్పు గాదె ఫల ♦ సిద్ధి పురాతనపుణ్యవృద్ధికిన్.

సీ. ఇయ్యింతి ప్రాపున ♦ నయ్యనంగుఁడు పార్వ

తీశునైనను దక్క ♦ నేల కున్నె

యిన్నాతిచెలువంబు ౨ గన్నశచీప్రియుం,

డైనను 1గనుకలి ♦ 2నవయ కున్నె

యిత్రన్వి కెన లేమి ♦ కెదిరి పన్నిదము భా

షావిభుతో నైనఁ ♦ జటవరాదె

యిత్రలోదరిజీవి ♦ తేశున కిందిరా

పత్తినైన మెచ్చక ♦ పలుకఁ జనదె

తే. కుసుమ బాణునిబాణముల్ ♦ గూడ నైదు

గరఁగి నేరిమి వాటించి ♦ కరువు గట్టి

తిపోసి చేసి చైతన్యసం ♦ పుటము దగ ఘ

టించిరో కాక యిట్టిచే ♦ డియలు గలరె. 27

1. జ. గనుకని. 2. చ. నలియ; జ. నలయ. 3. గ. పోసి విధిచేసి

చైతన్య ♦ పుటము దగ ఘటించెనో.

క. ఈనెలతఁ గన్నమన్నఘఁ

డైనఁ జిగురుగొడుగుఁ బువ్వు ♦ టమ్ములపొదులున్
లోనుగ సెజ్జలు సేయం

దా నియమింపండె విరహా ♦ తాసము పేర్మిన్. 28

వ. అని వెండియు.

29

సీ. దీనిజన్మంబునఁ ♦ దేజంబు నొందిన

యింతియుఁ బతియును ♦ నెవ్వరొక్కఁ

దీనినామాకృతి ♦ గా నోచి పడసిన

యిం పగువర్ణంబు ♦ తెవ్వియొక్కొ

దీనివల్లభుడనఁ ♦ గా నిల సొబగుసొం

పెసఁగ వర్తిలువాఁ ♦ డెవ్వఁడొక్కొ

దీనివసించుటఁ ♦ దా నొప్పి పెంపున

నేపారుమందిరం ♦ బెద్దియొక్కొ

అ. దీనిఁ బొందఁ గాంచు ♦ తెఱఁగు నా కెయ్యది

యొక్కొ యిట్టిపనికి ♦ 1 నూఱడిల్లి

తోడుకొనఁగ నిచట ♦ నీ డగుచుట్టంబుఁ

దడవి యెట్టులొక్కొ ♦ పడయువాడ.

30

చ. అని యని యుగ్గడించు ధృతి ♦ యల్లల నాడినఁ దల్లడించుఁ

2 బై | కొనుతలఁ పోరగించు మదిఁ ♦ గోర్కులు పేర్చిన

నప్పళించు నె | ట్టన తెగ నగ్గలించు నచటన్ జనులం బరి

1. గ. నూఱడిల్లఁ దోడుగాఁగ. 2. గ. పైకొనుతలదోరగించు; చ. పైకొనుతలపోత నించు. జ. పైకొనఁ దల యోగగించు.

కించు బుద్ధి మా । లిన 1 వెస నెంతయుం గళవ ♦ లించు
మనోజవికారమగున్ డై. 31

క. మాసినచందముఁ దనుఁ గని

రోసినడెందంబుఁ గలత ♦ రుణి నెఱుంగడ వి

ట్టేసినమదనునిచే ధృతి

వాసిన బెగ డొందు సింహ ♦ బలుఁ డట్టియెడన్. 32

సీ. వెరవక ననుజూచి ♦ వీడని యెదఁగలు

పించిన నొండొండ ♦ చెమట వొడమా

ననుచితకృత్యంబు ♦ లాచరించువిధాతృ

బలిమికి నెవ్వెఱి ♦ పాటు దోఁప

నిచ్చట దిక్కు లే ♦ రెవ్వరు నా కను

భయమున మేనఁ గం ♦ పంబు పుట్టె

జేయంగ నేమియు ♦ పాయంబు లేమి నా

ననమున వెల్లెద ♦ నంబు గదుర

తే. నున్న పాంచాలిఁ గనుఁగొని ♦ యన్నరాధ

ముఁడు వివేకవిహీనుఁడై ♦ ముదితుఁ డగుచు

మదనవికృతియ కాఁ దన ♦ మదిఁ దలంచి

రాగపాగరపూరని ♦ ర్మగున్ డయ్యె. 33

వ. అయ్యవసరంబున. :

34

చ. పొలతుక కాంతి యింత పొలి ♦ వోవఁగ నీ కెసలారు

తార ని । శృలతఁ గడంగి క్రోలికొనఁ ♦ జాలుటఁ గీచక

ముఖ్యలోచనం । బులు నయనం ప్రధాన మను ♦ పూర్వ

వచస్స్థితి దప్పకుండఁగా | నెలమి వహించె దక్కుఁ గలః ♦
యింద్రియవర్గము ధిక్కరించుచున్. 35

క. అప్పుయుఁ బరిజనములుఁ దనుఁ
దప్పక కనుఁగొనుచు నుండఁ ♦ దగ వేది కరం
బొప్పునితమకము చిత్తముఁ
గప్పికొనుట నుత్తలంబు ♦ గదురఁగ. నచ్చోన్. 36

సీ. తన్వంగి మవ్వంపుఁ ♦ దనులత నెసఁగెడు
నునుఁగాంతిపెల్లువ ♦ మునుఁగఁ బాఱు
గిసలయహస్తకెం ♦ గేల నేపారుకొ
వ్వింఁచను 1 లేయెండ ♦ మిగులఁ బర్వఁ
గమలాస్యముద్దుమొ ♦ గంబులేమెఱుఁగుల
మొత్తంబుపరి చుట్టు ♦ ముట్టికొనఁగ
ధవళాక్షితొంగలి ♦ తఱచుతెప్పల చెన్ను
కప్పనుచీకటి ♦ గవియుదేర

తే. బెగ్గలం బంత కంతకు ♦ నగ్గలింప
నొదపు చెమటతోఁ జిత్తంబు ♦ సెదరి యెందు
మెలఁగఁ దలఁపేది యాసింహ ♦ బలుఁడనంగు
పట్టియాడెడు జంత్రంబు ♦ పగిదినుండె. 37

—♦ కీచకుండు సుదేష్ఠవలన ద్రౌపది తెఱం గెఱుంగఁ గోరుట. ♦—

వ. ఇట్లు కందర్పదర్పగోచరుం డైనకీచకుండు నిజసహృదరి
వలన నక్కోమలి కలరూపు దెలియందలంచి దానిదెసం

దగిలినదృష్టి యెట్టకేలకుం దిగిచికొని చని యద్దేవికిం బుణ
మిల్లిన. 38

క. కాంచనపీఠము వెట్టఁగఁ

బంచి ప్రేయము చూడ్కి ముసుఁగు వడఁ దను సంభా
వించునెడ నాతఁ డప్పకుఁ

బాంచాలిం జూపి వేగ † పడి యిట్లనియెన్. 39

ఉ. ఇయ్యరవిందగంధి కుల † మేమి చరిత్రముచంద మెట్లై పే
రెయ్యది నాథుఁడెవ్వఁ డిది † యెచ్చట నెప్పుడునుండునిచ్చుదా
నియ్యెడ కేగుదేవలయు † తేపని సేయఁగఁ బూని దీనిపై
నెయ్యముకల్మి యేకొలఁది † నీమది కింతయు నాకుఁ
జెప్పుమా. 40

క. అనవుడు నయ్యంగన యితఁ

డనంగళరదళితహృదయుఁ † డయ్యె నకట యీ

తని చిత్తవృత్తి మరలుప

ననురూపం బగు నుపాయ † మది యెయ్యదియో. 41

వ. అని తలంచుచుఁ గీచకునిమాటలు గీటునం బుచ్చి యొందు
పలుకులు జరపిన నతండును సత్త్వహీనుండు గావున సత్వే
రుండై క్రమ్మటి ద్రౌపది యున్నయెడకుం జని యాసమీ
పంబున నట్టాడుచు నమ్మానవతితో నిట్లనియె. 42

క. ఇవ్వసుమతి నే పొలఁతుల

కివ్వధమునఁ జెలుపు గలదె † యెన్నండును నీ

వెవ్వరితనయపు నీపతి

యెవ్వఁడు పే రేమి సెప్పు † మిందునిభాష్యా. 43

వ. అనిన నప్పలుకులు వినియు వినమి భావించి యప్పించాలి
నిర్వికార యై యూరకున్న నచ్చపలుండు వెండియు
నిట్లనియె 44

సీ. తెలిగన్నఁగవకాంతి ♦ పొలు పార నించుక
గను విచ్చి చూచినఁ ♦ గాదె యబల
చెలువంపునెమ్మోము ♦ నెలమిసొం పినుమడి
గా నల్ల నవ్వినఁ ♦ గాదె యింతి
దంతమాక్రికరుచి ♦ దలకొన మఱుమాట
పలికినఁ గాదె యుత్పలదళాక్షి
యుల్లంబుసరసత ♦ దెల్లంబుగా లీలఁ
గైకొన్నఁ గాదె పంకరుహవదన

ఆ. యనుచుఁ జూచుఁ 1 జేరు ♦ నమ్ముగ్ధపలుకులు
వినఁగఁ గోరుఁ గేలు ♦ దనదుకేలఁ
గీలుకొలుపఁ దలఁచుఁ ♦ గీచకాధముఁడు ని
జానురక్తి దెలుప ♦ నప్పళించు. 45

వ. ఇట్లు దాన తమకంబున 2వడిగొనుచు నప్పు డయ్యంగన
యింగితం బూహింప వెరవు మాలి మతియును. 46

సీ. సుదతి నీమై చక్కఁ ♦ జూచుట కోడెదఁ
తిగనుఁబాటు వొరయునోశయని తలంచి
మది నిగిర్చినమాట ♦ మగువ నీపెంపునఁ
గుదిసి నానాలుకశ్రతుదికి రాదు

పడఁతి నీకరములు ♦ పట్టంగఁ దివిరి శం,
 కించి వడంకెడు ♦ గేలు సూడు
 నెటి నిట్టి దని యింతి ♦ నీనెమ్మనం బెన్ని,
 భంగుల నరసినఁ శ్రీ బట్టువడదు

తే. చెలువ యొక నొక్కించుక ♦ సేపు నీ వ
 నాదరంబున నెప్పటిరయట్ల యున్న
 మన్నఁడు సమయించిన ♦ మగుడ నన్నుఁ
 బడయ వచ్చునె యెన్నియింపాయమాలను. 47

వ. అని తనయభిలాషంబు దేటపడం బలికిన నబ్బోటి కలు
 పించియు దుర్వారం బైన పరిభవవికారంబు దోఁప కుండఁ
 దన్నుం దాన యుపశమించుకొని వీడు దురభిమాని యై
 యున్నవాడు వేగిరపాటు వలను గాదు పెరవుతోడన
 తప్పించుకొన వలయు నని యతని కిట్లనియె. 48

క. నాయున్న బాము దలఁపవ
 యియొడ లీచీర యిట్టియేవపుఁజందం
 బోయన్న మదనవికృతిం
 జేయు ననుట యెంతయును నిష్పిద్ధము గాదే. 49

తే. చనునె యిమ్మాట లాడ సజ్జనుల కాఁడుఁ
 బుట్టువులతోడ నీవును ♦ బుట్టినాఁడ
 వట్లు గాకయు హీనవంశాభిజాత
 నైవతివత్ని నగుచున్ను ♦ నడుగఁ దగునె. 50

క. అని వీడఁగఁ బల్కిన న

మ్మనుజాధముఁ డంతఁ బోక ♦ మదనోన్మాదం
బునఁ దన్ను నెదిరి నెఱుఁగక

వనితకు నిట్లునియె గారవంపుఁ బలుకులన్.

51

సీ. నెత్తమ్మిరేకుల ♦ మెత్తఁదనము దెచ్చి

యచ్చునఁ బెట్టిన ♦ ట్లందమొంది

చక్రవాకంబుల ♦ చందంబు గొనివచ్చి

కుప్పలు సేసిన ♦ ట్లొప్పు మెఱసి

చందురు నునుఁగాఁతి ♦ కం దేర్చి కూర్చి బా

గునకుఁ దెచ్చినయట్లు ♦ గొమరుమిగిలి

యళికులంబులకప్పు ♦ గలయంతయును 1బుచ్చి

నాఱు వోసినభంగి ♦ నవకమెక్కి

తే. యంఘ్రితలములుఁ గుచములు ♦ నాననంబుఁ

గచభరంబును నిట్లున్న ♦ రుచిరమూర్తి

యనుపమానభోగములకు ♦ నాస్పదంబు

కాదె యీత్రిప్పు లేటికిఁ ♦ గమలపదన.

52

తే. నీవు దుష్టాతి గామికి ♦ నీవ సాక్షి

పరసతీసంగమున వచ్చు ♦ పాపమునకు

నోరుతును గాని సైరింప ♦ నోపఁ బచ్చ

విలుతుతూపులతాకున ♦ కలరుఁబోడి.

53

క. అను నళ్పలుకుల కయ్యం

గన కోపము గదిరి నీచు ♦ గావున జంకిం

చినఁగాని మెత్తఁబడి పోఁ

డని మనమునఁ దలఁచి యిట్టు ♦ లనియెం బెలుచన్. 5

—♦ ద్రౌపది కీచకునితోఁ బరుషవాక్యంబులు వలుకుట. ♦—

శా. దుర్వారోద్యమబాహువిక్రమరసా♦స్తోకప్రతాపస్ఫుర
ద్ధర్వాంధప్రతివీరనిర్మథనవి♦ద్యాపారగుల్ మత్పతు
స్త్రీర్వాణాకృతు లేవు రిష్ట నిను దో♦ర్శీలన్ వెసం గిట్టి గ
ధర్వుల్ మానముఁ బ్రాణముం గొనుట త♦ధ్యం బెమ్మెయి
గీచకా. 5

తే. అనుడు నతఁ డిట్టు లనియె నా♦యతులబాహు

బలము జెనయంగ భవదీయ♦పతుల కారు

మూఁడులోకంబులందు నె♦వ్వాఁడు 1 లేఁడు

నిక్కువం బింత నమ్ముము ♦ నీరజాక్షి. 51

వ. అనిన విని సైరంధ్రి సైరణ దక్కి ధిక్కరించి యిట్లనియె

క. చనుఁ జన దని చూడక యం

దనిమూఁకులపండ్లు గోయఁ ♦ దలఁచుట హిత మే

మును చెడిన రావణాదుల

విని యెఱుఁగవె యెన్నఁడును వి♦వేకవిహీనా. 52

తే. ఇవ్విధంబునఁ బలికిన♦2యింతిపలుకు

గాన నేరక తమయప్ప♦కడకు మగుడ

నరిగె నెవ్వగ మనమునఁ ♦బిరిగొనంగఁ

జిన్నఁబోయిన మొగముతో♦సింహబలుఁడు. 53

క. చని మదనాగ్నిజ్వాలలు

దనుకఁగ నిట్టూర్పుగాడ్చుఁడందడి నిగుడం
దను సూరార్పఁగ సఖిదొరఁ

కొనమికి వెనుఁబడుచుఁ గీచఁకుం డాసతితోన్, 60

వ. ఏ నప్పుడు నీకుం జూపి యన్వయనామధేయంబు లడిగిన
యప్పొలఁతివలనం జిక్కి చిత్తంబు తలపడుచున్నయది యిట
మీఁద నీవ యెఱుంగు దయ్యింతి యింతసేపు నీచేరువ
నుండి యిప్పు డెట మెలఁగె నని యడిగిన విని యతని
వేగిరి పాటు సూచి శిరఃకంపంబు సేయుచు సుదేష్ట నిజాం
తర్గతంబున. 61

తే. రాగరసమగ్నుఁ డయ్యె సైఁరంధ్రిఁ జూచి

యకట దీన నింకేమి యపాయమగునొ

వలదు తగదన్న నుడిగెడుఁవాఁడె వీఁడు

మాయఁబైవమ యే సేమిఁసేయుదాన. 62

వ. అయిన నానేర్చుకొలందిఁ దగినతెఱంగున వారించి చూచె

దం గాక యని యూహించి యిట్లనియె. 63

స్తో. లలితంబు లగు మట్టి ఁ యల చప్పు డింపార

నంచకైవడి 1నడ ఁ నల్లవచ్చి

యెడమేని నెత్తావి ఁ సుడియంగఁ బయ్యెద

సగము దూలించి పై ఁ మగుడఁ దిగిచి

సోలెడు నెలదీఁగ ఁ లీలఁగ్రాలుచు వింత

చెలువంబు దలకొనఁ ఁ జేరి నిలిచి

తెలిగన్నఁగవకు నె ధి చ్చెలి యైన లేత న

వొలయంగ సరసంపుఁ ధి బలుకువలికి

తే. మెఱయు 1 చెయ్యల రాగంబు ధి మెయి కొనంగ

నెడఁద సొగయించు మాటల నెలమి మిగుల

నిన్ను ననురక్తిఁ గొలుచు న ధి న్నెలఁత లుండ

నీరసాకార సైరంధ్రిఁ ధి గోరఁదగునె. 64

ప. అనిన నప్పులుకులదెస ననాదరంబు నేయుచు నచ్చేడియం

జూచి కీచకుం డిట్లనియె.

65

క. నాకొలుపువార కా ర

న్నా కేశుం గొలుచు నంగ ధి నలలో నెసన్

లేకునికి నాకుఁ దెల్లం

బాకొమ్మకు నీడు వోల్పు ధి నయ్యెడు సుదతుల్. 66

సీ. గండుమీలకుఁ బుట్టి ధి కాముబాణములతోఁ

గలసి యాడెనునట్టి ధి కన్నుఁ గవయు

బిస కాండములశిక్షఁ ధి బెరిగి లేదీఁగల

మెచ్చక యున్నట్టి ధి మృదుకరములుఁ

జిగురులతో సంధి ధి నేసి యంబుజముల

పై నెత్తి చనునట్టి ధి పదతలములుఁ

గలకంఠములచేతఁ ధి గఱచినవిద్య వీ

ణల కీచ్చునట్టి త ధి న్నని మెలుగగు

తే. న తెఱంగున రేఖయు ధి నవ్విధంబు

గఱువచందంబు నమ్మెయి ధి కలికితనము

నట్టిచెన్నును సైరంధ్రి ♦ యందకాక

కలవె యొరులకు నెఱుంగక ♦ పలికి తబల.

67

వ. కాపున నా యెలనాఁగ నేమియుపాయంబుననైన నన్నుం
జేర్పవెతేనిఁ గందర్ప దర్పంబున నలందురి వందుదు ననిన
సవ్వెలంది వెడియు నిట్లనియె.

68

తే. ఆయురై శ్వర్యకీర్తుల ♦ నపహరించు

పరసతీసంగమము ధర్మ ♦ ధర్మపథమునందుఁ

బరఁగువారలు పరిహరిం ♦ పుగఁ గనియు

వినియుఁ దెలియవె యిది దుర్వి ♦ వేక మగుట.

69

సీ. పతి యెఱింగినఁ దన ♦ ప్రాణాబుపై వచ్చు

ననుభయంబున నుల్ల ♦ మదరుచుండ

జనులుగాంచినమాను ♦ మనుదూలుఁ దనకను

పుంబులోటమన మోము ♦ పుల్లగిలఁగ

బోటికిఁ గోఁచినఁ ♦ బొలియుఁ దేకువ యను

వెగడునఁ బెయ్యలు ♦ వీడుపడఁగ

బంధుల కగపడ్డఁ ♦ బాయు నన్వయ మను

కలకమైఁ బెమటలు ♦ గ్రమ్ము చేరఁ

తే. గ్రీడ దెసఁ గొతుకం బురి ♦ యాడ రతుల

చవులు గొనియాడ నేరని ♦ జారసొందు

హృదయమున కింపు సేయమి ♦ నెఱుక గలుగు

వారు దీని సుఖంబుగాఁ గోరరెందు.

70

వ. అదియునుం గాక.

71

క. బలవిక్రమ సంపన్నులు

గల శేవురు గానిఃతులు ♦ గంధర్వులు వా

రలఁ దలఁచిన నాచిత్తము

దలఁకెడు నది యేల నీకుఁ ♦ దమ్ముఁడ చెపుమీ. 72

తే. కాని తెరువునఁ బోయినఁ ♦ గలుగునయ్య

బ్రదుకు చవియెంతయైన న ♦ పథ్యములకు

వేడ్క సేయుదురయ్య వి ♦ వేకు లెవ్వి

ధమున నాబుద్ధి వినవయ్య తమక ముడిగి. 73

క. అనవుడు నమ్మాటలు దన

మనమునకు సహింప రామి ♦ మల్లడిగొనుచున్

మనసిజ పరతంత్ర ని

ట్లని పల్కె సుధేష్ణతోడ ♦ నతఁ డుద్ధతుండై. 74

మ. వనితా యే నొకపల్కు వల్కెదఁ జతు ♦ ర్వారాశి

మధ్యంబునన్ | ఘనబాహుబల మొప్ప నన్ను నెదురం ♦

గా నొక్కఁడున్ లేమి యె | వ్వనికి దెల్లముగాదె దాని

మగలన్ ♦ వజ్రాహతి గూలు శై | లనికాయం బన

మద్భజాసమదలీ ♦ లన్ గీటడంగించెదన్. 75

ఉ. బుద్ధులు సెప్పుటెల్ల నటు ♦ పోవిడు మెమ్మెయి నైన

సౌఖ్యసం | సిద్ధి యొనర్పు నాకు నెడ ♦ సేసినఁ దాపము

రూపుమాపు నా వృద్ధియ కోరుదేని నవి ♦ వేకివి నీ వని

నన్ను నిట్లసం | బద్ధములైన వాక్యములు ♦ పల్కక వే పిలి

పింపు కోమలిన్.

తే. అనుచు దైన్యంబు నొందెడు ♦ నాననంబు
తోడ దిగ్గనలేచి య ♦ త్తోయజాక్షి
చరణపీఠంబుకడఁ జక్కఁ ♦ జాఁగి మొక్కి
యున్న నద్దేవి గనుఁగొని ♦ చిన్నఁ బోయి.

77

ఉ. ఆవల వచ్చు నాపదల ♦ కన్నిటికోర్చి లతాంగిఁ గూర్చి కా
కీవెడమాటలకా మరలఁ ♦ డెన్నివిధంబులఁ జూపి
చెప్పినం 1గావల మైనవీడు దగు ♦ కార్యము వట్టునె వీని
కెమ్మెయిం జావు నిజంబు మన్నఁగుని ♦ శాతశరంబుల
నై న నక్కటా.

78

క. అని మనమునఁ దలపోయుచుఁ
దనతమ్ముని నల్ల నెత్తి ♦ దండడి దొరఁగం
జనుదెంచు నశ్రుపూరము
కనుఁగవలో మ్రింగికొనుచుఁ ♦ గామిని పలికెన్.

79

ఆ. ఇంత 2దలర నేల ♦ యెమ్మెయి నైనను
గొమ్మ నలవరించి ♦ కూర్చు టరుదె
యుమ్మలంబు దక్కి ♦ యూటటతోడ నీ
వేఁగు మసలవలవ ♦ దింక నిచట.

80

క. ఆసవమున కని నీదు ని
వాసమునకు దివములో న ♦ వశ్యంబును నే
నాసుదతిం బుత్తెంతు ని
జాసక్తి ఫలింపఁ గొటలు ♦ మభిమత కేళిన్.

81

1. “కావలము” అనఁగా కావలము గలవాఁడు కావలములు చక్కవినరు
కార్యవచనముల్. (ఉద్యో. 3-25) ఇది ‘గారాము’ వంటిది. 2. చ. దలఁక.

—♦ కీచకుండు ద్రౌపదియందలి మోహంబునఁ బరితపించుట. ♦—

వ. అనిన విని కీచకుండు ముదితహృదయుం డయి నిజసదనంబు
నకుం జని వివిధ మధురసంబు లొనరించి సముచితఖాద్యం
బులు సమకట్టి తత్ప్రదేశంబు విజనంబు గావించి యొక్క
రమ్యస్థలంబున నుండి పాంచాలివలనితగులు చిత్తంబు నుత్త
ల పలుపం దలరి నెవ్వగల కగపడి తలపోతలకుం జొచ్చి
దుర్విదగ్ధుండు గాపున నమ్ముగ్ధకుం దనసన్నిధిఁ గామవికా
రంబు వుట్టుట గలుగ భావించుచు. 82

సీ. కేలిమై నొక్కట ♦ లీలఁ 1 గ్రేళ్లుటికెడు

వాలుగుసోగల ♦ నేలుదెంచి

కరువలిసుడియమిఁ ♦ గదలక చె న్నొందు

నెఱవిరితమ్మల ♦ నుఱక తెగడి

బెడఁ గొందఁ 2 మడిచిమైఁ ♦ దొడసినవలరాజు

వాలికతూపులఁ ♦ దూలఁ దోలి

పొలపంబు మెఱసి దిఁకులఁ గాంతిపూరించు

క్రొక్కారుమెఱుఁగులఁ నుక్కడంచి

తే. తనవిలోచనములు నాదుఁమనము నాఁచి

కొనఁగ నయ్యంతి ననుఁ గనుఁగొనియె నాత్మఁ

గైకొనియె రాగరసమునఁ ♦ గడలుకొనియె

మదనవికృతి బయల్పడ ♦ నుదిలకొనియె. 83

ఉ. చిత్తముమెచ్చి నావలనఁ ♦ జిక్కఁగ వెండియు నాలతాంగి
యచ్చొత్తినయల్లు నాకుఁ దనఁయుల్లము దెల్లము

1. చ. బెత్తెసఁగెడు; జ. గ్రేత్తెసఁగెడు. 2. చ. జ. దుడిచిచే; దుడిచిన.

నేయ కున్కి దానత్తటిఁ గ్రొత్తకాన్పగుట ♦ నడ్డము
సొచ్చిన సిగ్గుపెంపు నన్ను తట మందఁ జేయటకుఁ నో తల
పోసి యెఱుంగ నయ్యెడున్. 84

తే. అనుచుఁ గొందలపడు కోర్కు ♦ లగ్గలించి
చిట్టముఱ్ఱాడు చుండ నఁచెల్లువచెలువుఁ
దగిలి తనయిచ్చుఁ బాటుచిత్తంబుపజ్జ
నరిగి యిట్లను సక్కిచఁ కాధముండు. 85

సీ. లీల నాముందట ♦ నాలేమ వొలసినఁ
జూడ్కికే జుబ్బినఁ మాట గాదె
కను విచ్చి నన్ను సాతనుమధ్య సూచినఁ
దనువున కమృతసేచనము గాదె
చిటునవ్వు బెరయ నఁచెల్లువ నాతోడఁ బ
ల్కినఁ జెవులకు రసాఁయనముగాదె
యెలమి నమ్మెఱత న ♦ న్నెలఱుంపఁ దివిరిన
నెడఁద కానందంబు ♦ నిక్కగాదె

తే. యానితంబిని మక్కువ ♦ ననఁగి పెనఁగి
యింపుపొంపిరివోవ న ♦ న్నేలికొనఁగఁ
దలఁచి పొందిన నది జన్మఫలము గాదె
యనుచు వలరాజుబారికి ♦ నగ్గమయ్యె. 86

వ. మఱియు ననేకభంగుల ననంగ విభ్రమంబుల కనురూపంబు
లైన బహువిధప్రలాపంబులం బ్రొద్దు గడపుచు నమ్మదిరా
క్షిరాక కెదురుచూచుచుండె నక్కడఁ బాంచాలి రావించి
సుదేష్ట తృష్ట భావించుచు నిట్లనియె. 87

క. ఒదవెడు తృష పెల్లిదమున

వదనము వటువట్లు వట్టై ♦ వాసితరాజ

న్మదిరారస మానఁగ నా

హృదయంబున వేడ్క యెసక ♦ మెసఁగెడుఁ దరుణి.

క. కీచకుని యింట నెప్పుడు

వాచవి యగు¹బహువిధంపు ♦ వారుణి గలుగున్

వేచని యిచటికిఁగొని ర

మ్మామాతము గాని నీగ ♦ మన వేగంబున్.

89

వ. అనవుడు

90

ఉ. ఉల్లము దల్లడిల్లఁ దను ♦ వుద్గతఘర్మజలంబు చాల్చుచున్

డిల్లపడంగ నా కిది గ♦డిందివిచారము వుట్టై నందుఁ బో

నొల్ల ననంగ రా దచటి ♦ కూరక పోవను రాదు నేర్పు సం

ధిల్లఁగ దీనిఁ బాపికొను♦దీమస మెట్టిదియొక్కొ దైవమా.

వ. అని తలంచుచు డోలాందోళితమానస యగుచు నమ్మానిని

నుదేష్ట కిట్లనియె.

92

ఉ. ఉత్పలగంధి నన్నుడుగు ♦ మొడ్లను బంపుము కల్లు చేర నే

సత్పథవృత్తి నీకడన ♦ సంతతమున్ బహుమానపాత్ర నై

తత్పరతం జరించి యుచి♦తంపుఁబనుల్ దగఁ జేయఁగాక దు

వ్యత్పరివారయోగ్యపరి♦చారముమై జనునట్టిదాననే. 93

క. అతివ తగునమ్మ నీగృహ

మతినిర్మలచరితభరిత ♦ మని యాయెడ మ

త్పతులయసన్నిధినైనను

మతి నూటడి యున్నచోట ♦ మన్నన దప్పుకా. 94

ఉ. సాధులు చేరి 1 నెమ్మిగ 2 నిజస్థిరవృత్తము దుష్టకోటిచే
బాధలఁ బొంద కుండఁ దమ♦పాల వసించినఁ బెద్దవారు ది
క్కై ధరియించి వారి కొక♦యాపద పుట్టక యుండఁ
గాచుటో పై ధరఁ గీర్తి కెక్కదె యశపాయము సేసిన
నింద పుట్టదే. 95

ఆ. ఎవ్వరేనియింటి శ కెద్దియే నొకటికి

నన్నుఁ బంపఁ దగునె శ నిన్ను నాఁడ

కొలుచునెడ ననుజ్ఞ శ గొననె నీచము లగు

పనుల కేను జాల శ కునికి సెప్పి.

96

క. అనిన విని యనుచితంబున

కనయము శంకించియును ల♦తాంగి మదిం ద

మ్మునివలవంత దలఁచి యి

ట్లనియెం బాంచాలితోడ శ సాదరవృత్తిన్.

97

ఉ. అక్కట యేను వేడ్కపడి శ యా నెడునాసవ మర్థిఁ దేరఁ గా
నొక్క నికృష్టఁ పంచుటకు శ నోపం చెప్పిన దీని నీవు గో
స్సెక్కఁగఁ జేసి నిన్ను నతిశీనవిధాననియుక్తఁ జేత గా
నిక్కమ యుమ్మలించి తిది శ నెయ్యముతియ్యముకల్మియే
సఖి. 98

క. అది లాఁతియిల్లె నినుఁ దమ

హృదయంబుల నెవ్వరేని శ నెఱుంగరె యేఁ జె

ప్పుడు నీమపెంపు నినుఁ గ

న్నది మొదలుగ నెల్లవారి శ కయ్యైభంగిన్.

99

క. అని మఱియుఁ బెక్కుభంగులఁ

దనుఁ బ్రార్థింపంగ మ్రుపదశతసయకుఁ జిత్తం

బున నింకఁ బెద్ద పెనఁగం

జన దీయమతోడ ననువీరచారము పుట్టెన్.

100

వ. ఇట్లు దోచిన తలంపునఁజేసి.

101

—* ద్రౌపది కీచకురింటికిఁ గల్లు దేరం బోవుట. *—

చ. మన మురియాడు చుండ ననుమానముతోన నుదేష్టఁ
జూచినీ ననయముఁ గోరినట్టిపని శ యర్థమెయి జని చేయు
దానఁ గాకను తనమాట కప్పొలఁతి శ హర్షముఁ బొందుచు
నంది యిచ్చుకొంచనచషకంబు వుచ్చికొని శ చారువిలోచన
యార్తమూర్తియై.

102

వ. చనుచుండి నీచహృదయుం డగుకీచకుండు దనయెదుర నప్పు
డాడినకర్ణశూలంబు లగుమాటలమీఁదం బిడుగుపడినవానిఁ
గొఱవిం జూఁడినతెఱుగున నుదేష్ట దన్న నుచితవ్యాపా
రంబునకు నియోగించుటకు నిర్వేదనంబుబొంది,

103

చ. అలమటఁ బొందు 1మాయవిధి ♦ యా యని దైవము
దూఱునిత్రతీం । గలరొకో నాకుదిక్కను మొ ♦ గంబున
నశ్రులు వెల్లిగొల్పుఁదొ । ట్రిలఁబడు జల్లనం జెదరు ♦

1. చ. మాలవిధియా.

డెందము గూడఁగఁ దెచ్చి నన్నుఁ 1గే । వలమున ముట్టి
నెవ్వరికె ♦ వచ్చు ననుం గలఁగున్ వెనుంబడున్. 104

వ. అట్టియెడ.

105

సీ. దైన్యంబు తలపోత ♦ దలకొన్నఁ జెలువ కా
ననమున వెల్లఁద ♦ నఁబు గదిరె

భయరసవేగంబు ♦ పైకొనిముట్టినఁ
గాంతకుఁ దనులతఁ ♦ గంప మడరె

బెగడంత కంతకు ♦ మిగిలిన నింతికిఁ

బదముల 2నట దొట్రు ♦ పాటుబెరసఁ

దల్లడం బొందినఁ ♦ దన్నికి నవయవం

బుల నెల్ల ఘర్మాంబు ♦ కళికలెసఁగెఁ

ఆ. దలఁకు వుట్టెఁ గొంకు శ గొలఁదికి మీతె వె

న్బాటుదోచె ముట్టు శ పాటు దొడరె

వెఱఁగుపాటు దనికె శ తినెఱనాడె నొప్పు నె

వ్యగలు వగల నీనె శ దిగులు వొదివె.

106

వ. ఇవిధంబున ద్రుపదపుత్ర మరవస్థంబొందుచు మహాపదల

కుం బరిహరణంబు హరిస్మరణంబు యని తనహృదయ

పుండరీకంబునం బుండరీకాక్షు నిక్షేపించుకొని సుదేష్టమంది

1. 'కేవలమునక' ఇది 'అగ్ని సాక్షికమునక' (ఆది-౪-౧౩౬) నిర్భయమునక" (ఆది ౬-౧౦౬) ఇత్యాదులవంటిది. కేవలమున ననఁగా సామాన్యముగా. మన్మజనపాలుఁడు కేవలఁడే" (నిర్వచ. ఉప్త. ౧) కేవలయోధవే (ఉద్యో. 3. ౬౧) ఇత్యాదులయందు కేవలశబ్దము సామాన్యవాచిగాఁ జూపఁబడిని. ఆ. కాలవమున. 2. చ. దొట్టిలఁబాటు. 3. ఘ. నెఱవాడె నొప్పు.

రంబు వెలువడి దినకరుంగమంగొని వినయ వినమిత్రోత్త
మాంగయై నిజాంతర్గతంబున. 107

తే. పాండుపుత్రులకేచు ద శ పునిమనంబు

గలుగుదాననయేని నో శ కమలమిత్ర

కీచకునిదెస నన్నొక శ కీడుతెరువు

వొరయకుండఁగ రక్షింపు శ కరుణతోడ 108

వ. అనుచుం గేలు మొగించిన. 109

క. తరుణియు దుఃఖితయగు న

త్తరుణిం గాచుటకు నత్యు శ దగ్రభుజావి

స్ఫురణాఘ్య నొక్క రక్కసుఁ

గరుణార్ద్ర మనస్కుండగుచు శ గ్రక్కునఁ బనిచెన్. 110

వ. వాడునుం బని పూని యుంబరంబున నదృశ్యాకారుండై
వచ్చి నిలిచె. 111

తే. ఇట్లు ప్రార్థించి పాంచాలి శ యెట్ట కేని

సింహబలుమందిరం బల్లఁ శ జేర నరిగి

యొల్లబోవుచు బెబ్బలి శ యున్నపాదరు

సొచ్చులేడిచందంబునఁ శజొచ్చుటయును. 112

ఉ. అంబురుహాక్షి వచ్చుతెరు శ1వారయఁ గీచకముఖ్యుడప్పుఁ
దె | ల్లంబుగఁ జూచి యుల్లము క శ లంకయు వారక మేన
వెమ్ముతా | పంబును డిగ్గఁ చ్రావి గరు శ పాటుచు
నుత్కట సంభ్రమంబు హా ర్షంబుఁ బెనంగొనంగ నతి శ
చంచల భావపరీత మూర్తియై. 113

క. చిడిముడిపడుచు నెదురుసనఁ

గడఁగుచు హారములు చక్కఁ శ గాఁద్రోచుచు మ

ల్లడి గొనుచు దుర్విలాసం

బొడలికిఁ నొడఁ గూర్చుచుండ శ నుగ్మలి యంతన్.

ప. తత్ప్రదేశంబునకుం జని.

115

తే. దేవి తృషణుట్టి వారుణి శ దేరంబనుప

నరుగుదెంచితిఁ బోయింపుఁ శ డనిన నింతి

నెమ్మొగంబున దృష్టులు శ నిలిపి తమక

మడర నిట్లరు నా కీచ శ కాధముండు.

116

క. దేవితృష దీర్పఁ బూనితి

వావెలఁది సహోదరుండ శ నగు నాతృష లీ

లావతి నీమసరససం

భావనమెయిఁ దీర్పకునికి శ పాడియె చెపుమా. 117

సీ. కాంతిదళైత్తు నీ శ కడగంటిచూడ్కితోఁ

బొందఁగాననిమేను శ పొగులుటయును

దీపారు నీపల్కు శ దెల్లంబుగా వినఁ

గానని వీనులు శ గందుటయును

నిం పగునీచెయ్యు శ లెలమిమైఁ గొనియాడఁ

గాననికోర్కులు శ గనలుటయును

సొగంబుంచు నీకేళి శ దగిలి యానందంబుఁ

జెందఁ గాననిమది శ గుందుటయును

తే. బాయ నాదగుజన్మంబు శ ఫలమునొంద
భావజన్మునిపూనికి శ పారమెద్దు
నన్ను బంటుగా నేలుము శ నలిన వదన
యొక నీసిగ్గుదెరయోల శ మేల నీకు.

118

వ. అనవుడు.

119

తే. చెలువ యప్పులుకులు పెడ శ చెవులఁబెట్టి
ధీర గావున విగతవి శ కారయగుచు
మదిరవోయుంపుఁ డద్దేవి శ యెదురుచూచు
నలుగుఁ దడవైన మగుడఁ బో శ వలయు ననిన.

120

చ. మదిర సుదేష్టపాలి కొక శ మాత్రన పుచ్చెద నొడ్డచేత
నిం । పొదవెడునట్టి దీనిచవి శ యుల్లముఁజిసొక్కఁగ నాను
మీవు నీ । వదనసరోజసారభ మ శ వారణ నన్నునుగ్రోల
నిమ్ము బె । ట్టిదుఁ డగు కాముతూపులఁ దొ శ డిబడ
కుండఁగఁ గావుమి త్తతీన్.

121

క. కరితురగరథసమితిఁ బాం

పిరివోయెడు నాదులక్ష్మి శ పెంపున కెల్ల
సరసిరుహవదన నీవ కు

దురుగా నొనరించెదం గు శ తూహలమెసఁగన్.

122

క. రుచిరమణిభూషణంబులు

నుచిత విహారప్రకార శ యోగ్యాగార

ప్రచయము సుందరగణికా

నిచయము నొప్పించువాఁడ శ నీకుం దరుణీ.

123

శ. 1 నాకులకాంతల నెల్లను

నీకుం బని సేయఁ బనిచి శ నెయ్యంబున నే

నీకనుసన్నన మెలఁగెద

నేకార్యం బైన నడపు శ మీవ తగంగన్. 124

వ. అనుచు సింహబలుండు దనయంతరంగంబున నంత కంత
తగ్గలించుతమకంబునఁ 2దన్నుం దా నెఱుంగక పయిం
బడి పట్టికొనిన. 125

శ. తనుఁగాచి వెనుకవచ్చిన

దనుజమహాబలము తనదు శ తను వొందిన నా

తనిచే విడిల్చి రభసం

బునఁ దన్మందిరము ద్రుపద † పుత్రిక శెడలెన్. 126

వ. ఇట్లు ద్రోచిపోయినం గీచకుండు వెనువెంటందగిలిన న
మ్మగువయు మరలిచూచి భయభ్రాంతయై యెవ్వలనికిం
బోదునో యని తలంచి దైవయోగంబున విరాటుండప్పుడు
గొలుపునికింజేసి తత్సభాభాగంబుదెసకు వెసం బాటినం
గామాయత్త చిత్తుండును గర్వోన్మత్తుండును గావున జన
సమూహంబు సరకు సేయక రహస్య క్రమకాశవిభేద విచారంబు దక్కి. 127

— † కీచకుండు ద్రౌపదిం బట్టుకొనుటకు వెంటఁ దగులుట. —

సీ. సమదవారణము జంగమలత వెనుకొని

సరభసంబునఁ బట్టె శ జనువిధమునఁ

1. నాకులకల కాంతలెల్లను. 2. ఖ. ద. నన్నెఱుంగక; జ. గ న్నెఱుంగక. 3. చ. గ. ప్రకారవిభేదనవిచారంబు.

గ్రూరదానపుడు భూ శ చారినిర్జరకాంతః
 బాదువ రయమ్మునః శ బోవుభంగి
 ఘోరగృధ్రముసుకు శ మారనాగాంగనః
 బటుగతి నొడియంగః శ బాటుకరణిః
 బ్రబలబిడాలంబు శ బాలశారికమీఁద
 నడరి సత్వరముగ శ నరుగుమాడ్కి.

తే. సింహబలుఁ డత్యుదగ్రుడై శ చిగురుబోడి
 పజ్జఁ గడువడిఁ దగిల కోశపంబు గదుర
 నొడిచి తల పట్టి తిగిచి మశహోగ్రప్తుత్తిఁ

గొంకు కొస రించుకయు లేక శ కూలఁ 1దాఁచె. 128

వ. అట్టియెడఁ బాంచాలీరక్షకుండైనరాక్షసుండతని డొల్లవేసిన.

క. కీచకుడు వ్రేటువడి తన

నీచపుదెస యొరు లెటుంగ శ నేరక యుండన్

లేచి వెనుకఁ జని విస్మయ

గోచరుడై యసురకతనఁ శ గుంతితుఁ డగుచున్. 130

వ. ఒడుపు దప్పిన మహానాగంబునుంబోలె నిట్టూర్పు నిగుడ
 నిట్టలంబగుకోపంబు వెల్లున మల్లడిగొను చుండె నయ్యవన
 రంబున.

131

క. తానును నన్నయు నయ్యా

స్థానమ్మున నుండి పవన శ తనయుఁ డసహ్యాం

బైన మనోవల్లభ యవ

మానము నాసింహబలుని శ మదజ్ఞభణమున్. 132

చ. కనుఁగొని కోపవేగమునఁ శ గన్నుల నిప్పులు రాల
నంగము । ల్దనరఁగ సాంద్రఘర్మ సలి శ లంబులు గ్రమ్మ
నితాంతదంతపీ । డనరటదాస్యరంగవిక శ టభ్రుకుటీచటుల
ప్రవృత్తన । ర్తనఘటనా 1 ప్రకార భయ శ దస్ఫురణాపరి
ణద్ధమూ ర్తియె.

133

సీ. నేలయు నింగియుఁ శ దాళముల్ గాఁజేసి
యేపున రేఁగి వా శ యించి యాడఁ
గులపర్వతములు శ గూల్చి యెండొంటితోఁ
దాఁకంగ వీకమైఁ శ దన్ని యాడ
నేడుసాగరములు శ నిక్కడక్కడఁ బెట్టి
పలుచనిరొంపి మై శ నలఁదికొనఁగ
దిక్కులు నాలుగు శ నొక్కచోటికిఁ దెచ్చి
పిసికి పిండలి సేసి శ 2 పిడుచగొనఁగ

తే. మిగిలి బ్రహ్మాండభాండము పగుల వ్రేయ
నప్పళించుచుఁ బ్రళయకా శ కిలానలమున
గండరించినరూపంబు శ కరణి భీముఁ
డతిభయంకరాకారత శ సతిశయిల్లె.

134

వ. ఇట్లు పేర్చిన కోపాటోపంబున నవిచారిత సమయవర్త
నుం డయి వృకోదరుండు కీచకుని గీటడంగింపఁ జూచి
తత్సంబంధ బద్ధుండును నాజ్ఞా పరిపాలకుండును గావున
మత్స్యపతిఁ దనయలుకలోనివానిసకాఁ దలంచుచు నచ్చే

1. గ. ప్రగర్భ. 2. జ. పిడిచికొనఁగ. 3. ఘ. లానలంబు, గండ
డంచిన; లాలనంబు, గండెసంగిన.

రువ నున్నయున్నతవృక్షంబు నిరీక్షించి యాననంబు పల్ల
టిల్ల ధర్మతనయుం గనుంగొనిన నతండు 1దననయనా
కారంబున వారించి యిట్లనియె. 135

మ. వలలుం డెక్కడఁ జూచె 2నొండెడ నసే ర వృక్షాజ
ముల్ పుట్టవే । ఫలితం బై వరశాఖలొప్పుగ ననర
ల్ప ప్రీతి సంధించుచుక । విలసచ్ఛాయ నుపాశ్రితప్రతతి
కిక ర విశ్రాంతి గావింపఁగాఁ । గలయీభూజము వంట
కట్టియల్కై ర ఖండింపఁగా నేటికిన్. 136

తే. అని నిగూఢభాషణముల ♦ నయ్యజాత
శత్రుఁ డనిలజు కోపర ♦ సుబు పేర్ని
చెఱిచె నయ్యన్నదమ్ముల ♦ చేష్టితములు
దెల్లముగ నట్లు సూచుచు ♦ నల్లలేచి. 137

సీ. ఎలదీఁగఁ గప్పిన ♦ లలితపరాగంబు

క్రియ మేన మేదినీ ♦ రేణు వొప్పు
జుపకంబున నవ ♦ సౌరభం బెసగెడు

కరణ నాసిక వేడి ♦ గాడ్పు నిగుడఁ
దోయజదళముల ♦ తుది మంచుదొరఁగెడు

గతిఁగన్నుఁగవ నశ్రు ♦ కణము లురుల
నిందుబింబముమీఁది ♦ కందుచందంబునఁ

గురులు నెమ్మొగమున ♦ నెరసియుండ
తే. సర్వజనవంద్య యైన పాం ♦ చాలి సింహ
బలునిచే నివ్వధంబున ♦ భంగపాటు

దనకు వచ్చిన నెంతయు ♦ దైన్య మొంది
యవ్వెరాటునిసభఁ జేర ♦ నరిగి నిలిచి.

138

—♦ ద్రౌపది తనభంగపాటు విరాటునితోఁ జెప్పుట. ♦—

ఉ. పంబినకోపమున్ సమయ ♦ భంగభయంబును నగ్గలించియు
ల్లంబు పెనంగొనంగఁ బతు ♦ లం దగసభ్యులఁ జూచు
మాడ్కి రూ । తుం బగుచూడ్కి 1 నాద్రుపదు ♦ కన్నియ
సూచి సభాజనప్రతా । నంబును మత్స్యనాథుఁడు వి ♦
నంగ నెలుంగు 2 చలింప నిట్లనున్.

139

సీ. నిఖిలధర్మాధర్మ ♦ నిపుణంబులైన శు
ద్ధాంతరంగంబుల ♦ నతిశయిల్లి
శిష్టసంరక్షణ ♦ దుష్టనిగ్రహముల
నీతి వాటింపంగ ♦ నేర్పు గలిగి
సకలశస్త్రాస్త్రసం ♦ చయములఁ బరమాదృ
తంబు సేయుపరిశ్ర ♦ మంబుదాల్చి
దుర్దమప్రతిభట ♦ మర్దన కీడ్డమై
జతురులు నా నెందు ♦ నుతికి నెక్కి

తే. యున్నగంధర్వు లేవురు ♦ నన్నునిట్టు
లొకఁడు పలుపంగ నూరక ♦ యునికి సూడ
నచ్చెరువుగాదె యెవ్వరియాండ్రురికఁ
బరిభవంబునఁ బొందక 3 బ్రదుకువారు.

140

క. ఈనరపతి యాస్థానము
లో నొక్కరుఁడైన ధర్మలోపరిభయమునం

బూని తగ వైన వెడవలు

కైనను బలుకంగఁ జాలఁ శ డయ్యెడు నకటా. 141

ఉ. ఇందఱుఁ జూడఁగా నిచడ శ నిమ్మొయి నన్నుఁ బతివ్రతా
గుణాస్పందితవర్తనం బరమశాధ్వీ ననిందితశీలఁ గీచకుం
డెందును నెట్టియంగనల శ నెవ్వరుఁ జేయనియట్లు సేయఁగాఁ
గొందఱి కైన నిష్ట కృపశకుందతిగాదట యేమిసెప్పుమఁ.

ఉ. ఐనను మత్స్యదేశమునరయాజ్ఞ కితం డొడయుండు గాన నా
కీనరనాథు దూఱఁ దగు శ నెయ్యదియేని నధర్మ మెవ్వ రెం
దైన నొనర్చినం బ్రభువు శ లారసి దండన మాచరింతు రి
చ్చో ననుఁ దన్నఁ గీచకునిఁ శ జూచియు నూరక యునిక
పాడియే. 143

చ. అనుడు విరాటుఁ డుల్లమున శ నక్కటికం బొలయంగ
నంగనంగనుఁగొని కీచకుం గినియఁగాఁ దగునత్వము
లేమిఁజేసి సాంత్యములు వల్కిరోషభరితస్థితిఁ గంపిత
మూర్తియైన యాతనిమది¹కుందువాపిన నతండును బోయె
నివాసభూమికిఁ. 144

వ. అట్టియవసరంబున.

145

సీ. శుభలక్షణాంగి యీ సుందరి సైరంధ్రీ

యగు పెట్లొకో యని ♦ వగచువారు

నిమ్మొని కక్కట ♦ యిట్టిది సేసెనే

మాయదైవంబని ♦ మఱుగువారు

నితంకి డొనరించెనే రాజు సూడ నీ

దుష్టాత్మకుండని ♦ మాటువారు

దేవి యుపేక్షయ ♦ చూవె యాయమకు ని

ప్పాటువచ్చుట యని ♦ ప్రపండువారు

తే. నగుచు సభవార లందఱు ♦ నంత నంత

నల్లనల్లన గుజగుజ ♦ లాడు చుండి

2రుల్లముల నిండి భేదంబు ♦ వెల్లివిరిసె

నాగ మోముల విన్నదనంబు గదుర.

146

ఉ. అప్పుడు ధర్మసూతి హృదయంబు కలంగ లలాటభాగముం
గప్పగఘర్మవారి యధికంబగురోషమునొంది యుండియుం
దప్పగఁ ద్రోచికొంచుఁ దనధైర్యముపెపున నిర్వికారుడై
యెప్పుడుఁ దాను బల్కు నెలుఁ ♦ గేర్పడ ద్రాపడితోడ
నిట్లనున్.

147

సి. జననాయకుండు నీసభవారు సీదగు

తెఱఁ గెల్ల నెఱిగిరి ♦ తెఱవ యింక

మాసక యీపలుమాట లాడఁగ నేల

చనుము నీవు సుదేష్టసదనమునకు

నీపరాభవమునఁ ♦ గోపింప నేరరే

గంధర్వులకుఁ దఱి ♦ గాదుగాక

సమయ మెయ్యదియేనిఁ ♦ దమకును నీకును

మును గల్గినట్లైనఁ ♦ గినియరిచట

మొదఁగా నన్నలినాక్షి తొట్రిలుచు † నంగము మాఱ
సుదేష్టపాలికిన్. 154

తే. చనిన నయ్యెలనాఁగయు † సంభ్రమంబు
దెచ్చికొని తా నెఱుంగని † తెఱఁగు దాల్చి
శాత్రుమున నుమ్మలించి పాం † చాలితోడ
నెఱుఁగు వేఁ తొకభంగిగా † నిట్టు లనియె. 155

సీ. ధరణిపరాగంబు † వొరసి ధూసరిత మై
చేడియ నీమేను † చెన్నుఁదఱిఁగె
జిత్తుంబు తలపోత † చే వాడు పొదవిన
చెలువ నీ నెమ్మొము † చిన్నబోయె
బ్రస్వేదమునఁ దోఁగి † ఫాలంబుతో నంటి
యుగ్మలి నీ కురు † లొప్పు గండె
గన్నీడు 1వట్టోడ్డి † కాంతి 2యెంతయుఁగొన్న
పెలఁది నీకనుఁగన † విన్ననయ్యె

ఆ. నేది కారణముగ † నెవ్వరెచ్చోట నీ
కేమికి డొనర్చి † రెట్టిపాటి
సాహసికులొ వారిఁ † జూపుదునొంపుదు
భంగపఱుతు నిడుమ † పఱుతుఁ జెఱుతు.

వ. ఇత్తెఱంగు నాకుం జెప్పు మనిన నీ వెఱింగియు నెఱుంగమి
భావించిన నింక నేమని పలుకం గలదాననైనను విను మని
సైరంధ్రి యిట్లనియె. 157

1. వట్టోడ్డి' అనఁగా పెల్లువ వట్టోడ్డి యల్లన వెడలి' (శాం-3. 302.)

2. చ. యంతయుఁ.

మ. నను నీ వప్పుడు సూతుమందిరమున ♦ న్మద్యంబుఁ దెమ్మ
 న్నఁబో । యిన నాతం డవినీతి సేసినను జే ♦ యీ కేను
 మత్స్యావనీ శునియాస్థానముదిక్కు వేచనిన నఁచొచ్చె
 దీవ్రకోపంబున న్వేనుకం గూడఁగ ముట్టి పట్టికొని తఁన్మెం
 బల్కు లిం కేటికిన్. 158

వ. అని యేర్పడం బలికిన. 159

ఉ. భేదము దక్కు మీక్షణము ♦ కీచకు దండితుఁ జేసి నీకు నా
 హ్లాద మొనర్తునే నని న ♦ యంబునఁ గేకయరాజపుత్రి య
 త్యాదరవృత్తితో ననున ♦ యాబానరించిన నయ్యసత్యసం
 వాదినిపూనిక పాండుసుత ♦ వల్లభ యాలము సేసి యిట్లు
 నున్. 160

క. నీవిత యలుగ నేటికి

నావంతయుఁ బొరజనమ ♦ నగభేదము నొ

క్కావంత ద్రిక్క కుండఁగ

లావంతులు మత్పతులుగ ♦ లకు పగ దీర్పన్. 161

క. అనిన సుదేష్టయుఁ దత్పరి

జనములు వెఱఁబొంది యెన్ని ♦ సాంత్వనములు సె

ప్పినఁ దేటద మజ్జనభో

జనములకుఁ జొరద ద్రుపద ♦ సంభవ యెట్లున్. 162

వ. అట్టియెడ సుదేష్ట సేయునదిలేక నివ్వెఱఁగంది యుండఁ
 దక్కటెయంగనలును గీచకుని నీచత్వంబు తలంచి

*వానిచేటునకొడంబడిరి పరిభవానలసంతప్తయైన పాంచాలి
నిజశయనస్థానంబునకుం జని తల్పంబుపై మేనువైచి
యపాంగంబులంఁ దొరఁగు కన్నీరు చెవులకొలంకులు
నిండ నెవ్వగలు నివ్వటిల్లం దలపోయుచుండి. 163

క. ప్రబలుం డారయ నాసిం

హబలుం డాతని జయింప † ననిలతనయు బా

హబలంబ చూడఁదగు దె

వబలంబును నాతనికి న † వశ్యముఁ గల్గున్. 164

—† దౌపది భీమ సేనునితోఁ దనభంగపాటు చెప్పి పరితపించుట. †—

౪. ఇట్లుహిించి రాత్రీసమయం బగుటయు సమస్తజనంబులుఁ
గ్రమంబున నిద్రింపం దొడంగినం దానును శయ్యాతలంబు

* “వానిచేటున కొడంబడిరనిన విని జనమేజయుండు వైశంపాయ
కున కిట్లనియె నయ్యాకీచకుం డేవంశంబునవాఁ డెవ్వం డనిన నమ్మనివరుం
డాజనపతి కిట్లనిచెప్పె బ్రాహ్మణియందు త్పత్రియునివలనం బుట్టినవాఁడు
నూతుండనం బరఁగుఁ బ్రతిభోమజాతులలోననద్విజుండనం బరఁగి త్పత్రియుని
కంటె నిచుక తక్కువయు వైశ్యునికంటె నధికుండునై ప్రాతిభోమ్యంబున
రాజసరిబంధార్హుండగునట్టి నూతుని వంశంబున నూతవిషయాధీశుండును రాజ
సన్యాసముద్యుతుండును సగు కీచకుం డనువాఁడు గలఁడువానికి మాశవి
యందునూటయాహ్వరు కీచకులు పుట్టి రందగ్రజుండు బలవంతుండై యుండి
కేకయరాజపుత్రియగు తమతల్లి చెలియలికూతురైన సుదేష్ణకు బరిచరించుచు
విరాటనగరంబున నుండు వానితమ్ములు నూటయేవురును వానిన యనుసరించి
యుండుదు రని యిట్లు నూతవంశప్రకారం బెఱింగించి యిట్లనియె నంతం బరి
భవానలసంతప్త” అని యొకపాఠం బొక ముద్రితగ్రంథమునఁ జేర్పఁబడి
యున్నది.

విడిచి మేనిధూళి గడిగి ధౌతపరిధాన పరీత యై మహానస
గృహంబున సుప్తుడైన వృకోదరు కడకుం జని. 165

ఉ. నన్నుఁ బరాభవించి నద ధ నంబునకుం జని కీచకుండు ము
న్నున్న తెలుగు దప్పక ను ధ ఖోచితశయ్యను నిద్ర
సేయ నీ । కన్ను మొగుడ్చునూటకుఁ ధ గారణమెయ్యది
భీమసేన మీ । యన్న పరాక్రమంబు వల ధ దన్ననొకో
దయ మాలి తక్కటా. 166

వ. అనుచు మందమందసంభాషణంబుల సంబోధించుపాంచాలి
పాణిస్పర్శంబున మేలుకని యిది యెవ్వరనవుడు నే ననున
మ్మానినియెలుం గెటింగి భీమసేనుండు యాజ్ఞసేని కీచకు
దురాచరణంబు నాకుఁ బ్రకటించి వాని నిర్జింపనియోగించు
నదియై యరుగుదెంచె గావలయు నతైట గి తైటవ
దాన చెప్ప విందు నని తలంచి. 167

తే. ఇతప్రాద్దేల యిచ్చోటి ధ కేగుదేరఁ
గారణం బేమి యెవ్వరుఁ ధ గానకుండు
నట్లుగాఁ జనుదెంచితె ధ యంబుజాక్షి
యనన నయ్యంతి యిట్లను ధ నతనితోడ. 168

చ. ఎఱిగి యెఱింగి నన్నడుగ ధ నేమిటి కిప్పు డెఱింగి యింతకు
నృతచుట గల్గెనే నది వి ధ నం బని లేదటు గాకయున్నరూ
పెఱిగియు నేన చెప్ప విన ధ నిష్టముగల్గుట చాలలెస్సయ
తైటఁ గెఱిగిచెదక ధ వినుము తెల్లముగా మొదలింట
నుండియున్. 169

చ. అధిపుమఱుది సింహబలుఁ ♦ డప్పకు మ్రొక్కఁగ వచ్చి
నన్ను న । తృధికమనోజరాగమతి ♦ యై కనుఁగొంచుఁ
గడంగి 1యెన్నియెక్ । విధములఁ బల్కి నాకుఁదన ♦
విన్నను వెల్లను జూపి చెప్పి మా నధనవిహీనతం జెనకి ♦
నం గడు నేవము వుట్టి యయ్యెడన్. 170

క. విడియం బలుకఁగ వెండియు

నుడుగక కీచకుఁడు మన్న ♦ ధోన్మాదము ద

న్నడరిన నన్నడుగుటకుం

దొడరినఁ గోపించి వాని ♦ నిట్లుంటిన్.

171

శా. దుర్వారోద్యమ బాహువిక్రమరసా ♦ స్తోక ప్రతాపస్ఫుర
ద్గర్వాంధ ప్రతివీరనిర్మథన వి ♦ ద్వాపారగుల్ మత్పతు
శ్రీర్వాణాకృతు లేవు రిష్టునిను దో♦శ్శీలక వెసక గిట్టి గం
ధర్వుల్ మాసముఁ బ్రాణముం గొనుట త ♦ ధ్యం బెమ్మె
యిం గీచకా. 172

వ. అనిన విని వ్యాఁడు గొన్ని ప్రల్లదంబులు వలికిన నేనును
దత్కాలోచితవచనంబులం ద్రోచిపుచ్చినం బోయెఁ బదం
పడి పాపాత్మయైన సుదేష్ఠ దనకు మదిరారసంబు దేరం
గీచక నివాసంబునకు నన్నుం బనిచినం బోవుట కొడంబడక
యెన్నిసెప్పిన నన్నింటికి నన్ని సెప్పి నిర్బంధించినం బెద్ద
పెనంగ నొల్లక నామనంబున నన్నెవ్వరికి నేమి సేయవచ్చు
నని మీలావు నచ్చి సూతునింటికి సురకుం బోయిన. 173

క. కొన్ని వెడమాటలాడుచు

నన్ను సతఁడు చెట్టవట్టి ♦ నం ద్రోచి వెసం

జన్న వెనుకొనుటయును మీ

యున్నెడ కే నపుడు సంభ) ♦ మోపేతగతిన్. 174

తే. పాటుతెంచిన నక్కుల ♦ పాంసనుండు

గోసమడరంగ 1 వెనుకన ♦ కూడముట్టె

నట యెటుంగుదు నీవు మీ ♦ యన్నపెద్ద

తనముఁ జూచితి నేమందు ♦ ననిలతనయ. 175

ఉ. మీసుభటత్వమున్ బలము ♦ మిన్నక పోవఁగ దుస్ససేనుఁడ

ట్లా సభలోన నన్ బఱిచె శ సంతియ కాక జయద్రథుండు

సం । త్రాసభరంబు లేకనుచిత్తంబొనరించినఁ జెల్లిపోయెనేఁ

డీసభికుల్ గనుంగొనఁగ శ నిట్లయితిన్ వగనాకు వింతయే.

ఆ. అకట యాఁడుకూయు శ నాలకూయును లాఁతి

వార్తికెన నరయ శ వలయు ననిన

నన్నుఁ గీచకుండు ♦ దన్నంగ నెట్టులు

సూడనేర్చె ధర్మ ♦ సూనుఁ డపుడు. 177

వ. అనిన విని యతం డి ట్లనియె. 178

ఉ. కీచకుఁడట్లు మీఁదు పరి ♦ కింపక నిన్నుఁ బరాభవింపఁగాఁ

జూచి మహాగ్రకోపవివశుం డగు నన్నును జూచి ధైర్య

హే । మాచలుఁ డైన ధర్మసుతుఁ ♦ డమ్మెయి వారణ

సేయ కున్న నే । నీచత వాని మత్స్యవిభు ♦ నిం బరివా

రము నుగ్గుసేసినన్. 179

ప. ఆ 1సంరంభంబున సమయభంగంబుగా జనంబులు మనల
నెఱింగిరయేని. 180

క. ముందటిభంగిన కానల

యందు వసింపంగ వలదె ♦ యది నీవును నే
నుం దెచ్చిన యాపదగా

నిందింపరె యెల్లవారు ♦ నీరజవదనా. 181

ప. కావున సత్యవ్రత 2నిష్ఠుం డగు యుధిష్ఠిరుండు పొగడ్తకుం
దగువాఁడుగాని దూటువడ నర్హుండు గాఁ డని వెండియు
ని ట్లనియె. 182

క. పరిభవకరుఁ డగుకీచకుఁ

బరిమార్చుట కియిపుడు గడవఁ ♦ బడియెనె యిమ్మై
దురపిల్ల నేల వ్రేల్చిడిఁ

బారిగొని నీ మనము కలఁక ♦ పుత్తు లతాంగీ. 183

ప. మనల నెవ్వరు నెఱుఁగ కుండునట్టి తెఱంగు తలపోయ
వలయుఁ గాక పగతుని భంజించుట యెంతటిపని యనిన
విని యమ్మానిని యి ట్లనియె. 184

క. గొంతికి నంత వెఱవ మీ

కంత నెఱవ దైవమునకు ♦ నంత వెఱవ న

త్యంతకలుషాత్మ విరటుని

కాంతకు నే వెఱతుఁ బనులు ♦ గావించునెడన్. 185

చ. కినుకకుఁ జాల కెంతయును ♦ 1గీడ్పడి నా పడుపాటు లెల్లప
 మ్మునఁ గలయంగ నిట్టు లొక ♦ మూర్ఖునిచేఁ దుడిఁ బోయి
 కోలుపో । యెనె యభిమాన మన్వగపు ♦ నేడైఱ
 డెందము గొందలంబుఁ బొం ♦ దిన ధృతి మాలి యే
 బలికి ♦ తిం దగ వెల్ల నెఱింగి యుండియున్. 186

—♦ క్రౌంచ భీమునితో ధర్మరాజు మహిమ సెప్పుట. ♦—

వ. ఇట్టిద కాని సమస్తజనస్తవనీయుం డగుపాండవాగ్రజు
 నిక్కంబ నిందించిన దానఁ గా నని పలికి మఱియును. 187

క. ధర్మతనూభవు సంతత

ధర్మనిరతి మనము బ్రదుకఁ ♦ దలఁచుట యరుదే

నిర్మలుఁ డగు నాతని స

త్కర్మంబునఁ గాదె బ్రతుకు ♦ ధాత్రీకి నెల్లన్. 188

సీ. చనునె వేఱొకని క ♦ జాతశత్రుం డను

పేర దిగ్విజయంబు ♦ పెంపు దాల్చు

రాజసూయమహాధ్వ ♦ రము గోరి చేయంగఁ

దీటునే వెఱధరి ♦ త్రీవతులకు

ధర్మైకనిరతుఁ డా ♦ తం డొక్కరుఁడ చూవె

యనఁ జన నొరులకు ♦ నలవియగునె

నిత్యవ్రతంబుగా ♦ సత్యంబు విపాటింప

వచ్చునె యొరుల కె ♦ వ్యతి నైన

తే. నయ్యుధిష్ఠిరు గాంభీర్య ♦ మతనిధైర్య

మరయ నొండెడఁ గలుగునె ♦ యతఁడు కీర్తి

ధరుఁడు కరుణోత్తరుఁడు మహీ ♦ సుర సమృద్ధి
కరుఁడు నిజవంశకరుఁడు ప ♦ కారపరుఁడు.

189

శ. కలిమికి నొ ప్పుగునీగియు

బలిమికిఁ దొడ వైనయట్టి ♦ బలఁగము నై లో
కుచిత్రములకు వ్రేఁ గగు

కొలఁది మనఁ గొంతి పెద్ద ♦ కొడుకున కమరుఁ. 190

సీ. ఎవ్వనివాకిట ♦ నిభమదపంకంబు

రాజభూషణరజో ♦ రాజి నడఁగు

ఎవ్వనిచారిత్ర ♦ మెల్లలోకములకు

నొజ్జయై వినయంబు ♦ నొఱపు గఱపు

నెవ్వనికడకంట ♦ నివ్వటిల్లెడు చూడ్కి

మానితసంపద ♦ లిను చుండు

నెవ్వని గుణలత ♦ లేడు వారాసుల

కడపటి కొండపైఁ ♦ గలయఁ బ్రాచు

తే. నతఁడు భూరిప్రతాప ము ♦ హాప్రదీప

దూరవిఘటిత గర్వాంధ ♦ కార వైరి

వీరకోటీరమణిఘృణి ♦ వేష్టితాంఘ్రి

తలుఁడు కేవలమర్త్యుఁడై ♦ ధర్మసుతుఁడు.

191

ఉ. అట్టిమహాత్ముఁ డొక్కనికి ♦ నాశ్రితుఁడై వెడఁగూడుఁ

జీరయుం । బెట్టఁగనిల్చి వాని మది ♦ ప్రీతికి నీ డగు వృత్తిఁ

బేరునుం । బుట్టును మాలి యిప్పు డిటు ♦ బ్రుంగుడు

పాటునఁ బొందఁ జూచి నా । కెట్టు మనంబు పట్టు భృతి ♦

యెమ్మెయిఁ దూలక నిల్పుఁ జెప్పుమా.

192

డి. నీవలమూపులావు మును ♦ నేల వహించిన నాగకూర్మగో
త్రావనిభృద్దిశాకరుల ♦ కారయ నూటటపట్టు గాదె సం
భావన భూజనంబులకుఁ ♦ బండువుగాదె మహోగ్రకోపకే
ఖావిభవంబువైరులకుఁ ♦ గాలము చేరువగాదె పావనీ. 193

తే. బక హిడింబ కిమ్మిరుల ♦ బాహుబలము

నా జరాసంధు నుగ్రద ♦ ర్పాతిశయము

లోక భీకరములు విజ ♦ యాకరములు

నైన నీకరములకు లో ♦ నయ్యెఁగాదె. 194

ఆ. అట్టి నీవు వంట ♦ కట్టియలకు లావు

సూపు చుండ నెప్పుడుఁ ♦ జూచి చూచి

వగతు నదియఁ గాక ♦ తగ వేది యమ్మత్స్య

మేది నీశ్వరుఁడు వి ♦ నోదమునకు. 195

మ. మహిషవ్యాఘ్రుగజాది సత్త్వచయము ♦ మల్లవ్రజంబు
గృహ । రహితుం డై యెదు రొడ్డుచు వరుసఁ బో ♦ రం
జూచు ని న్నెప్పుడుఁ । మహనీయు బగు నీశరీరము జగ ♦
న్మాన్యంబు నీచక్రియా । విహితం బైనకుజీవనంబు విధి
గా ♦ వించె గటా దీనికిఁ. 196

వ. అని మఱియు ని ట్లనియె వివేకహీను డగువిరాటుండు
నిన్నుం బోరించునప్పుడు నిజాంతఃపుర కాంతలకు వినో
దంబు సేయ నారల రావించిన నేనును సుదేష్టతో నరుగు
దెంచి చూచు చుండుదు నయ్యవసరంబున. 197

క. భరమున నీపోరెడు నెడఁ

బరమవిషాదంబు నీవు ♦ బలిమి మెఱసి యు

ద్ధురవృత్తిజయము గొనినం

బరితోషముఁ బొందు నన్ను ♦ భావించి మదిన్. 198

వ. ఊహించి సుదేష్టయుఁ దత్పరిజనంబులుం దమలోన. 199

క. వలలునిదెస మాలినిచూ

డ్కులతెఱఁ గెడపొందుఁ దెలిపె ♦ డుం గంటిరె పీ

రలు వచ్చినసమయంబును

దలఁపఁగ నొక్కటియ యివ్వి ♦ ధం బెట్లొక్కొక్క. 200

వ. అనుచుం గలదు లేదని పెక్కువిధంబులం దలపోసి గుజగు
జలు వోవు చుండుదురట్టియెడ. 201

తే. మరగి నీమూర్తిపైఁగన్ను ♦ మనముఁదగిలి

యుండ నేమటియుండి యొ ♦ కొక్కక్కమాట

దలఁచికొని వారిదెస మది ♦ నిలుపునప్పు

డెఱుఁగనగు వారు నాతెఱఁ ♦ గెఱుఁగుటెల్ల. 202

వ. కావునమదీయపరిభవాతిరేకంబునకు నీవుద్రేకించినజనంబులు
మనల భేదింతురు నీకుం బోలినభంగి రహస్యభంగంబు
గామండ నరిభంగంబుసేయు మని వెండియు. 203

సీ. తొడరిన హరు నైన ♦ దోర్బలంబునఁ దన్ను

మిగులంగ నీఁ డను♦మేటిమాట

యమరేంద్రు నర్ధాస♦నమునకు నైన న

హ్లాదెంతయును నను♦రూఢిమాట

జమునిల్లు సొచ్చిన♦జంతువునైనను

గాచు నెమ్మొయి నను♦రాచమాట

దనుఁ గోరి యూర్వశి ♦ దాన వచ్చిన నైన
లోలుండు గాఁ డను ♦ మేలిమాట

తే. శౌర్యవైభవప్రభవ ♦ 1 శౌచములకు
నొరుల కైనఁ గైవార మై ♦ యుల్లసిల్లు
నొక్కరుని కివి యెల్లను ♦ నిక్కమట్టె
యెందుఁగలుగునె యర్జును ♦ నీడువాఁడు.

204

క. ఆపార్థుఁడు భరతాన్వయ

దీపకుఁ డమరేంద్రునుతుఁడు ♦ జేజోనిధి వి
ద్యాపారగుండు వినుత

వ్యాపారుం డాపడలకు ♦ నగ్గం బయ్యెన్.

205

చ. అరయ నతండు మానధనుఁ ♦ డక్కట రంగమునందు నిల్చి
నుం । దరులకు నాట సూపెడు వి ♦ ధం బతిదీనము దానిఁ
జూచి యేఁ । బురపురఁ బొక్కుదుం గడుపుఁ బ్రబోచికొనన్
లఘువృత్తి కిమ్మెయిం । జొరనగువాఁడె దేనపతిఁ సూనుఁడు
దైవముచేత సూచితే.

206

చ. మగలకు మేటియైన బల ♦ మర్దననందనుఁ బేడిఁ జేయఁ గాఁ
దగునె విధాత నీకు నని ♦ దైవము యుటదు నోర్వరాని నె
వ్వగ దలకొన్న నెంతయును ♦ వందుదునిద్దురవస్థ యెన్నఁడో
తెగుటని సంతతంబును మ ♦ దిం దలపోయుదు నేమి
సేయుదున్.

207

సీ. 2 తనయొప్పెదురఁగన్నఁ ♦ దగిలియెవ్వరికైన

మలఁగిక్రమ్మఱఁజూడ ♦ వలయువాఁడు

తనవర్తనము విన్న ♦ మునిజనంబులకైన

నలవరించికొనంగ ♦ వలయువాడు

తనబంటుతన మాజి ♦ గనిన మార్తులకైన

బలుమాటు నగ్గింప ♦ వలయువాడు

తనవితరణతో ♦ వినిన గల్పకతరు

పులకైన దలయూచ ♦ వలయువాడు

తే. నకులుఁ డొరులకు నశ్వశి ♦ క్షకుఁడుగాఁగ

నగునె యాతని దుస్థితి ♦ యనుదినంబుఁ

గాంచి 1కన్నీరు డించుచుఁ ♦ గడవ రాని

దైవఘటనకు 2నొత్తుఁ జి ♦ తంబులోన.

శా. ఆరూపం బవికార మాభుజబలా ♦ బత్యతనిర్గర్వ మా
శూరత్వంబుదయారసానుగత మాశుభ త్త్రియాజ్ఞాన మా
ర్యారంభప్రతికూల వాదరహితం ♦ బాయీగి సమ్మానవి
స్తారోదాత్తము మాద్రిపిన్న కొడు కేతన్మాత్రుఁడేమాడఁగన్.

క. సుకుమారుఁ డతఁడు గోపా

లకవృత్తి వహించి యడవు ♦ లం గ్రుమ్మరు చు

నిక-కి నాక కాదు పగవా

రికినైనను నకట మన ము ♦ రియదే వగలన్.

210

ఉ. ఏనును మీరుఁ గానలకు ♦ నేగునెడన్ ననుఁ జేరి

యెంతయున్ | దీనత దోషం గుతి సహా ♦ దేవుని నిల్లడ

కివెట్టి నాకు న | మ్మానిను నమ్మి చాల విష ♦ మం

బగునివ్వనవాస మీతఁడుం । బూనఁగ నియ్యకొంటి నని ♦
బోరన నశ్రులు గ్రమ్ము చుండఁగన్. 211

వ. మఱియును. 212

చ. కడుఁబసిబిడ్డ వీఁ డొకటి ♦ గాదవు నా నెఱుఁగండు
ముంద రె । యెడ నొకపా పెఱుంగఁ డెద ♦ యెంతయుఁ
గోమల మెప్పుడైన నేఁ । గుడువఁగఁ బిల్లుఁ గాని తన ♦
కుం గల యాఁకటిప్రొద్దెఱుంగఁ డీ । కొడు కిటు వోకకున్
మనము ♦ గుండెడు నిక గని యూఱడిల్లెడున్. 213

తే. ఎప్పుడెయ్యెడ నేమిట ♦ నెట్లు లరయ
వలసె నమ్మెయి నారయ ♦ మలసి డస్సి
నొచ్చియైనను నేమట ♦ కిచ్చఁ దలఁచి
2తడమి నాచేత దీవన ♦ వడయుమమ్మ. 214

వ. అని యప్పగించె నేనును వనవాసకాలంబున నానేర్పు
విధంబున మీకు నెల్లను ౧గారామైన తమ్ముని నమ్మెయిం
బరికించికొని వచ్చితి నిపుడజ్ఞాతవాసాయాసితుండగు నతని
నాకు ననుసరింప వెరవు గామిజేసి చేయున్లది
లేక చింతిల్లు చున్నదాన నాతెఱంగు వినుము. 215

సీ. ద్రుపదభూవిభుఁడు పు ♦ త్రులకంపె నెంతయుఁ
బెంపునేయుచు గార ♦ వింపఁ బెరిగి
కుంతిమహాదేవి ♦ కోడండ్రలోపల
నగ్గలంబునఁ గొని ♦ యాడఁ బరఁగి

ప్రాణంబులకు నెల్ల || ♦ బ్రాణంబుగా మీరు

నెయ్యంబు తియ్యంబు ♦ నెఱప నడచి

మదిఁ దల్లిదండ్రుల ♦ మాటుగాఁ గొని జను

లనిశంబు భక్తి సే ♦ యంగ నెగడి

తే. రూపగుణవిక్రమంబుల ♦ రూఢి కెక్కు

నట్టికొడుకుఁ గని భర ♦ తాన్వయంబు

నందు నాయెల్లు యెల్లుగా ♦ నతిశయిల్లి

తగవుమై బాంధవులచేతఁ ♦ బొగడువడసి.

216

మ. వినుతింపం దగురాజసూయమునఁ బృ ♦ ధ్వీదేవతాకోటి కె

ల్లను 1సంతృప్తియొనర్చి వారిదయఁ గ ♦ ల్యాణాత్మ నై

పుణ్యవ | ర్తన శాండుక్షితిపాలు కోడ లనఁగా ♦ రాజన్య

మాన్యప్రియాం | గనలం దెల్లఁ బొగడ్తగంటి నతిలో ♦

కం బైనమీమన్ననన్.

217

ఉ. ఏను మనంబుపెంపు నెడి ♦ యిప్పుడు సీచతరప్రచారముం

బూని నికృష్ట నైయుదరఁసోషణకై తగవేది యెంతయున్

దీనతఁ బొంది యిమ్మొయి ను ♦ దేష్టఫనుల్ గనుసన్నఁ

జేయుచున్ | హీనత నున్కి మీకు పగ ♦ పేమియుఁ

జేయడ యేమి సేయుదున్.

218

క. పని పంపఁగాని యొకతకుఁ

బ. సేయ నెఱుంగనన్నుఁ ♦ బనికొనునెడఁ బాం

డుని యగ్రమహిషి గొంకుచుఁ

బని గఱపెడుచందమునన ♦ పనుచు పెఱుంగవే. 219

- ఉ. ఒల్లరు రాజుదేవులును ♦ నొడ్డులు రాచినచందనంబు మే
నెల్లఁ జెమర్చఁగా నలయ ♦ కేను శ్రమంపడి నిల్చి నిల్చి య
ల్లలన మార్దవం బొనరు ♦ నట్లుగ నెట్టకునేని రాచి మీ
తల్లికి భక్తిఁబెట్టెడువిధంబునఁ బెట్టుదు బ్రహ్మఁ దీట్టుదున్.
- ఉ. నున్నదనంబుగా నలుఁగు ♦ నూజీయుఁ జందన మట్లు రాచి
యుం । బన్నుగఁ గ్రొత్తలెఁకల ♦ పంబుల గూర్చియు
నాసుదేష్టకుం । గన్నులసన్నలం బనులు ♦ గైకొని వారక
చేయుచుండుటకొ । మున్నటు లున్న పాణితల ♦ ముల్ బలు
గాయలు గాచెఁ జూచితే. 221

క. అనుచు దొరఁగెడు నశుల
మునిఁగిన మో మతనివక్షు ♦ మునఁ జేర్చిన న
వ్వనిత యవస్థయ తాల్చుచు
ననిలసుతుం డడలె డెద ♦ మలమటఁ బొందన్. 222

తే. అట్టియెడఁ దన్నుఁ దాన యూ ♦ రార్చికొనుచు
నంబుజానన నెమ్మొగ ♦ మల్లఁ దుడిచి
యనునయించి తత్కరములు ♦ దన మొగంబుఁ
గదియఁ జేర్చుచు నిట్టూర్పు ♦ గాడ్పు నిగుడ. 223

వ. చింతాక్రాంతుం డైనకొంతేయునకు నయ్యింతి యిట్లనియె.
తే. ఇంద్రుకు నిన్నిభంగుల ♦ నిడుమ గుడువ
వలసె ధర్మతనూభవు ♦ వలనఁజేసి
దాయ లొడ్డిన మాయజూ ♦ దంపుటురులఁ
బడి కులంబున కాతఁ డి ♦ ప్పాటు దెచ్చె. 225

ఉ. అక్క-ట మోసపోయి యడి ♦ యాసలఁ జావక యున్నదాన
ము । 1న్నొక్కడనే దురంతదురి ♦ తోక్కటబాధలఁ జెట్టి
యున్న నా । కెక్కడికి 2దుఃఖశాంతి గడ ♦ మెద్దుట మెమ్మో
యిఁ గల్గ నేర్చు మీ । ముక్కున నూర్పు గల్గ నొక ♦ మూర్ఖు
నిచేఁ బడితిన్ సభాస్థలీన్ .

క. మీ రేమి సేయుచురు దై
వారంభము గాక శుభము ♦ నశుభంబును సు
సారులఁ దనతనతటి నని
వారణఁ బొందంగ మాన్పు ♦ వచ్చునె వానిన్. 227

ఉ. కావున మీర లభ్యుదయఁగౌరవ మొందుట యాత్మఁ గోరి
యే । నేవిధి నైన నాఫదలఁ కెల్లను నోర్చెద దాని కేమి
యీ । ౩కాపర మైనకీచకుఁడు ఁ కామనిపీడితుఁ డై యలం
తులం । బోవక 4యేచి పట్టుకొనఁ బోయినఁ 5దూలెదఁ
గాక యిమ్మొలున్.

తే. వానిఁ దెగఁజూడ వైతేని ♦ వాయుపుత్ర
 నీవు గనుఁగొన నురినైన ♦ నీరనైన
 సగ్నినైన విషంబున ♦ నైన నేను
 మేను దొఱఁగుదు నెట్టు నీ ♦ యాన సుమ్ము. 229

౪. అనిన నృకోదరుండు చిఱునవ్వు నవ్వుచు నిట్లనియె. 230

1. గ. నొక్కొడలకై; చ. నొక్కొత్తనే; జ. నొక్కొడునా.
2. క. దుఃఖివార్థిగడయ్యాడుట. 3. క. గ. కావలమైన. 'కావలము' కావ
రమునకు రూపాంతరము, 4. జ. వేచి. 5. గ. దూతౌదర.

చ. జలజదళాక్షి కీచకునిఁ జంపుట కిమ్మొయి ముట్టఁ బలఁగా
వలయునె యేను జూడ నని ♦ వారణ నిన్నుఁ బరాభవించి
వాఁ | డిల మన నింక నాండకును నెవ్వరుభంగము నీఁగఁ
జాలువా | రలఘుమదీయ బాహుబల ♦ మచ్చుక చూపని
తప్పు సాలదే. 231

తే. ఎల్లి యెల్లవిధంబుల ♦ నెందుఁ జొచ్చె
నేని నాధర్మతనయుండు ♦ తాన వచ్చి
యడ్డపడెనేని నీవ పెం ♦ పారుకరుణః
గాచి తేని నాచేఁ బడుఁ ♦ గీచకుండు. 232

వ. వానిదెసం జిత యావంత వలన దమ్మాటలు విడువుమని
యూఱడిల్లం బలికి దుర్దశల నలందురు నవ్వెలందికుందు
వాపు దలంచి యిట్లనియె. 233

సీ. చ్యవచునివాంఛకు ♦ సంయాతినందన
యిడుమలఁ గుడునదె ♦ యడవిలోన
రాఘవుతోడ న ♦ రణ్యవాసము సేసి
సంతాప మందదె ♦ జనకతనయ
కుంభసంభవునకై ♦ ఘోరదుర్గముల లో
పాముద్ర యలజడి ♦ పాలుగాదె
నలునిపిఱుదఁ గా ♦ నల కేఁగి దమయంతి
మనుజులు వడనియు ♦ మృలిక వడదె

తే. వారు సైరణసేసి దు ♦ ర్వార మైన
నిరతిశయదుఃఖభారంబు ♦ నిస్తరించి

సౌఖ్య మొందరె నీవు నా ♦ చందమునన
యాపదల కోర్చి సంపద ♦ లనుభవింపు.

234

వ. దుర్యోధనదుశ్శాసన కర్ణశకునిసైంధవప్రముఖం బగుదుష్ట
లోకంబు నధోలోకంబున కనుచునంతకు మదీయాంత
రంగంబు చింతాభరభుగ్నంబును నవమానపంకమగ్నంబును
గోపోద్విగ్నంబును నై వేగిరపడుచున్న యది ధార్తరాష్ట్ర
లకుం గాలావసానం బైనయట్లు సమయకాలావసానం
బయ్యె సజ్జాతవాసంబునకుం జొచ్చి పదునొకొండు నెలలు
సని పండ్రెండవ నెల వ ర్తిల్లుచున్నది దీసికొంటంత దీక్షిన నీదు
వంతయుం దీటు నూఱడిల్లియుండుము సింహబలుండునిన్నుఁ
బరిభవించి మైమైతోనయునికింజేసి యెల్లియుంజెనక వచ్చు
నీవుం గ్రమంబున నొడంబడుట భావించికొని వానికి నర్తన
శాల సంకేతప్రదేశంబుగాఁ జెప్పి యెంటిమెయిం జనుదేర
నియమింపుము వాడువచ్చిన నాసాబగునిం దెగఁ జూచి
నీకుం జూపి నీచిత్తంబు వడసెద నిత్తెఱుగు దప్ప నొండు
భిధంబు గర్జంబు గా దిదియ నిశ్చయం బీట్ల చేయువార
మిమ్మాటలపలనం దప్పవు గాని వేగుచున్నయది జనులు
మేలుకొంచి మనలం గాంచిరేని వంచన బయలుపడినం
గార్జుంబు దప్పుఁ గీచకవధంబునకుం బూనిన నామనో
రథంబు దుదిముట్ట వలయు నిజశయనస్థానంబునకుం బొమ్మని
శయ్యాతలంబు విడిచి యత్తన్వీ దక్షిణి కొన్నియడుగు
2లనిచి మరలి మారుతాత్మజుండు కలుషితాత్ము డగుచు

సెజ్జకు వచ్చె నచ్చెలువయుం దననిండ్రించునెడకుం బోయి
పర్యంకభాగంబునం దనువువైచి యంకిలి దేఱనిడెందం
బునఁ గొందలంబుతోడినిశ్చయంబున నిద్రం బొరయని
కనుదోయి మొగిడ్చి యుండె నంత. 235

—* ప్ర భా త కా ల వ ర్ణ న ము *—

తే. ద్రుపదనందన పరిభవ ♦ దుఃఖమునకు
నుల్లమున దురపిల్లుడు ♦ నున్ననరసి
వేడినిట్టూరుపోయన ♦ వెడలెఁ గ్రొత్త
తావి మూతులు విచ్చునెత్తమ్మివిరుల. 236

క. విచ్చెరి డిమిరము గాపులు
వచ్చె మధుపకులము లబ్జ ♦ వనముల కురులం
బొచ్చె విరులు తరులతికల
నిచ్చె రథాంగములు వంత ♦ యెల్లఁ దొగలకున్ 237

సీ. పెనకువఁ దనిసిన ♦ తనువులొండొంటితోఁ
గీలించి నిద్రించి ♦ మేలుకాంచి
తరుణులుఁ బతులు వా ♦ తాయనంబుల నల్లఁ
1బొలయువేఁ బాకటి ♦ మలయపవన
నింపారుచోకున ♦ నిగురొత్తు చిత్తంబు
లెలసియొండొరులపైఁ ♦ బొలయుచూడ్కు
లాదట నుపకర ♦ ణావలి వెడవెడ
యాదరించుట రాగ ♦ మడరఁ దొడఁ

తే. కేళిసలిపిరి భవనదీ ♦ ఋకలతమ్మి
విరులనెత్తావి నెనయంగ ♦ బెరసి చెమట
పొడము మేనులతనికంపు ♦ ప్రోచితటచు
టూర్పుగాడ్పుల పరిమళ ♦ ముల్లసిల్ల.

238

తే. రాలి యున్న పుష్పప్రక ♦ రము విదిర్చి
చెన్నుగా నున్న సేసిన ♦ సెజ్జయనంగ
వేగుటయుఁ జక్కలన్నియు ♦ విరిసి విశద
భాతిఁ జెలువొందెఁ జూడనం ♦ బరతలంబు.

239

వ. 1 తదవసరంబున నల్లనల్లన తెఱపియిచ్చియవులవులం జను
నంధకారంబుదూరంబులయందును లేకునికివలనం గడళ్ళపు
ళించి నెరసి విరిసినం బొలుచుకలుకట్టలుం బోనిది క్కటంబు
లునుదమపాసినకందువలు రోసియెత్తినమెడలును బచరించిన
చూడుకలు వేట్కలం గ్రందైనడెందంబులుం గలిగి మెల
గుచు నొండొంటి బిట్టుగాంచియొదవునమ్మదంబునంబొదలు
మేగులు బెరయించి పరమానందంబునం జొక్కుచు జక్క
వలు గలసి సొలసి నలిరేగి చెలంగుచు రేయిటియాడటి
పెల్లున 2 గొదగొనికమిచి చంచువులాదిగిచిత్రుంచి యానుచు
నిక్కడక్కడఁ బఱచినంజిక్కువడియున్నమ్మణాలశకలంబుల
వలన బాలచంద్రశతాభిరామంబు లగు శంభుజలమూర్తినిశే
షంబులంబోనిసరోవరంబులును జీకటి వాసిన బ్రభాతంబను
వింతమానిసి మెలంగి ముసుంగుపుచ్చినట్లు మేలుకని యెఱ
కలు వొదలవిదిర్చి కూర్చికొని కలగొనంబలుకు పులుగుల

యెలుగులవలన నొండొంటిం దెలు పుకరణి నొప్పు ధరణి
 రుహంబులును బరఁగునరుణోదయరాగపటలంబు నెనయు
 కెంజాయ రంజిల్ల వికసిల్లురక్తారవిందంబుల దందడి¹ నెగసి
 చరించు చంచరీకంబుల యెఱకల నెఱుల గిఱికొని క్రొత్త
 యగు కాంతిప్రవాహంబులం గడలుకొల్పు పుష్పొప్పు డుల్పి
 రాల్పుచుం బొలయుమలయానిలంబునం గ్రాలునువ్వంపుఁ
 దీవలఁ గడివోయి తొరఁగినవిరులవలన మీసకేతనపురాతన
 బాణశాలలంబోనిలతామండపంబులును మొగిడి ము²జనంబు
 సంధ్యాంజలిపుట కరణంబుల ననుకరించువిధంబునం దర్శ
 నీయంబు లగు కుముదవనంబులును నేమేని నెపంబున నొండొ
 రుల మేలు కాన్పుర మణ రమణీజనంబులనర్మలాపంబులకొ
 బెరయు దరహాసంబులకాంతిఁ దెలుపెక్కునట్లు³ తివెలరారు
 దీపంబులును మునుకడ వచ్చి యెఱుక సేయమికి వాతాయన
 పవనునిపయిం బుట్టినయలుకవిధంబున వేగుఁబోకట నాకు
 రించు⁴మదంబునఁ గెంపు గమరుట నిద్రలేమి ననిశంకింపక
 యింపునం గదియువిదగ్ధవిటజనంబుల మనంబులం దిగుడు
 లలనా⁵బోచనంబులును రేపకడ వనలక్ష్మీపుర ఐదినలంక
 రించువడువున⁶ నెడపడక యెల్లెడల నిగుడు విభాతకుసుమ
 కదంబపరిమళంబును నైయున్నంత.

240

1. గ.జ. నెరసి. 2. జగంబు...పుటకరంబుల. 3. క. వెలరువాలు.

4. క. గ. జ. "తమందంబు" అని పెక్కడలఁ గానిపించుచున్నది.

5. క. చ. లోకంబులును. 6. ఖ. గ. నెడపక.

ములు ♦ నిష్ఠమైజేసిన

భవ్యతపంబున ♦ ఫల మనంగ

ఖాభినం ♦ దితచక్రయుగ్మకం

బులయనురాగంపుఁ ♦ బోవనంగ

బ్రహ్మమ ♦ హనుభావంబులొ

1కొట్టిగాఁగఁ గరంగిన ♦ గుటికయనఁగ

ద త్రితయ ♦ లతికాచ యముపెను

పొందఁబుట్టెడుమూల ♦ కందమనఁగ

ముల కిక్కనైట ♦ యగుచు జనస

పుటహృదయస ♦ రోజములకు

ంబును జృంభణం ♦ బును నొనర్చి

ంబు పూర్వాద్రి పై ♦ వెలింగె.

242

దయ మగుటయు సమయసముచిత కరణీ

వేగిరంబ నడపి వేగిరపాటుతో సింగారంబు సేసి

బలుండు.

241

గదిరిన తమకం

డిముడి పడుచు ద్రుపద ♦ పుత్రికపై నూ

క్కి దిగువ 4నొకటియుఁ

న వినలేక మదన ♦ కంపితుఁడగుచున్.

243

ను దేష్టమందిరంబున కరుగుచు నంతరంగంబున

చ. నొక్కటఁ గరంగినయట్టిగట్టియనఁగ. 2. గ. త్రయీ-
స్థిత. 4. గ. నొంటిం.

ఉ. చయ్యన నేగి యంబుజవి ♦ శాలవిలోచనఁ గాంచి ప్రీతిమై
నయ్యెడ నేకతంబ హృద ♦ యం బలరం దగఁ బల్కి
యొక్కమై । నియ్యకొనంగఁ జేసి యెల ♦ యుంచెద నిక
కుఁ । దార్చినేర్పుఁక శయ్యకుఁ దెచ్చెదం గుసుమ ♦
సాయకు పూనికి నేడ తీర్చెదన్. 245

క. అని యువ్విఘ్నరుచు వెసఁ
జని కేకయరాజపుత్రి ♦ సదనంబున న
య్యనిమిషచారువిలోచన
యనురూపవిధాననిరత ♦ యై యుండంగన్. 246

చ. కనుఁగొని యప్పు గ్రొత్తయగు ♦ కౌతుకవృత్తి మునింగిపల్లటి
ల్లిన ధృతితోఁ గ్రమం బరయ ♦ లేనిమనంబు చలింపనచ్చ
టన్ । జనులెడయాట గాంచు నెఱి ♦ సాలక గ్రక్కున
నితిఁ జేరఁగాఁ । జనియె విధాతృ లుబ్ధకన ♦ శంబునఁ
బోవు మృగంబుచాడ్పునన్. 247

క. చనుటయు ద్రౌపది యతని
గనియుం గాననివిధంబు ♦ గైకొని చిత్తం
బున బెదరక తనముందటి
పనివెరవున నుండె భీము ♦ పలుకులయూతకొ. 248

వ. అట్టియెడ. 249

1. చ. లెడయాట. 2. విధాతృలుబ్ధకవశంబున మృగంబు పోవుట
యసంభవమే. కాని ప్రతులందెల్లఁ బాఠమిట్లేయున్నది. “వశంబున ముగ్ధ
మృగంబు చాడ్పునన్” అని యొకరు దిద్దినది సరసముగానున్నది.

సీ. ఎవ్వరితో నైన † నెలుఁ గెత్తి యొక్కింత

పని లేనివెంగలి † పలుకు వలుకు

మట్టియ లొండొంటి † బిట్టు దాఁకఁగ నేల

నందంద మునిగాల్ల † నప్పళించుఁ

గడు వికారంబుగా † నొడ లెల్ల విటుచుచు

మలఁగి రిత్తకురిత్త † సెలఁగ నవ్వుఁ

దాళఁబుగాఁ గర † తలమునఁ బెలుచఁ గం

బంబు వ్రేయుచు వెడ † పాట వాడు

తే. మలయు నంతంతఁ జేరువఁ † బాలయు నింతి

దన్నుఁజూడమి కెంతయుఁ † దల్లడిల్లు

నిక్కడక్కడఁ బడుఁ దగు † లినుమడింపఁ

జూచు న త్తన్నిఁ బొరిఁబొరిఁ † గీచకుండు. 250

వ. ఇట్లు బహుప్రకారంబు లగుదుర్విలాసంబులు సేయుచు
నద్దురాత్ముండు ద్రుపద నందన డాయం బోయి. 251

ఉ. భాగ్యము గాదె నీచరణ † పద్మము లెప్పుడుఁ జేరి కొల్వఁగా
యోగ్యత గల్గెనేని నను † నొక్కని నొల్లవొ కామ
సౌఖ్య వై । రాగ్యము నీమనంబునఁ ది † రంబొ నిజం
బెలుఁగంగఁ జెప్పు సౌ । భాగ్యము గుండునే మగల † పై
నొకయించుక చూడ్చి నిల్పినన్. 252

ఉ. ఆలము సేసి నాతగుల † మాఱడిఁ బుచ్చఁగ నేల బేల న
న్నేలి యనంతభోగముల † నిచ్చమెయిన్ విహరింపు నిత్యల
క్ష్మీలతికాలవార మగు † జీవన మంతయు నీమొగంబ కా
బాలనసేయు మిప్పురము † భామినులెల్లను నిన్నుఁగొల్వఁగన్

ఉ. రాజులనెల్ల నుగ్రసమఁరంబుల వ్రేల్చిడి నోర్చి పేర్చి యీ
భూజనకోటి నా దగువి ♦ భుత్వసమగ్రత నాదరించి వి
భ్రాజితరాజ్యతంత్రములు ♦ పాలనసేయుదు నేన వీటికిన్
రా జనఁగా నెపం బిడి వి ♦ రాటునకుం దగఁ గూడు
వెట్టుదున్. 254

వ. కావున.

క. నీ వొకత వేల యిలఁ బది

వేపుర నే వలచి పట్ట ♦ వెదకిన నడ్డం

బై వచ్చి వలదు నా నిం

1దేవాఁడు మగండు దీని ♦ నెఱుఁగవ కంటే. 256

చ. విరటుఁడు సూచు చుండ నిను ♦ వేపురముందట నట్లు
ద్రోవ నొ । క్కరుఁడును గాదు గూడ దనఁ ♦ గల్గెనె పో
టరు లైనభర్త లే । పురు గల రంటి వారియల ♦ పుం జ
లముం గడగంటి నింక నె । వ్వరు గల రెట్లు దప్పె దని ♦
వారణఁ బట్టెద నెందుఁ జొచ్చినన్. 257

వ. అనిన నవ్వెలంది వీఁడు దమకించి యున్నవాఁడు నాయం
త్రించుమాటలకు మున్న కదియంబడినఁ గర్జంబు దప్పునని
విచారించి. 258

తే. బహువిధంబుల నమ్మెయిఁ ♦ బలుకునతని

పలుకు లేర్పడ విని మెత్తఁ ♦ బడినయట్లు

సుభగ మెయివడిచూపుగాఁ ♦ జూచి తనదు

హృదయ మెఱిగించు తెఱఁగున ♦ నిట్టులనియె. 259

చ. వల దని యెంత సెప్పినను ♦ 1 వావిరి వై కడువేగపాటుమైఁ
బలుమఱు నెల్లెడం దొడరఁ ♦ 2 బాతెను నీ హృదయంబు
నట్ల కాఁ । దలఁపు మనోజుతూపులకుఁ ♦ దక్కటిచిత్త
ములుం కిగడంగి వి । చ్చలవిడి సేత గర్జమె వి ♦ చా
రము గోర్కికిఁ గానివావియే. 260

క. మగ లడఁగువ 4 నుండక తమ
తగులమ పాటింతు రెట్టి ♦ తగులం బైనన్
మగువల 5 యెడలన యడఁగుం
దగవు విడిచి యడిచిపడరు ♦ ధైర్యము పేర్చిన్. 261

ఆ. ఇట్లు లగుట యెఱిఁగి ♦ యెల్లభంగుల రహ
స్యంబు గోలుపోని ♦ యట్లు గాఁగ
నడరునీదుకోర్కి ♦ కనురూప మెట్టిది
యట్టిభోగభంగి ♦ ననుభవింపు. 262

చ. అనవుడుఁ గీచకుండు హృద ♦ యంబునఁ బొంగి లతాఁగి
తోడ ని । ట్లను ధృతిఁ గోలుపుచ్చెఁ గుసు ♦ మాయుధుఁ
డేటివిచార మిట్లు లేఁ । ప నగునె యైన నీ దయిన ♦ పం
పెదఁ గైకొని చేయువాడ నే । యనువున నెప్పు డెయ్యెడ
ని ♦ జాభిమతం బొడగూర్తు చెప్పుమా. 263

క. అని పలికినఁ బాంచాలియుఁ
దనయురులం గీచకుండు ♦ దగులుట భావం

బున నిశ్చయించి యిట్లను

ననురాగాయ త్తచిత్త ధృవనదివోలెన్.

264

ఉ. ఉత్తర లోనుగాఁ గలప ధృవజముఖుల్ పగ లెల్లఁబ్రీతి
తో. నృత్తముఁ జేసి పోవ మహా ధృవీయరహస్యవిధిన్ నిశీ
ధిసీ. వృత్తము గోరువారలకు ధృవేడ్కకుఁ బట్టగు చుండు
నాగృహం. బుత్తమ విత్తైఱుగునకుఁ నొంటిమెయి దగ
నీవు వచ్చినన్.

265

క. అనిన నతఁడు వికసిల్లుచు

నను నెమ్మొలు నేలికొనిన ధృవనానన నీ

యనుమతి సేయ నె యొక్కఁడఁ

జనుదెంచెద నేటిరాత్రి ధృవమృదలీలన్.

266

తే. 1 ఇదియ నిశ్చయ మిమ్మాట ధృవదలకుండు

మనిన నీవొక్కరుండవ ధృవయగుదేర

వలయు లేకున్న నయ్యెడ ధృవనిలుచుదానఁ

గానుజూ నిక్కువం బని ధృవనిపలికి.

267

క. మన మియ్యెడఁ ధృవబెద్దయుఁ బ్రా

ద్దనుమానము లేక మాట ధృవలాడుట దగదీ

వును బా మ్మేనును నా దగు

పని సేసెద ననియెఁ గమల ధృవప్రత్యేక్షణయున్. 268

1. చ. ఇదియ నిశ్చయార్థ ధృవమిమ్మాట వదలక. యుండు మనిన
నీవు ధృవొక్కరుండ, వయగుదేరవలయు ధృవనటుగాకయున్న నే, నిలుచు
దానగాను ధృవనిక్కువంబు. 2. 'పత్తాననయుక్' అనియే ప్రతులం దెల్లఁ
జూపఁబడి.

చ. సమయము నిర్ణయంప వినిఁ చంద్రనిభాననపలుక లష్ట చి
త్తమునకు నింపు పెంపఁగ ము ఁ దంబునఁ గీచకముఖ్యుఁ
డాత్మ గే । హమునకుఁ బోయె నమ్ముదిత । ఁ యచ్చట
వెండియుఁ బ్రస్తుతక్రియా । సముచితవర్తనంబుఁ దగఁ ఁ
జల్పి మహానసశాలలోనికిఁ. 269

—ఁద్రాపది భీమునితోఁ గీచకుడు సర్వశాలకు రాబోవుటం జెప్పుట. —

క. చని వెడ వికసితైడునా
ననపద్మముతోడ ననిల ఁ నందనునకు ని
ట్లనియెఁ జతురోక్తిరీతి య
తనిగూఢక్రోధవహ్ని ఁ దరికొల్పంగన్. 270

క. నాకొఱత దీర్చి వచ్చితి
నీకొఱతయ యింక సూతు ఁ నిం దెగఁ జూడన్
లోకము వంచింపను దగు
చీకటిరే యొదవ నేమి ఁ సేసెదొ చెపుమా. 271

వ. అనిన విని దరహాసితవదనుం డగుచు వృకోదరుం డిట్లనియె.

క. నన్నడుగ నేల నీవును
నన్నిచుడు నేమిమాట ఁ లాశితి రది నా
కున్నట్టు లెఱుంగఁ జెప్పుము
నిన్నే మెచ్చించువాడ ఁ నీరజవదనా. 273

వ. అనినఁ బంచాలి సుదేష్ఠమందిరంబునం దా నుచితాచర
ణంబున నునికియు సింహబలుండు సింగారించుకొని వచ్చు
టయు రేయింటిమాటలవలనం దాను బెదరమియు వాడు
సామదానభేదదండంబులు సూపి పలుకుటయు దానికి

మెయికోలు భావించికోని క్రమంబునం దగినసంభాష
 ణంబు సేసి నాట్యమండపంబు సంకేతస్థలంబుగాఁ జెప్పి
 యొక్కరుండ వచ్చువాడ వని నియమించుటయు నద్దురా
 త్నుండు ప్రముదితాత్ము డగుచు రాత్రిసమయంబున
 నయ్యెడకు నొంటిమెయి జనుదెంచువాడై చనుటయుఁ
 దెలియం జెప్పిన నతండు పరమాహ్లాదంబునం 1బొంది. 274

శా. క్రోధం బ్రపతికారమై హృదయముం ♦ గుడింప నత్యంత
 చిం | తాధూతాత్ముడ నైననాకుఁ బరమో ♦ త్సహంబు
 సంధిల్ల దు | స్సాధం బైన విరుద్ధకార్య మిటు లాసన్నం
 బుగా సంఘటిం | తేధర్మాత్మజుఁ డాత్మ మెచ్చుఁ బగ
 సా ♦ ధింపంగఁ గాన్పల్పమే. 275

వ. అని పలికి కొండొక విచారించి.

276

క. వెఱవక సంకేతించిన

తెఱంగున నయ్యెడకు నరుగు ♦ దెంచునొకో కొం

దఱఁ దెచ్చునొకో వెడఁగై

యటిముటి వెలిపుచ్చునొకో ర ♦ హస్యం బెల్లన్. 277

ఉ. అట్టిద యేల చేయు ననయంబు నయం బొడఁగూడఁ
 బల్కి నీ | విట్టి తెఱంగు సేయు మని ♦ యేర్పడఁ జెప్పిన
 వాని కత్తఱిం బుట్టినసంతసంబునను ♦ వుం బరికించితి కాదె
 యింక ని | ట్ట ట్టనఁ డట్టులైన హృద ♦ యంబున నెక్కడి
 శంక వానికిన్. 278

ఉ. వచ్చు మదాంధవృత్తి నని ♦ వారణ నొక్కఁడు నాట్యశాల
కుం । జొచ్చు నవశ్యము వెదకి ♦ చూచి ననుం గని
యష్ట సంగరం । బిచ్చు మదీయబాహుబల ♦ హీనబలుం
డయి నీకుఁ బ్రీతిగాఁ జచ్చు నసౌశయం బిది వి ♦ చారము
లిన్నియు నింక నేటికిన్. 279

వ. అని నిశ్చయించి వృకోదరుండు వెండియు నిట్లనియె. 280

మ. బలియుం డాసాబగుండు భావభవదర్శభ్రాంతుఁ డైవచ్చి
ని । శృలసర్వాంగత నున్న నన్నరసి నీచందంబు గా కున్న
నా । కులతం బొందెడు నష్ట మండపము సంతోభింపఁగా
1 నేతుఁ గట్టలుకఁ బెబ్బలి 2 గోల వేసినటు లుగ్రాకార
మేపారఁగన్. 281

క. ఎఱిఁగి పిలుసనిన వెసఁ బై

కుటుకుదు సాళువము గాకినొడిసినభంగిన్

వెఱచఱవం బొదువుదుఁ బటి

పఱిసేయుదునీదుపూన్కి ♦ పారం బెయిదన్. 282

ఆ. నాదుబాహుబలము ♦ నకు మాటుకొనఁ జాలు

భుజబలంబు గలిగి ♦ పోక చిక్కఁ

బెనఁగి నన్నుఁ గొంత ♦ గినియింప నోపెడు

చంద మైన వినుము ♦ ఘరసిజాక్షి. 283

మ. అవనీచక్రము సంచలింపఁగ దివం ♦ బల్లాడ నాశాచయం
బవధూతంబుగ గోత్రశైలనికరం ♦ బాకంపముం బొంద న

1. చ. లేతు. 'గోల' యనఁగా గంతు. 'ఇట్టిలముగఁ గోల వ్రేసిన
(విదిప. 3-౧౫౬.) గోలురించు' అనఁగా, బులి గంతుగొనుట.

రవముల్ ఘూర్జన మొదఁ గ్రోధము గృతా ధర్మత్వంబు
నొందించి చి | త్రవధప్రోధి వహించి సూతునకు రాధ్యం
బేర్పడం జూపెదన్. 284

ప. అనినం బాంచాలి సంచలితస్వాంతయై నిజాంతర్గతంబున
నతనితీవ్రకోధంబు గుప్తసాధనంబునకు బాధకం బగు నని
బోధింపం దలంచి యిట్లనియె. 285

ఉ. ఒవ్వనివారు నవ్వ మహి ధర్మచతుండు దీనికి
నెవ్వగఁ బొంద భూజనులు నింద యొనర్పఁగ నేనొనర్చునీ
చివ్వకు నీవు నల్కమొయి ధర్మజేసినయాపని గూఢవృత్తికి
దవ్వగునేని నియ్యభిమతం బొడఁగూడియు నిష్ఫలంబగున్.

క. కావున వంచన బాహిర

పోవక యుండంగ మనరిపుం బరిమార్పం

గా వచ్చునేని నట్టిద

నావల పటు గాక తక్కినను వలదు సుమీ. 287

ప. అనిన విని ద్రుపదనందనకుం బాండునందనుం డిట్లనియె. 288

చ. మదమునఁ గీచకాగ్రజుఁడు మార్కొని నిల్చిన వీర మైమె
యిం | గదిసితిమేని నప్పుడు ప్రకాశరహస్యవిభేదబుద్ధి నా
కొదవు నె యైన నేఁ దలఁచి యోపినభంగి నిగూఢవృత్తిమై
బదిలముగల్గి తిన్ననియు పాయమునం దెగఁ జూతు నాతనిన్.

క. అనవుడు జయలక్ష్మీం జే

కొను మని దీవించి యింతకుం గేకయనం

దన నన్నుఁ దడవుఁ దడయఁ

జన దియ్యెడ ననిలతాంగి ♦ సనియెంబ్రీతిన్. 290

వ. మారుతసుతుండును గృతనిశ్చయుండై యుండె నట గీచ
కుండు గగదర్పదర్పగోచరుం డై పరిజనంబుల వంచి
చి యేకాంతస్థలంబున. 291

గీచకుండు ద్రౌపదియందలి మోహంబునఁ బరితాపంబు నొందుట.

సీ. వామాక్షి రుచిరలా ♦ వణ్యాంబు భావించుఁ

దన్వంగిరూపు చి ♦ త్రమున నిలుపుఁ

గంబుకంధర చెన్ను ♦ కైవడి దలపోయు

నంగనసాకుమా ♦ ర్యము దలంచు

భామినీసహజ వి ♦ భ్రమ మొనఁ గీనించుఁ

బడఁతి దెయ్యలు మురిఁ ♦ బట్టికొలుపు

మానిని గరువంపు ♦ మాటపో దూహించు

దభితాల్పానూభాతిన్నుఁ ♦ దనము మెచ్చు

తే. నడరి కోర్కులు చిల్లుముల్లొడ వేడిఁగు

పడినయుల్లొంబు కల్లుఁ ♦ బలుపడనకు

వశముగాకున్న నెరిఁతియు ♦ వంతఁబొందఁ

జితయెసకంబు వడిగొని ♦ చిక్కువలుప. 292

చ. తలగు నలందురూ 1ననయుఁ ♦ దాపభరంబున వెచ్చ

నూర్పు మే । నలయఁగ నొల్లఁబోవు 2వెగఁడందుఁ గలంగుఁ

బరిభ్రమించుఁ గొం । దలపడుఁ దల్లడం బడరి ♦ ధైర్యము

దూలిన బెగ్గడిల్లు విచ్చలవిడిఁ బేర్పు నెవ్వగల ♦ సందడి
డెందము గంది చేడ్పడున్. 293

వ. ఇవ్యిధంబున మదనకదనదోఘాయమానమానసుం డగుచు
నిట్లని వితర్కించు. 294

సీ. పడఁతి నన్నూటడఁ ♦ బలికినభంగిన

నిచ్చమై నిక్కకు ♦ వచ్చునొక్కొ
వచ్చితొల్లిటయట్ల ♦ వడిఁ ద్రోచిపోవక

పొలఁతి యిం పెసలారఁ ♦ బొందునొక్క
1తలపోత గలిగి యు ♦ మ్మెలఁత వచ్చుటకు నొం

డొకవీంత వుట్టక ♦ యుందునొక్కొ
గంధర్వులేవురు ♦ గలరని చెప్పె న

న్నెలఁతుకమాటలు ♦ నిక్కమొక్కొ
తే. తెఱవచిడిముడిపాటు ను ♦ దేష్ట యెఱిగి
వేడ్కఁబని వంచు టుడిగి రా ♦ విడుచునొక్కొ
మదనుఁ డింతికి నొజ్జయై ♦ మతకములను
నదను నెఱిగించి నాకడ ♦ కనుచునొక్కొ. 295

ఉ. నిక్కమపోత నప్పుడొక ♦ నేరిమిమై ననుఁ ద్రోచిపుచ్చఁగా
నక్కమలాక్షి పొందుదగ ♦ నాడి తుదిన్ నిజమేది నేటిరే
యిక్కకు రాక తక్కిన స ♦ హించునె నన్ మరుఁ డట్లు
లైన నా । కెక్కడిప్రాణ మేటితను ♦ వెయ్యది నిల్కడ
యేమి సేయుదున్. 296

క. అట్టేల రాక తక్కుం

గట్టిడియే యాలతాంగి ♦ గామాతురున

బెట్టి యచట దానికి మన

సెట్టు నిలుచుఁ దగవువిడువ ♦ నెట్టులునేర్చున్. 297

ఉ. గానికి నేటినిక్కము వృ ♦ ధా పరితాపము దక్కి 1 బాసమై
పూనికి డిగ్గఁద్రావి వెసఁ ♦ బోయెద నిప్పుడ పోయి ముట్టియ
బాసనఁ బట్టి తెచ్చి హృద ♦ యఁ బలరంగ ననంగతంత్రవి
ద్యానిపుణత్వ మేర్పఱిచె ♦ దం బ్రమదాంబుధి నోలలా
ర్చెదన్. 298

ఆ. అనుచు సంచలించు ♦ నడియాసఁ గ్రమ్మఱ

బాసఁదలఁచి ధృతికిఁ ♦ బట్టువెట్టు

మరుని కోహఱించి ♦ యురియాడుఁ 2 మదిముట్ట

గాన నిశ్చయించుఁ ♦ గలఁగుఁదేటు.

299

వ. మఱియు నక్కొమలివలనిప్రేముడిం దగిలి.

300

స్తో. పొడసూపినట్లైన ♦ వడిఁ బట్ట సమకట్టి

పరికించి కానక ♦ బమ్మరించు

మెలఁగినయట్లైనఁ ♦ బలికింపఁ దలఁచి ని

రూపించి లేమి న ♦ శ్రులు వహించుఁ

గదిసినయట్లైనఁ ౩ గొఁగిలింపఁ గడంగి

కియారసి బొంకైన ♦ నలత నొందు

నొడఁబడ్డయత్తైన ♦ నడరి పెకొనఁ జూచి

చెన్నటి యగుట ♦ నిశ్చేష్ట బారయ

తే. లలిత వివిధవిహారంబు ♦ లకు లతాంగి

యెలసి పొలసినయత్తైన ♦ నెలమిఁ గలసి

యభిమతక్రీడ సలుపంగ ♦ నప్పళించి

వెదకి 18 త్తబయల్ గని ♦ విహ్వలించు.

301

—♦ కీచకుఁ డుద్యానవనంబున విహరించుట. ♦ —

వ. ఇట్లు బహుప్రకారంబు లగుమన్మథవికారంబున కగపడి
వెగ డంది యమంద సంతాప భరితాంతః కరునుండగును
సింహబలుండు పరిచారికా ప్రార్థనంజేసి మజ్జన భోజనంబు
లొకభంగి నడిపినవాఁడై తదనంతరంబ మనోవేదనా
పనోదనార్థంబు మందిరారామభూమికిం జని తత్ప్ర
దేశంబున.

302

చ. కమలవనంబుపొంత నును ♦ గాఁ డ్పొకయించుక యాద
రించుఁ జి | త్తమునకు దానఁ దల్లడము ♦ దన్ముటయుం
జని గారవంపుఁజూ | తముకడ నిల్చు నిల్చి యది ♦
తాపముఁ బెంచిన లేతతీవజొం | పముఁ జొరఁబాటునం
దలత ౨ పైకొనినన్ వెడలున్ వెనుంబడున్.

303

ఆ. సుడియుగాలిఁ బువ్వు ♦ బొడిఁ దన్నుఁ 2గప్పునో
యనుచు బెగ్గలించు ♦ నగ్గలముగఁ
గురియు తేనియలకుఁ ♦ గొంకు లతాగుల్ప
తరుసమీపములకు ♦ నరిగి యరిగి.

304

వ. ఇత్రైయంగున నొక్కయెడ నయినను గా లూఁదక లీలో
ద్యాసగుబు గలయంగ్రుమ్మడుచు. 305

సీ. 1 ఇంపైన త్రియకాన ♦ నిచ్చి నిల్చినమధు
వాదట నానుమ ♦ త్తాలివిభుని
బెట్టుపల్ పచరించి ♦ చుట్టు గ్రుమ్మరిమనో
రమ నియ్యకొలుపు మ ♦ రాశవిభుని
ఫలరసమొండొంటి ♦ కెలమిఁ జంచులనిచ్చు
మెయినచొక్కెడు శుక ♦ మిథునములను
గమిఁబాసి తలిరుజ్జాం ♦ పమునకు మెయిమెయిఁ
దాఁకంగఁ జను పిక ♦ దంపతులను

తే. జూచి చూచి యుల్లుబున ♦ నేచి కోర్కు-
లడగఁ జిడిముడిపడు మాను ॥ పడు వెడంగు
పడు వెనుంబడుఁ దల్లడ ♦ పడు దురంత
చింతబారికి నగపడు ♦ సింహబలుఁడు. 306

వ. ఇట్టివలవంత నిక్కడక్కడ వడిఁ దిరిగి తిరిగి. 307

క. వగ ముట్టికొనినఁ జిత్తము
వెగ డొందఁగ మేను గలయ ♦ వెమ్మంగ ధృతిపాఁ
తగల నొకతీవయిగట్టికిఁ
దగి యుండెడు చంద్రకాంత ♦ తల్పము సేరెన్. 308

క. అం దొఱగి కీచకుండా
యిందీవరనయన నాత్మ ♦ నిడి వేడ్క మెయిన్

డెందముచని విచ్చలవిడిఁ

గిందర్పఁడు వెఱ్ఱిఁ జేయఁ ♦ గా నిట్లనియెన్. 309

(సీ.) కెగేలు గేలితోఁ ♦ గీలించి నెయ్యంపు

మాటలఁ దగుమఱు ♦ మాటలార్తుఁ

గుచము లురంబునఁ ♦ గుడియించి క్రమమున

నిఱిసిన కౌఁగిట ♦ నింపొనర్తు

నంగుళంబుల నల్ల ♦ నలకలు గబళించి

కెమ్మోవి యాని యెఁకింతుఁగాయ్య

మనము మనంబునఁ ♦ బెనఁచి కేళికిఁ జొచ్చి

సతిఁదేల్తు సౌఖ్యర ♦ సంపునిట్ట

తే. దనిపు మొదలైనఁ జిగురొత్తు ♦ తమకమునకుఁ

బ్రాఁకుపెట్టుచు మగుడఁ బైఁ ♦ బడుచునింతి

వింతభంగుల కెలయించి ♦ వెకలిఁ జేసి

యభిమతక్రీడనములకు ♦ నలవరింతు. 310

వ. అనుచు వెండియు నిగుడుమనోరథంబులను భావరతంబుల

శిశిరోపచారంబులఁ బ్రొద్దుగడపి కడ గానక. 311

క. మాయఁరవి యేల క్రుంకండొ

కో యను నిట్టేల తడసె ♦ నో యనుఁ గ్రుంకఁ

బోయెడుఁ జూ యిప్పుడ యను

2దాయ పఱిచె నను మనోజ ♦ తాపము పేర్చిన్. 312

ఆ. దివమ కాని యింక ♦ భువనంబునం దిట
వట్టి రాత్రి లేని ♦ యట్టుగాఁగఁ
చేసెనొక్కొ విధి వి ♦ శేషించి నాకకా
నేడ దివము 1సాఁగి ♦ నిలిచెనొక్కొ.

313

తే. అనుచుఁ గ్రుంగింప రానిప్రా ♦ ద్దరసి యరసి
శిశిరపర్యంకమున మేను ♦ సేర్చిచేర్చి
వంతఁ దలపోసి తలపోసి ♦ వనరి వనరి
మిగుల వందురి వంనురి ♦ పొగిలి పొగిలి.

314

స్రి. తనికెడు నారటం ♦ బున నంతకంతకు
బెమ్ముచు నునికికి ♦ విడుమరయును
గోలుమసంగెడు ♦ గోర్కుల వెనువెంటఁ
బాటుచు నునికికి ♦ నూటటయును
వావిరిఁ బొదివెడు ♦ వగలసందడిఁ బడి
యురియుచు నునికికి ♦ నుడుకువయును
నందంద కదిగెడు ♦ కొందలపాటుచేఁ
దలఁకుచు నునికికి ♦ నిలుకడయును

ఆ. లేమిఁ దాల్మిగొనఁగ ♦ లేక యలందురి
తనువు నింద్రియములు ♦ మనము ధృతియుఁ
దనవశంబు గాక ♦ తల్లడపడి సింహ
బలుఁడు విషమబాణు ♦ బాటిఁ బాటె.

315

క. ఇమ్మెయిని నధికపరితా

పమ్మునఁ బడు సూతుహృదయ ♦ పద్మం బలరం

దమ్మికొలంకులు మొగుడవ

సమ్ములు 1సోలంగ దివసనాథుఁడు గ్రుంకెన్. 316

వ. తదనంతరంబ. 317

—♦ సూ ర్యా స్త మ య వ ర్జ న ము ♦—

క. ఇనుండు దనకడకు నేతెం

చినరాగముఁ బొందుటది యు ♦ చిత మనఁగాఁ గెం

పున మెఱసి పశ్చిమాశాం

గన జనసంబావనముల ♦ గౌరవమందెన్. 318

ఉ. చుక్కలు తోడుతోడఁ దల ♦ చూపఁ దొడంగె మనోభ

వుండు వి । లైక్కిడి చక్రవాకముల ♦ యిక్కలు రోయఁ

గఁ జొచ్చెనేల కెం । పెక్కుదు వచ్చె దీవియల ♦ యేడైర

సోయగమందె సందడుల్ । దక్కఁ బురంబువీధుల మ ♦

దం బొలసెన్ విటచిత్రవృత్తులన్. 319

వ. పదుపడి జారచోరుల మనంబు లలరం జుద్రాస్తమయం

బగుటయు. 320

క. పెనుమిట్టిది పల్లం బిది

యనకుండఁగ నోలమును బ ♦ యలు నొక్కటిగాఁ

గనువిచ్చుటయును మోడ్చుట

యును సరిగాఁ దమము పర్వె ♦ నుర్విం దోడ్తోన్.

1. "సోలంగక" అనఁగా చొక్కుట. నూర్యతాపకాంతిచేవృత్తాదులు
భింపఁగాననుట.

వ. అప్పుడాకృశోదరి వృకోదరు కడకుం జనిసమయంబయ్యె
ననవుడు. 322

తే. అతఁడు పెండ్లికిఁ బిలిచిన ధ యట్లు వికచ
హృదయుఁడై తలచీర యా ధ యితముసేసి
ద్రుపదనందనఁ జూచి నా ధ తోన వెనుక
నల్ల నంతంత నడుగుదె ధ మ్మని కడంగి. 323

చ. గమనము వీక వేఱొక వి ధ కారముపుట్టక సంగరోత్సవో
ద్యమరభసాతిరేకము బ ధ యల్పడు టించుకలేక రోషసం
భ్రమమొకయంత యైనఁ బర ధ భావనిరూప్యము గాక
ద్రౌపదీ । రమణుఁడు వోయి విక్రమధు ధ రంధరతం దగ
నాట్యశాలకున్. 324

వ. చని వివేకరహితుహృదయంబునుంబోలెఁ దమోదూషి
తంబును పిదగ్ధసనితా ప్రేచుంబునుంబోలె దుర్నిరూ
పంబును ఘోరాటవీభాగంబునుంబోలె నిర్మనుష్యంబును
గాపురుషలక్ష్మీవిలాసంబునుంబోలె ననుపయోగ్యంబును
ననభ్యస్త శాస్త్రంబునుంబోలె దుర్గమంబును స్వప్నలబ్ధ
పదార్థంబునుంబోలె నదృష్టిగోచరంబును విషమకావ్యంబు
నుంబోలె నస్పష్టాంకారంబును బాలిశరాజ్యంబునుం
బోలె జారచోరహృద్యంబును నైన యానర్తనాగారంబు
ముఖభాగస్థలంబు సేరి. 325

క. కెలఁకులుఁ బిఱిందిదెసయుం

గలయం బరికించి తనయ ధ ఖండిత బాహు

బలగర్వమ యచ్చట ముం

గలిగా మదమత్త భద్ర ♦ గజసదృశగతిన్. 326

శా. ధ్వంతాకారిత కుడ్యకుట్టిమఘన ♦ స్తంభావలీరూపముం
బ్రాంతాది 1ప్రవిభాగబోధరహిత ♦ 2ప్రాగ్భాగముం గాతర
స్వాంతత్రాసకరంబునై దురభివే ♦ శంభైనయాలోను ని
శ్చింతుండైనతి కేలువట్టికొని చొచ్చె భీముఁ డత్యుగ్రతన్.

వ. ఇట్లుసాచ్చి తటియం జని మధ్యప్రదేశంబున విరాటనందన
లీలాపర్యంకం బరసి కని దానికనతిదూరంబునం బాంచాతి
నోసరిల నునిచి తానాతల్పంబున నుండె నంతం గీచకుండు.

క. కై సేసి మదవికారో

ల్లాసంబున మేను వొంగ ♦ లఘుగతి నుత్కం

తానవపాన విధాన

వ్యాసంగతరంగితాంత ♦ రంగుం డగుచున్. 329

శా. సింగంబున్న గుహానికేతమునకు ♦ శీఘ్రంబునక వచ్చు
మా । తంగంబుం బుకుడించుచుం బవనపు ♦ త్రస్వీకృతం
బైన యా । రంగాగారము సేర వచ్చి మదిలో ♦ రాగంబు
ఘూర్జిల్ల నిం । తిం గాముం డిట తేడె యింత కనియు ♦
ద్వైతాంగజోన్మాదుఁ డై. 330

ఉ. స్వాంతము బాహుగర్వఘన ♦ సంతమసాంధము గాఁగశంక
యె । క్కంతయు లేక కీచకుఁ డ ♦ హంకృతి ముంగలి
గాఁగ మండపా భ్యంతరభూమిఁ జొచ్చి తటి ♦ యం జని

యారసి సెజ్జ గాంచి య | త్యంత ముదావహం బగుడు ♦
నందు రయంబునఁ గేలు ♦ పాచినన్. 331

చ. ఘనతరకోపవేగమునఁ ♦ గంపము నొందునిజాంగకంబులం
దనధృతి పెంపుసొం పచలి ♦ తంబులఁ జేయ సమీరు
కూర్చి నం | దనుఁడు దదీయచేష్టలును ♦ దద్వచనంబుల
చొప్పు నేర్పడం | గనుమతి నూరకుండె నవి ♦ కార
నిగూఢ నిజప్రకారుడై. 332

ఆ. కీచకాధముండు ♦ కిమ్మిరజైరిపైఁ
గేలుసాచి యావి ♦ శాలనయన
గాఁ దలంచి మేను ♦ గరుపాట నిట్లను
మదనఘూర్ణమాన ♦ హృదయఁ డగుచు. 333

చ. వనిత మనోహరంబు లగు ♦ వస్తువు లెల్లను వేడ్క నేటి నీ
కని నియమించి తెచ్చితిఁ బ్రి ♦ యంబునఁ గైకొను మెప్పు
నంగనా | జనములు నన్నుఁ జూచి మరు ♦ సాయకముల్
దమచి త్తప్పత్తు లే | చిహ్న గొని వచ్చి యిత్తురు వి ♦ శిష్ట
ధనంబులు నాకు లంచముల్. 334

సీ. నాదురూపంబు మ ♦ నంబునఁ జిక్కిన
తరుణి ద క్కొరు నేల ♦ సరకు సేయు
నాదులావణ్యంబు ♦ నకు నిచ్చ మెచ్చిన
యెలనాగ పైబడ ♦ కేల నిలుచు
నావిలాసంబులు ♦ భావింపఁ బడసిన
యింతి పుష్పాస్తుచే ♦ నెట్లు బ్రదుకు

నావివేకమున కా ♦ నందింపఁ గనినయం

గన యెట్లు 1 నిలువునఁ ♦ గ్రాఁగ కుండు

తే. మెఱయ 2 నాయాడుమాటలు ♦ మెఱవపిండు

నుల్లములకు నింపారెడు ♦ నురులుగావె

యిట్లు నీ వొక్కతవె నన్ను ♦ కి నేలుకొంటి

గాక మాట లిం కేటికిఁ ♦ గమలవదన.

335

క. అనవుడు మనమున నిస్సీ

యని యుచితనిగూఢభంగు ♦ లగుభాషణముల్

దనప్రియ వినిపించుట కి

ట్లనియెన్ మృదురీతి భీముఁ ♦ డాతనితోడన్.

336

తే. ఇట్టివాడవు గావున ♦ నీవు నిన్నుఁ

బొగడికొనఁ దగు నకట నా ♦ పోల్కి-యాడు

దాని పెదకియు నెయ్యెడ ♦ నై న నీకుఁ

బడయ వచ్చునె యెఱుఁగక ♦ పలికి తిట్లు.

337

క. నాయొడలు సేర్చినప్పుడ

నీయొడ లెట్లగునొ దాని ర నీ వెఱిఁగదు త

న్నేయబలతోడిదిగాఁ

జేయఁ దలంచితివి తప్పు ♦ సేసితి గంతు.

338

క. నను ముట్టి నీవు వెండియు

వనితలసంగతికిఁ బోవు ♦ నాడవెయ్యెనొ

దను వేఁ బడసినఫలమే

కనియెడ విదె చిత్తభవ వి ♦ కారము లెల్లన్.

339

1. విరహాగ్నిఁ

2. నాతోడిమాటలు.

3. జ. నేలకుంటి

మ. అనుచుఁ గ్రక్కునలేచి రోషకఠినంబాహాసమాసూతు
నె | మృన ముద్వేగముఁ బొందఁ జేయబల సా ౧ మగ్రీ
సముజ్జ్వలభణం | బున వానిం దల వట్టి వంచుటయు నే ♦
పుం జేవయుం దోఁప వాఁ | డనుమానింపక బెట్టదల్చికొని
కో ♦ పాటోప 2దీప్తాంగుడై. 340

—♦ భీమసేనుఁడు గీచకుని సంహరించుట. ♦—

వ. గంధర్వం డనుతలంపున. 341

చ. పవనతనూజు బాహువులు ♦ పాణియుగంబునఁ బట్టి వీకమై
నవనిపయిం బడం దిగిచి ♦ యంగము విజానులు 4నూఁదినం
గడున్ | జనమున దండతాడితభు ♦ జంగముభంగి సముత్థి
తాంగుడై | యవయవముల్ ప్రకోపరభ ♦ సాతిశయం
బునఁ బొంగ నుద్ధతిన్. 342

మ. మగుడం గీచకుఁ బట్ట వాఁడును బలో ♦ న్మాదంబునన్
బాహుగ ♦ ర్వగరిష్ఠుం డగు నాహిడింబరిపుఁ దీ ♦ ప్రకో
ధుఁ డై పట్టి బెట్టుగఁ ద్రోపాడఁగ నిద్దఱున్ భుజబలా♦
టోపంబుమై నొండొగున్ | మిగులంజాలక కొంతసేపు
వడి మే ♦ మేఁ బోరి రుగ్రాకృతిన్. 343

వ. అట్టియెడ. 344

క. తన యగపాటొరు లెఱుఁగుదు

రనిసూతుఁడు సమయభంగ ♦ మగుటకు భీముం

దును గొంకుచుఁ జప్పుడు సే

యని గూఢవిమర్దనప్ర ♦ హారములఁ దగ్గ.

345

వ. మల్లయుద్ధనైపుణ్యంబు మెఱచుం గడంగి.

346

సీ. తిగిచిన నడుగులు ♦ దెరలక యొండొరుఁ

గ్రమ్మఱఁ దిగుచుచుఁ గడిమి మెఱయఁ
బొడిచిన వెన బీటు ♦ వోవక యొండొరు

నందంద పొడుచుచు ♦ నవనిఁ బెట్టి
యొత్తిన బెగ్గలం ♦ బొందక యొండొరు

బలువిడి నొత్తుచు నలస మిగిలి
యడఁగంగఁ బొదివిన ♦ నడిచి పాటించుక

యును లేక వీక నొం ♦ డొరుల నడఁగి

తే. యడఁగఁ బొదువుచు నలుక యం ♦ తంత కగ్గ

లించి యాయముల్ నొంచి దో ♦ ర్గ్గిల నెఱపి

యుల్లసిల్లిన స్రుక్క కొం ♦ డొరుల రాద్ర

వృత్తి నొంచు చొండురులకు ♦ 1 వెక్కసముగ.

347

క. కదియుచుఁ బాయుచుఁ బట్టుచు

2నుదలుచుచుం బడుచులేచు ♦ చుడుగుచు కివడిగొం

చొదవెడు కినుకం గడుబె

ట్టిదముగఁ బెనఁగిలి చలంబు ♦ డింపక కడిమి.

348

1. క. వెగ్గలముగ. 2. జ. ఇది 'ఉదలుచు' ధాతువు 'ఉదల్చి'

అని శాంతిపర్వము. 'ఉదల్చు' అని భీమేశ్వరపురాణము.

3. వడిఁగెం, పొదవెడు.

ఆ. ఇవ్విధమున నేచి శ యిరువురుఁ బెద్దయుఁ
బ్రాన్దు ని[ఁ]ర వాయు శ పుత్రుబలము
దోడుతోడఁ బెరుంగఁ శ దొడఁగె నాకీచకా
ధములొపు పిదపఁ శ దఱుంగఁజొచ్చె.

349

ఉ. దాని నెఱింగి యెంతయు నుదగ్రత నాబకవైరి గ్రక్తు నన్.
వాని నడంగఁ బట్టి పడఁనైచి మహాగ్రతినాక్రమించెఁ బం
చానన మేణముం బొనువున ట్లతఁ డూర్జితశక్తినుద్భటుం
డై నెగనెన్ సమీరసుతు[ఁ]నల్కకుఁ బ్రాకిడినట్లువీచతోన్.

క. నెగయునెడ నగ్గ మైనను

1. బిగి యారుచుఁ బిఱుచుసనినఁ ♦ బిడికిట గొఱసం

ది గడు బెడిదముగఁ బొడిచెం

బగతుఁడు గను మిడిసి నేలఁ ♦ బడి తన్నికొనన్. 351

ఆ. పల్లవప్రసూన ♦ ఫలభరితఁ బగు

ప్రమాను గూలఁ దో[ఁ]చు ♦ మత్తగజము

ని[ఁ]ర్మి వివిధరత్న ♦ భూషణభూషితుం

డైనసూతుఁ గూల్చె ♦ ననిలసుతుఁడు.

352

చ. విశ్వతపుజాపు సంప మది ♦ వేడుక నుట్టినఁ గిట్టి పట్టి మ
స్తకమును బీనదీర్ఘభుజ ♦ శాఖలుఁ బాదయుగంబు మేనిలో
నికె జొర నుగ్గుగాఁ దాకిమి ♦ నించినగ్రంతలతి త్రి యైన తి
చకు ధరణీస్థలిం బదిపి ♦ చక్కనిముద్దగఁ జేసె దుష్టుడై.

క. తనకడిమికలిమి నచ్చియు

మనమునఁ దలఁ కడర సూతు ♦ మరణంబు గనుం

గొనుటకుఁ దల్లడపడు ప్రియ

వనిత కతనిచావు సెప్పి ♦ వడిఁ దన్నాత్రన్. 354

చ. అనలము గూఢయత్నమున ♦ నయ్యెడకుం గొని నచ్చిదానిఁ

జ। య్యన వెలుఁగొందఁ జేయుటయు ♦ నచ్చెరువు భయ

మున్ బ్రయంబునుం బెనఁగొనఁగా గనుంగొనియె ♦ భీత

మృగేక్షణ భీము డాయఁగ్గాఁ । జని కడునక్క-జం బయిన ♦

చందమునం బడి యున్న పీనుఁగున్. 355

ఉ. చూచుచుఁ జేరి వ్రేల్చిడుచు ♦ చుం దల యూఁచి 1విలక్ష

చిత్త యై । యాచపలాక్షి ముక్కు-పయి ♦ సగగుళిముం

గదియించి దీనికై । కీచక యింత సేసితి ను ♦ ఘోర్వముఁ

బొందుదుగాక యింక న । ప్లేచిన నిట్లు గా కుడుగు ♦ నే

యనుచున్ వెఱఁగందుచుండఁగన్. 356

క. పూనిక నెఱపితి సతి యవ

మానముఁ బరితాపభరము ♦ 2మాన్పితి నిపు డి

ప్లే నని మదిఁ బొంగెడు పవ

మానసుతుం డిట్లు లనియె ♦ మానినితోడన్. 357

శా. చింతాశల్యము వాసెనే భుజబలో ♦ తేకంబు నీకక్క-నే

శాంతిం బొందెనె రోషపావకుఁడుదు ♦ శ్చారితునిం జూచితే

సంతోషించితె యిట్లు గాక బ్రతుకకా ♦ శక్యంబె దుర్వృ
త్తి నీచెంతం జేరినయట్టివీరులకు నా♦చేతం బయోజననా.

క. అనిన విని సింహబలము

గ్దను ననలోకించి ద్రుపద ♦ రాజతనయ యి

ట్లనుఁ దనమనమున నిండా

రిన సమ్మోదంబు వెలి వి ♦ రిసి బెరయంగన్. 359

సీ. కొలువులోపల నిన్ను ♦ కోప మట్లెత్తినఁ

దలఁకక నిలిచిన ♦ ధైర్యమహిమ

నేఁ డిందుఁ జనుదెంచి ♦ నిర్వికారతఁ బ్రజ

కన్నులు లగ్నపిన ♦ శౌరవంబు

మనవారిలోన నొ ♦ క్కని నైనఁ బిల్వ కు

త్సాహంబు సేసిన ♦ సాహసంబు

లోకదూర్జయుఁ డగు ♦ నీకీచకునిని పే

ల్కిడి యాపు మాపివ ♦ కడిమిసాంపు

తే నూడఁ దలసోయ మెచ్చ సం ♦ స్తుతి యొనర్ప

నాదలంబె నీయుత్తమ ♦ నాయకత్వ

మెఱిగి నినుఁ గొనియాడ నే ♦ నెంతదాన

మహిత విస్మయానంద ని ♦ ర్మగ్ననైతి.

360

క. అనుపలుకులు కర్ణరసా

యనము లగుడు నయ్యుధిష్ఠి ♦ రానుజుడు ముదం

బునఁ దేలి యింకఁ దడయం

జుదని ద్రాపదికిఁ జెప్పి ♦ చయ్యన నేఁగెన్.

361

క. అనిన విని కీచకుండు స

చ్చిన పిమ్మటఁ బుట్టినవ్వి ♦ శేషము లెల్లఁ

వినువేడుక మన మలరెడు

ననఘా యేర్పడఁగఁ జెప్పు ♦ మనుటయుఁ బ్రీతిఁ. 362

చ. పరమకృపావిధేయ నిరుపాధికచిన్మయకాయ 1 గాఢవి

స్తరనిగమైకవేద్య గుణ ♦ తత్త్వవికారనియత్యభేద్య సం

స్మరణనిరస్తతాప ఘన ♦ సాస్మృతీసంతమసప్రదీప ని

ఘృత భుజసారదానవని ♦ షూదన భక్తిజనప్రమోదనా.

క. చతురానందమయా దు

ర్గతిరోగోద్గమచికిత్స శ కా భువనభవ

స్థితిసంహారకరా ని

ర్వృతిపణ్యాపణపదార శ విదవికాసా.

364

మాలిని. 2 సురపరివృథ చూడా శశోభిరత్నాంశు పీచి

స్ఫురణ సుభగపాదా శ భోజనంచారకే

పరిచయకలనాల శ బద్ధవ్యూతీతసౌఖ్యో

త్తర మునిజనహృన్మా శ ధ్యన్మరాళప్రతానా.

365

గద్యము. ఇది శ్రీమదుభయకవిమిత్ర కొమ్మనామాత్యపుత్ర

బుధారాధనవిరాజి తిక్కనసోమయాజి ప్రణీతం బయిన

శ్రీ మహాభారతంబున విరాటపర్వంబు నందు ద్వితీయా

శ్వాసము.

366

శ్రీ హయగ్రీవాలు కనుః
శ్రీ మ దాంధ్ర మహాభారతము
టీపుణి

విరాటపర్వము-పృథమాశ్వాసము.

పాండవు లజ్ఞాతవాసమునకై విరాటుని కగరమందు నివసించుటఁ జేసి యా పర్వమునకు విరాటపర్వమని పేరు వచ్చెను.

(1) శ్రీయన గారివాఁబరఁగు చెల్వకు' ఇట గ్రంథాదియందు శ్రీకార ప్రియోగంబు మంగళార్థంబు.

‘ దేవతా వాచకాశ్శబ్దాయేత భద్రాని వాచకాః

తే సర్వే నైవనింద్యా మ్మ్యుర్నిపితో గణతోపితః ’

మఱియు

క॥ శుభ దేవతా త్రియంబును

శుభఖచరత్రియము గలిగి శుభవాచకమై

యభినుతి గాంచినకథమున

శుభములు శ్రీకారమునను జొప్పడు టరుదే? (అప్పకవి)

శ్రీకారమునందు శవర్ణము రేఫము ఈకారమును గలవు. ఇందు శవర్ణమునకు ఈకారమునకును అధిదేవత లక్ష్మీ. రేఫమునకు అగ్నిదేవుఁడధిదేవత. అగ్నియు ‘శ్రీయమిచ్ఛేద్ధతాశశాత్’ అను పురాణవచనముచే లక్ష్మీప్రదుం డగుటచేత శ్రీకారఘటితవర్ణంబు లన్నియు లక్ష్మీప్రదంబులు. మఱియు శవర్ణమునకు గ్రహము గురఁడు, రేఫమునకు ఈకారమునకును గ్రహము శుక్రఁడు. కనుక మూఁడువర్ణములకును శుభ గ్రహంబులే కావున శ్రీకారమునే కవులు తొలుదొల్ల బ్రయోగింతురు. శ్రీ అనకపరఁగు చెల్వకుకా గారి నాక పరఁగు చెల్వకుకా అని విభజించుకొనవలయును. లక్ష్మీపార్యతులకని భావము.

భద్రాయితమూర్తి భద్రవత్ ఆచరితామూర్తిః యన్యతత్-

భద్రాయితమూర్తి—మంశగకరమగు శరీరము గలది. భద్రాయిత అనునది

కర్త: కృత్ సలూపకృ' అను సూత్రముచే కృజ్ఞు 'అకృత్సర్వధాతుక
యోర్దీర్ఘ: అను సూత్రముచే దీర్ఘమును రాగా నిష్పన్న మాయెనని
యెఱుంగునది.

హరిహరంబు అగు రూపముక = హార్యాత్మకమును హారాత్మక
మును అగు ఆకారమును అనగా లక్ష్మీ దేవిచిత్తము పల్లవించుటకు హార్యా
త్మకరూపమును (విష్ణురూపమును) హార్యదేవి చిత్తము పల్లవించుటకు
హారాత్మకరూపమును (శివరూపమును) చాలెనని శ్రీమమునుసంధించు
కొనవలయు.

విష్ణురూపాయ నమః శివాయ

విష్ణురూపాయ = విష్ణుస్వరూపుడగు

శివాయ = శివునికొఱకు

నమః = నమస్కారము

శివశేషపులకు భేదము లేదని యద్వైతిసిద్ధాంతము

(3) సంయమి ప్రకర సంభాష్య అనుభావుండు = మునినమూహముచే
గౌరవింపఁబడఁదగిన మహిమగలవాఁడు, కృష్ణద్వైపాయనుఁడు = వేద
వ్యాసుఁడు ద్వీపమేవ ఆయనం యస్యసః - ద్వీపాయనః. ద్వీపాయనుఁడు
(యనునాద్వీపమే స్థానముగాఁ గలవాఁడు యనునాద్వీపములోఁ బుట్టి
నివాఁడనుట) ద్వీపాయనుఁడే ద్వైపాయనుఁడు ద్వైపాయనుఁడు +
కృష్ణుఁడు కృష్ణద్వైపాయనుఁడు మయూరవ్యంసకమునకువలె విశేషణము
నకుఁ బరనిపాతిము వచ్చినది కృష్ణుఁడని వేదవ్యాసునకుఁ బేరు

'భారతాఖ్యము అగులేఖ్యంబు ఐన ఆమ్నాయముక' 'భారతం
పంచమోవేదః' అను సూక్తి యిట అనుసంధేయము ఆ వేద మహార
షేయము భారతమును వేదము హారషేయము ఇంటియే భేదము - ఆమ్నా
యము = వేదము (వ్యుత్పత్తి) ధర్తాధర్తముల నుపదేశించునది

(4) మూచల-నిర్ణాయకము (నిశ్చయించునది) మూల + కల మూచల

(5) తొడంగి = ప్రారంభించి, కృతులు = గ్రంథములు (పర్వములు)
విద్యాదయితుండు - ఇది కర్తృయమముగాఁ జేసికొన్నచో విద్యలకుఁ
శ్రీయఁడు అని యర్థము వచ్చును నన్నయభట్టు సకలవిద్యారమణులచే

వరింపబడిననాఁ డనుట బహువ్రీహి గావించుకొన్నచో విద్యలే
ప్రియురొండుగఁ గలనాఁడు అను నర్థము వచ్చును సర్వవిద్యలు
ప్రియురొండ్రవలె నమ్మహానుహునకు వశ్యములని భావము ఉభయ కవి
మిత్రునింతవానిచే 'ఆంధ్రకవిత్వవికారదుండు విద్యాదయితుండు మహి
తాత్మ'డని పొగడ్తఁగాంచిన నన్నయభట్టు సర్వవిద్యాపారీణుఁ డను
టలో సందియ ముండదుగదా ! నన్నయభట్టు 'ఆదిఁ దొడంగి మూఁడు
కృతులు' రచించె నని తిక్కనాద్యుఁడు చెప్పియుంటచే నమ్మహాకవి
ఆరణ్యపర్వముగూడఁ బూర్తిగా రచించియుండెననియు నందే కారణము
చేతనో కొంత యుత్సన్నము కాఁగాఁ బ్రబంధపరమేశ్వరుఁడగు నెఱ్ఱా
పొగడ తన్నామకముగనే పూరించె ననియు స్ఫురింపకమానదు

(7) తిక్కనాద్యుఁడు విరాటపర్వమును హృదయాహ్లాది ఊర్జితకథో
పేతంబు నానారసాభ్యుదయొల్లాసి అని విశేషించుటండేసి యీ పర్వ
మొంతయుఁ గథాచమత్కృతమై నవరసాలయంబై పాఠకుల హృదయ
మాకర్షించునని తెలియపచ్చెడిని

(11) 'కిమస్థిమాలామ్' అను శ్లోకము శ్రీతిక్కనాద్యునిచే నద్వైత
భావనతోఁ జెప్పఁబడినది గాని యర్థము (హే) ప్రభో ! = ఓ హరిహర
నాథా ! త్వమ్ = నీవు పరిష్క్రియాయామ్ = ఆలంకారము విషయమై
అస్థిమాలామ్ = ఎఱుకల పేరును బహుమన్యసే కిమ్ = గౌరవించుచున్నా
వా ? వా = కానిచో కాన్తుభిమ్ = కాన్తుభుజిని బహుమన్యసే కిమ్ =
గౌరవించుచున్నావా ? తవ = నీకు కాలకూటః = విషము స్వాదు కిమ్ =
రుచ్యమా ? వా = కానిచో యశోదా స్తన్యమ్ - యశోద పాలు స్వాదు
కిము - రుచ్యమా ? తే - నాకు వచ - చెప్పుము

(12) ఈసీసపాదములయందు చేసీసంఖ్యయందు హరిని లక్షణములును
నమసంఖ్యయందు హరిలక్షణములు నభిహితంబు లయ్యె జాలునాటక్ -
ప్రవహింపఁగా హరినీలపాత్రికక్ - ఇంద్రనీలపాత్రయందు ధవళ పంక
జము - తెల్లఁదామర

(14) అనుకంపా ఆతిశయంబునక్ - దయావిశేషంబుచే, సుధారోచి -
చంద్రుఁడు నూర్యచంద్రులు భగవంతునికి నేత్రంబు లనుట

(20) 'నాడు తుచ్ఛచిత్తంబునక' ఇటఁ దుచ్ఛశబ్దంబున కత్యల్పమని యర్థము చిత్తము పరమాణురూపమని నైయాయకులు వచింతులు 'తచ్ఛ పృత్యాత్మనియతత్వాదనంతం పరమాణురూపం నిత్యంచ' (సర్కసంగ్రహము) అతి విస్తారముగు నీదయ యను పాలమున్నటిని అత్యల్పముగు నా చిత్తంబున వికాలంబుగ నుంచుట యాశ్చర్యమని భావము

(32) ఓంకారవాచ్యునకుఁ - ఓంకారమచేఁ బ్రతిపాద్యుడైనవానికి నిరసంకారనిరూఢ భావనా ఆకాధ్యునకుఁ - అసంకారము లేనిదియు, నిశ్చలమును అగు చిత్తవృత్తిచే ఆరాధింపఁదగినవానికి హ్రీంకారము - హ్రీంకారదీజస్వరూపమగు మనోజ్ఞ-రమ్యముగు అలంకార-ఆభరణము యొక్క ఉల్లాస-ప్రకాశముచే నిత్య-కాశ్యతమగు లలిత్యునకుఁ - అందముగలవానికి

(33) త్రిభువన శుక దృఢపంజర విభవ మహితునకుఁ - త్రిభువన మనెడు చిలుకకు గట్టి పంజరముయొక్క వైభవముతోఁ బూజ్యుడైన వానికి - చిలుకలకుఁ దప్పించుకొనిపోవుటకు వీలులేని పంజరమువలె ముల్లోకములవారికి వాక్యమైనవాఁడని భావము - కుక్షిస్థాఖిలభువినుఁ డనుట - లేదా త్రిభువనమనెడు గట్టి చిలుక పంజరమునందు వైభవముతో నధికుడైనవానికిని యేనిఁ జెప్పికొనవచ్చును - త్రిలోకములందు సంతర్వా మిగా నున్నవాఁ డనుట 'అంతర్బహిశ్చ త్వర్వం వ్యాప్య నారాయణః స్థితః' సమస్త విష్ణు పనిశ్లోక భుజంగపతికిఁ - సమస్తలోకములే కుబుస ములుగాఁ గల శేషునకు - అనఁగా శేషుఁడు కుబుసములచే నావృతుం డయ్యు దానిని విడిచిపెట్టుటకును సమర్థుఁడగునట్లే హరిహరనాథుఁడును జగత్తుచే నావృతుండయ్యు నవసరమేని దానిని విడనాడుటకును శక్తిగల వాఁడని భావము

(34) మరుత్ సరిత్ - వేల్పువేల్పుచే(ఆకాశగంగచే) ఆకల్పిత-అలంక రింపఁజేయఁబడినది గనుకనే మనోజ్ఞ-రమ్యమైన పరణ-పాదముచేతను శిరః-శిరస్సుచేతను నుందర = అందముగల మూర్తికిఁ = శరీరముగల వానికి ఇందు హరి మరుత్సరిదా కల్పితమనోజ్ఞపరణనుందరమూర్తియనియు హరుఁడు మరుత్సరిదా కల్పితమనోజ్ఞశిరస్సుందరమూర్తియనియుఁ గ్రహ మారయనది. గంగ విష్ణుపాదమునఁ బొడమిన దనియు (విష్ణుపాదోద్భవా గంగా) ఈశ్వరుఁడు గంగాధరుఁడనియుఁ దెలియవలెను.

39 అజగవ, శార్ఙ్గ, అలంకృత, భుజ, గర్వ, నిరస్త, చైత్య ! పినా
కము శార్ఙ్గము, అనుధనస్సులచే అలంకరింపబడిన భుజములచే గర్వమునుండి
మరలింపబడిన రిక్కసులుగలవాఁడా ! భుజమునందజగపశార్ఙ్గముల ధరించి
రిక్కసులగర్వమడంచినవాఁడా ! యని సంబుద్ధి. ఇందు 'భుజగసమాచరిత
శయనభూషణకృత్యా' అనుస్థలమునందువలె గ్రమముపాటించబడలేదు.
హరిహరనాథ పదములలో మొదట 'హరి' పదమును దరువాతహరి పదమును
గలవుగనుక గ్రమముపాటించబడినచో అజగవాలంకృతభుజుఁడు హరియు,
శార్ఙ్గాలంకృతభుజుఁడు హరుఁడునుగావలసివచ్చును. అదివిరుద్ధము. 'కపర్ద్ధోఽ
స్వజటాజూటః పినాకోఽజగవంధనుః' అనుకోశముచే అజగవము హర
ధనుస్సుకాని హరిధనుస్సుకాదు. 'చాపశ్శార్ఙ్గంమురారెన్తు' అనుకోశమువలన
శార్ఙ్గము హరిధనుస్సుకాని హరధనుస్సుకాదు. సర్వజ్ఞకల్పులగు తిక్కనా
ర్యులిట్లు క్రమమును బాటించకుండుట తాను చెప్పికొనినట్లు 'భేదములేని
భక్తి'ని (హరిహరులకభేదమును) స్పష్టికరించుటకేమోయని తోచెడిది.
ఇట్లు 'సరద్వరాబర్హి బర్హి చారువిభూషా' అనుచోటను గ్రహించునది.

40 జలనిధి=(పాల) మున్నీటిచేతను, హిమవత్, భూధర=మంచు
కొండచేతను, కలిత=వీర్పలుపబడిన, జనన=పుట్టుకయనెడు, కేళి=ఆట
యొక్క, కౌతుక=సంతసముకలవారు, (పాలసంద్రమునందునుమంచుకొండ
యందును బుట్టినవారనుట) వ్యక్త=స్పష్టమైనదియు, అవ్యక్త = కొంచెము
స్పష్టమైనదియు, (ఇచటనాథో పదమీపదార్థకము) లక్ష్మీవిష్ణునురంబున నుండు
నుగాన నామే సౌందర్యము స్పష్టముగాఁ గానవచ్చుననియుఁ బార్వతి యీ
శ్వరుని సామేననుండుటచే నామే సౌందర్యము కొంతభాగమే స్పష్టముగాఁ
గానిపించుననియుభానము. లలిత=సుకుమారమైనదియు(అగు) సౌందర్య=
చక్కఁదనముచే, స్ఫురత్=ప్రకాశించుచున్న, అలఘు=గొప్ప (మహిమ
గల) తను=శరీరములుగల, స్త్రీ=స్త్రీలతో(రమాపార్వతులతో)సనాథ=
కూడినవాఁడా !

46 సుయోధనుచేసిన కుట్ర విచ్ఛేదము-ఇటధాతుజ విశేషణపూర్వా
వ్యవహితకర్తృపద ప్రథమకు యొక్క పట్టియని యెఱుంగునది.

సరస్వతిస్మృతులు - 'ప్రథమాంతంబులగు ముష్కదస్మద్విశేషణంబులకే
కత్వంబునవు, ను, లును, బహుత్వంబున రు, ము, లునుతాగచుంబులు
ప్రాయికంబుగనగు. (బాల. కార.) ఈయాగమంబులు పరంబులగునపు
దుత్వంబున కత్వంబగు. (బాల. కార.)

48 విడుమరణ = విడుదలను,

చుట్టలణ — గూ — చుట్టములణ —

బహువచనంబుపరంబగునపు డావు ప్రభృతుల తుదియక్షరంబునకు
లోపంబు విభాషనగు - అనుసూత్రముచే నిట ముచ్చకంబు వికల్పముగా
లోపించెనని యెఱుంగునది.

55 భవత్, ఆజ్ఞా, దృఢ, బంధ, సంసమిత, శుభత్, వేగము =
మీయానతియను గట్టిగొలుసుచే అణచబడినయొప్పిదమగు వేగముకలది.

క్రోధ = కినుకయొక్క, ఆవేశ = పూనికవలని, దుర్దాంత = అణచ
శక్యముకాని, దర్ప = గర్వముయొక్క, విలాస = ప్రకాశముయొక్క, ఉద్భ
ట = అధికమగు, భంగిణ = విధముచే, ఏపు = ఆధిక్యము, అర్జునద్విపము —
కారవ్యాంబుజశ్రేణి - ఈరెండుతావులనురూపకము.

విశృంఖలమగు మదేభముశామగకొలనుసొచ్చి పద్మంబులంబిందర
వందలచేయునట్లు మనయర్జునుడు నీ నిర్బంధములేనిచో గౌరవు నాడే
తునుమాడియుండెడువాడని భావము.

56 కావుతణ + అని - కావుతమని - నూ - ఎదు, తలదుతంబునకచ్చు
పరంబగునపుడు మకారంబగు.

(బాల. క్రియా.)

57 నాటిరేయి, క్రోశమాత్రమ్ము. ఇట నూ - కాలాధ్వములకుం బ్రాయి
కంబుగాఁ బ్రథమయగు. అనుసూత్రముచేఁ బ్రథమ.

58 'ఈయం గనయుందోనరుగుదేర' ఇట 'తోణ',

అనుదానికిఁ బ్రత్యేకప్రయోగమారయునది.

66 చాగంబు = దానము - (త్యాగశబ్దభవము)

68 ఇటబ్రాసములోని విశేషంబుగమనించునది. సన్న్యాసివేషము
నకా ఇచట 'సన్న్యాసిణ' శబ్దములో నకారద్విత్వముగలదు. ఎట్లన. సమ్ +

‘సన్యాసి’ అనియుండఁగా నూ- మోఽనుస్యగః అని సమ్ అసి ముకా రము సున్నయగును. అనున్నకు నూ-అనుస్వారస్యయయి పరసవర్ణః అను నూత్రముచే ‘పరసవర్ణమగు’నా కారమువచ్చును. కావున ‘సన్యాసి’ అను ఏకనకారరూప మసాధువు. ఈపద్యమునందుఁ దొల్లసన్యాసిపదము ప్రాస స్థానంబునఁ బ్రయుక్తమగుటంజేసి ‘ప్రాసస్సర్వేషుచైకఏవస్యాత్’ అను నియమంబునఁ దక్కినప్రాసస్థానంబులందును నకారద్విత్వసహితరూపంబులే యుండ వలయును. గాన ‘రాజస్య’ మ్మ్య, విన్యాస, పదంబుల ఒకనకారముండు టయే న్యాయ్యమైనను ‘అనచిచ’ (అచ్చుకంటెం బగంబయిన ‘యర్’ నకు ద్విత్వము వికల్పముగా వచ్చును. అచ్చుపరమగుచోరాదు.) అనునూత్రముచే నకారమునకు నైకల్పికద్విత్వము గావించుకొని ప్రాసదోషము వారించుకొన వలయును.

69 శ్రౌత, స్మార్త, నిమిత్త జ్యోతిర్, విద్యలు-ఇట, విద్యలు’ అను పదమును బ్రత్యేకముగా నన్వయించుకొనవలెను. ద్వంద్వాంతే శ్రూయమాణం పనం ప్రత్యేకంసంబధ్యతే, అని శాస్త్రునియనుము. ద్వంద్వసమాసము చివరవినఁబడు పదము ద్వంద్వఘటితశబ్దములతో నొక్కొకదానితో సంబంధించునని పై నియమముయొక్క భావము. కావున, శ్రౌతవిద్య, స్మార్త విద్య, నిమిత్తవిద్య, జ్యోతిర్విద్యయని గ్రహింపవగును. నిమిత్తవిద్యయనగా శకుంతలాస్త్రము.

ధర్మజుఁడు సన్యాసివేషంబునె వహించుటకుఁ గారణమేమన - ఇది వఱకు సామంతరాజు లాదతిచే నమస్కృతులఁబడయుచు గౌరవచుండిన తాను విరటునికి నమస్కరించుచు నందుఁ గాలముగడుపుటలో నేమటు పాటువచ్చునేమోయని యతనిచేతను నమస్కరింపించుకోఁదగిన సర్వజన పూజ్యమగు యతివేషమూనెను. అందును గితపుడగు శకునితన్న వెండియుఁ గపటద్యూతంబున జయింపనుండుటకై బృహదశ్వపగ్నహీతమగు నక్షహృద యాభ్యాసమునకు విరటునితో జూదమాడుచుండెను.

71 కలధౌతమయములు = వెండితోఁజేయఁబడినవనుట. అష్ట సాఘలు = పాచికలు అష్టము + సాఘలు—

72 భర్తృపుత్రునతోడి మైత్రుండగిలి యతనిపాలపసింతులు, భర్తృశబ్ద మునకు యముడనియు నర్థముకలదుగాన (భర్తృ) చాపన్యాయాధ్వరా

హింసాయజ్ఞాచారయమేషునా నానార్థత్వమాల. యమండగు (సూర్య)
పుత్రునితోడి చెలిమిగలిగి యతనివశమునందు నుండునని గూఢాభిప్రాయము.

75 $గరగర + కా = శుచిగా,$

76 విన్ననవు = నేర్పు, బాసేనిక = వంటవానిని, కాటియపెట్టి =
కప్పపెట్టి, ఒడికంబు + క = అందముగా

భీముడు వంటలవాడే యేలకావలసివచ్చెనన,
'పరపాకోగృహస్థస్య త్పత్రియస్యవిశేషతః
సయోగ్యఇతిసూదస్యబ్రభే వేషంవృకోదరః'

పరపాకము గృహస్థునకేకూడదన గృహస్థుడగుటయేగాక త్పత్రి
యుడుగూడ నగు తనకదికూడదని యెంచి భీమసేనుడు పాచకుడయ్యెనని
యెఱుంగునది. అర్జునుఁ డూర్వశీశాపంబుకతనఁ బేడిరూపుదాల్పవలసెను.
నకులుఁడు సూతవేషమూని యశ్వపాలకుడగుటకు హేతువేమన — తాను
మహాత్పత్రియులగు ధర్మజభీమార్జునుల కనంతరజాతుడనని గూఢముగాజెల్ల
డించుటకుఁ గాను త్పత్రియజాతి యగు సూతజాతివాడాయెనని యెఱుంగ
వలెను. సూతజాతిత్పత్రియజాతికంటెఁ గొంచెము తక్కువదియనుటకు,

బ్రాహ్మణ్యాత్పత్రియాత్సూతః ప్రాతిలోమ్యేనజాయతే
త్పత్రియాణామసాధర్మ్యంకర్తృమగ్నత్యశేషతః
కించిచ్చత్పత్రిజాతిభ్యోన్యూనతా తస్యజాయతే,

సహదేవుడు ప్రస్తుతము సూతవేషుడుగానున్ననకులునితమ్ముడనని
సూచించుటకుఁగా వైశ్యజాతివాడాయెను. వైశ్యజాతిధర్మములలోఁగూడ
నుత్తమధర్మమగు గోపాలకర్తవ్యమునె చేకొనెను.

ద్రౌపదిభీమానువర్తనకై శూద్రజాత్యుచితమగు పైరంధ్రీ వేషమూనెను.
ఇట్లు ధర్మజాదులవేషధారణౌచిత్య మొక్కింత తెలియునది.

77 పటియవాయక + క = చీల్చుగా,

80 హోంతకారి = జెట్టివాడు, అగ్గలిక = పూనికతో, లాగుజేగం
బు = లంఘనమునందలివడి,

83 బానసంబు = వంట, ఘ్నాగ్నమాన, మానసుండు = కదలుచున్న మన
స్సుగలవాడు,

84 ఏల్ల = కాల్పే,

86 నాకి + ఈశుండు = ఇంద్రుడు (దేవతలకు బ్రతువు)

88 లాసికతనమునకు = ఆటకలైనడతతో,

90 ఉమ్మలికమ్మ = దుఃఖము

91 దెప్పరము = దుస్సహము (రూ) దెప్పరము

94 గోడిగబాతిలో = ఆడుగుఱ్ఱములలో, కొదమరెంటులకు = జవ్వనము తలచూపినయాడువానిని, మావులకు = గుఱ్ఱములతో, సంచులు = బాదలు, క్రొత్తముట్టునకు = క్రొత్తపనిముట్టునకు, పెనగుశూకలములకు = కలసెడు అశిశ్మలములగు దుష్టశ్వములను,

లాయమునకు = గుఱ్ఱపుచావడియందు, మందడిలకు గుఱ్ఱపువాండ్రకు (రాకులకు)

96 మీకడవాడకు = మీచెంతనుండువాడను, మీచివరవాడనని గూఢము. చివరవాడు సహదేవుడుగదాయన్నచో నకులసహదేవులు కవల వారుగాన నిరువురక భేదమనిభావము.

99 కీలారితనమునకు = గొల్లవానిధర్మమునకు, (వృత్తికి)

100 వంజలకు = గొడ్డుటావులను, బడుగులకు = చిక్కినవానిని, (ఆవులనుట) తెవులుగొంటులకు = రోగములుగల చెడ్డయావులను, నట్టలకు = ప్రయాణముచేరి బిడుకడగిన యావులను, పసికి = ఆలమందకు,

102 మృదువు = మెత్తనిది (ద్రౌపదికివిశేషణము) ఇది స్త్రీలింగము నందును 'మృదువు' అనియుండవచ్చును, రూపాంతరము 'మృద్వి', 'వోతో' గుణవచనాతో, (ఉదంతమగు గుణవాచికి స్త్రీత్వవివక్షయందు జీవప్రత్యయము (ఈ) వికల్పము) మృదుః మృద్వి—

(సిద్ధాంతకౌముది)

104 సౌరంధ్రీవేషంబునకు సైరంధ్రీవేషముతో, సైరంధ్రీయనగా —

శ్లో॥ చతుష్పాత్తికలాభిజ్ఞా । శీలదూపాదినేవినీ

ప్రసాధనోపచారజ్ఞా । సైరంధ్రీపరికీర్తితా ॥

అరువదినాల్గుకళలనుదెలిసి, మంచినడతగలిగి, రూపాదులతో నొప్పి, యలంకారాదివిధుల నెఱింగిన యొక పరిచారిక.

105 మలీమసవృత్తంబున పాంతః=మలినవర్జనముయొక్క సమీపమున, (చెడునడతవైపు) ఇందున కారంబు నూ - 'షష్ఠీతత్పురుషంబులందున గాగమంబువిభాషనగు, అనునూత్రంబుచే వచ్చినది. అనువేదకదనంబు= అనెడు గౌరవము.

106 మాలిని=మాలలుకలది. (దండలనుగ్రుచ్చుదాసి)

107 కలపంబులు=పరిచుశత్రవ్యములజేర్చి కలపినచందనములు,

108 పాంచాలికిఁ అనుచాణికిఁ - అనుచోట 'రాహుళిరః' అనుచోటనుండువలె అభేదాద్ధంబున షష్ఠీయనిభావము. పాంచాలినగు (పాండవుల) భాగ్యవనిగూఢాభిప్రాయము.

124 'పుత్రులు' పున్నామ నరకమునుండి రక్షించువారు వ్యుత్పత్తియందు 'తకార' ద్విత్య ముండవలెను (పుత్త్రిలు) అన్నవస్తాదు లాసఁగి పాలించువారును, ఇతరులవలన రక్షించువారును అను వ్యుత్పత్తియందు 'తకార' ద్విత్య మవసరములేదు. పస్తత మీపద్యమునఁ బ్రాసమునందు 'పుత్ర' పదమేకతకారముగాఁ బ్రయోగించుటయు సాధువనియే గ్రహింప నగు. మొదట వ్యుత్పత్తి నే గ్రహింతుమన్నచో 'పుత్త్రిలు' అని ద్వితీకారముగాఁ బ్రయోగించి తక్కినచోటుల 'అనచిచ' అను నూత్రముచేఁ బాక్షికతకార మొనర్చుకొన్నను భంగములేదు.

131 అంతిపురముచుట్టటికము - ఇట గ్రామ్యతాప్రసంగమున్నను సచమత్కారముగా నయ్యర్థమును స్ఫురింపఁజేయుటజేసి 'బౌదార్య' మన్న నర్థగుణము నెఱుంగునది.

'అగ్రామ్యత్వముదారతా'

(వామనాచార్యుఁడు)

134 ఎట్టిపాలనుండుఁ=ఎటువంటిమూర్ఖుఁడును,

135 ఆకొండుఁ=ఆకొందును. ఇట 'దు' వర్ణంబునకుఁ 'దు' వర్ణంబు వచ్చెనని యెఱుంగునది.

క్షీతిని నుత్తమపురుషంబునెప్పుచోట, నందమైయుండకుండు మార్కొందుననఁగ, నుండుమూర్తులనేన మార్కొందుననఁగ, భుజగకేయూర ! కాశి కాపురవిహార !

(కవిసంశయవిచ్ఛేదము)

148 డప్పి=దప్పి-తెల్లుచుడులలోఁబదాది దకారమునకుఁ బ్రాయుకంబుగా 'డ' కారమువచ్చును. దగ్గఱ-దగ్గఱ, దిగి-డిగి, దెప్పరము-దెప్పరము,

ఇత్యాదులు, ఈపద్యము చిన్నిచిన్ని పదంబులతో హృదయముగాఁ గూర్చి
బడుటంజేసి మాధుర్యమనుకావ్యగుణంబునకు లక్ష్యముగా నెఱుంగనగు.

సూ- పృథక్పదత్వం మాధుర్యమ్- (వామనాచార్యుఁడు)

161 ఉరియాడుచి త్తంబును త్తలంబు=ఉరిగులాడుచుదియందలికలత,

162 కవటలు=పెద్దకొమ్మలు, ప్రబ్బక+కన్ = వ్యాపింపఁగా,
లోని జొంపము=లోపలిగుబురు,

164 శస్త్రాస్త్రముల్-ఇట, సూ-అజాద్యదంతమ్, ద్వంద్వసమాసము
నందు అదంతమును అజాదియునగు పదము తొల్లఁ బ్రయోగింపవలయునను
నియమము కలదుకాన 'అస్త్ర' శబ్దమట్టి యగుటచే దానికిఁ బూర్వ
ప్రయోగమువచ్చి 'అస్త్రశస్త్రముల్' అని కావలసియుండఁగా 'శస్త్రాస్త్ర
ముల్' అనుట యెట్లుపాసఁగునని శంకింపరాదు. 'ధర్మాదిష్వనియమః'
ధర్మాదులయందీ నియమములేదు, అను అనుశాసనముచే 'అర్థధర్మములు,
ధర్మాధర్మములు' అను నుభయరూపములు సాధువులైనట్లే 'శస్త్రాస్త్రముల్,
అస్త్రశస్త్రముల్' ఈయుభయవిధరూపములును నిర్దుష్టంబులనియెఱుగునది.

166 కైదువులు=అయుధములు,

168 ఆలందురి=దుఃఖించి (రూ) అలందురి.

170 మోపు=వింటనారిని,

172 గొనయములు=వింట నారులను, దొనలు=అమ్మల పొదులు,
ఇంధు సంబోధ్యులు భీమ నకుల సహదేవులు మువ్వరేగాన నాల్గవవాఁడు
లేమింజేసి మొదట మూఁడుపాదంబులయందుఁ గ్రమముగాఁ బోషితమగు
సంబుద్ధ్యంత ప్రయుక్తమగు సమతవీడవలసివచ్చెను.

186 ఇభఘటలు=ఏనుఁగుల సమూహములు. 'కరిణాంఘటనాఘటా
అను కోశమువలన 'ఘటలు' అనఁగనే యేనుఁగు గుంపులనెడు నగ్ధము వచ్చు
చుండఁగా 'ఇభ' శబ్దము పునరుక్తముగాదాయని యొకశంక. దానికి సమా
ధానమేమన. 'విశిష్టవాచక పదానాంసతిపృథగ్విశేషణవాచక పదసమవ
ధానే విశేష్య మాత్రపగతా' (విశేషణ విశిష్టపదములకు వేఱుగా విశేషణ
వాచకపదము దగ్గఱనున్నపుడు కేవల విశేష్యపరముగనే యగ్ధము చెప్పి
కొనవలయును) అను నియమముచే ఇట 'ఘటలు' అను విశిష్టవాచక పదము
నకు 'ఇభ' అను విశేషణవాచకపదము దగ్గఱనున్నది కాన 'సమూహములు'

అని విశేష్యమాత్ర పరముగ నే యర్థము చెప్పవలయును. 'ఘటలు' అని ఒకే పదమున్నచో గజసమూహములనియు, ఇభాదిపదములతోఁ జేరియున్నపుడు కేవల సమూహములనియు నర్థమనిభావము. కరిబృంహిత, కరికంకణాదులం దిట్లే చూచుకొనునది.

191 ఇందు ధర్మజుఁడు తమ కన్యతదోషము లేకుండుటకు తాము పల్కునది కల్లయను విషయమును ముందే విరటునకు సూచించినట్లు కన్పట్టుచున్నది.

ఉన్నరూపు+అ, పల్కునన్నరులు ఎక్కడఁగలరు? సత్యమే పరికెడు నట్టిదనుష్య లెక్కడను లేరని వ్యతిరేకము. తమక నేను చెప్పినది కల్ల. 'నరులు' అని బహువచన ముంచుటచే భీమాద్జున నకుల సహదేవులు ద్రౌపదియుఁ జెప్పనవికూడఁ గల్గలేయని సూచన. మఱియు—ఉన్నరూపు+అ, నూ— ఒకానొకచో ఒకవిభక్తికి మఱియొక విభక్తియునగు, నను సూత్రముచే 'సుఖమున్నారు' అను స్థలంబునందువలె 'ఉన్నరూపు' అను చోటదృతీయార్థంబునఁ బ్రథమయని గ్రహించినచో 'ఉన్నరూపముతో,' అని యర్థమువచ్చుటంజేసి మేము పల్కుట ఉన్నరూపములతోఁగాదు మారు జేషములతోననియు సూచితమగు చున్నది. ఇట్లే లక్ష్మినచోటులఁ జూచు కొనునది.

192 మందహాసముచేయుచుఁ జెప్పటచే మానుడువునది కల్లయనియు వెల్లడి యగుచున్నది.

193 'సత్యముచెప్పట యెట్టివారికిని గప్తము అనుటకు నిందుఁగాగల ములు పొందుపఱపఁబడియె.

195 ఈపద్యముమొదలుకొని 198 వ పద్యము చివరవఱకు ధర్మజుని మాటలయందు అర్థద్వయము స్ఫురించెడిని.

ద్విజుడ౯=బ్రాహ్మణుడను,

'ద్వాభ్యాంజాయశే' రెంటిచేఁబట్టుచున్నాఁడు—(అనఁగా జన్మచేతి ను, ఉపనయనసంస్కారముచేతనని భావము) అనువ్యుత్పత్తిచే ద్విజశబ్దము బ్రాహ్మణత్వత్రియవైశ్యపాచకముగూడ నగునుగాన, ద్విజుడ౯ = త్త్రియఁడొనని పత్యముగూడఁ జెప్పికొనుటచే నన్యతదోషములేదని భావము. ఇట్లే యంతటనెఱుంగునది. కురువిషయజాతుడ౯=కురుదేశమునందుఁ బుట్టి

నవాడను. కురువిపయ = కురుదేశమునగల పాండుమహారాజువలన, జాతుర
దేశ = పుట్టినవాడను, (ధర్మరాజునకు) ధర్మసుతుసఖుడనై = ధర్మరాజు
నకు మిత్రుడను, రెండవయర్థమునందు 'రాహోజి' అనుచోటరాహ్వా
భిన్నముశిరము (శిరమురాహువే) అనియభేదముచెప్పికొనినట్లు 'ధర్మసుతు
సఖుడనై' అనుచోటగూడనట్లే సఖ్యభిన్నుడు ధర్మసుతుడు - అనగా
(ఈనీ) సఖుడుధర్మసుతుడే యని యర్థముచెప్పికొనవలయును.

పరివ్రజన, ఆశ్రమ, కలితుండక = యత్యాశ్రమముతోఁ గూడినవా
డను, రెండవయర్థమునందు, పరివ్రజనా, శ్రమ కలితుండక = అరణ్యము
నందు) లువైపులఁ దిరుగుటచేనగు అలసటతోఁ గూడినవాడను, మనుజు
వల్లభ, యోగ్య, బహు, సనోద, కరుండక = రాజులకుఁ దగిన పెక్కుప్రాద్దు
పుచ్చు పనులనుజేయువాడను, రెండవయర్థమున, రాజులకు యోగ్యములగు
పెక్కు వేడుకలను జేయువాడను, రాజార్హములగు రాజసూయయాగాది
మహోత్సవములఁ జేయువాడననట.

196 ద్యూతక్రీడకుఁ గొండొక నేతుక 'నేరుతుక' అనుక్రియలోని
లుప్త 'రు' వర్ణతాపము. ఇందుభయత్ర అర్థము సమానము. బృహదశ్వుని
పాలననక్షహృదయము గ్రహించుటచే నిష్పడు జూదముబాగుగా నాడఁగలను.
వెనుకసంతగాఁ జేతఁగామిచే మాజ్ఞాతులు కపటద్యూతంబున నారాజ్యమం
తయు నపహరించి మమ్ముఁ బరాభూతులఁజేయఁగా నాసమయప్రకార
మిటవచ్చితినని గూఢాభిప్రాయము.

197 'నృప ! నయవిద్యకు' అని ప్రకృతార్థమున భేదము. నయ
విద్యకు = నీతివిద్యకు, రెండవయర్థమున 'నృపనయవిద్యకు' అని యేక
పదము. రాజనీతివిద్యకు అనిభావము. ధర్మపరులసంగతికై = ధర్మాసక్తుల
తోడి చెలిమిని, రెండవయర్థమున, ధర్మశబ్దమునకు 'విల్లు' అనియర్థముకలదు
గాన, 'ధర్మపరులసంగతికై' అనగా విల్లుకాండగుసోదరులకలయికను, అని
హృదయము.

'పేరుకంకుడు' నాపేరు కంకుడఁదురని ప్రకృతార్థము. రెండవయర్థ
మున - 'కంకశ్చద్మద్విజ్ఞాత్యోలోహపృష్ఠకృతాతియోః' అనువిశ్వనిఘంటు
వువలన, కంకశబ్దమునకు 'యమధర్మరాజు' అను అర్థముకూడఁగలదు కాన. నేను
యమధర్మరాజునని చెప్పుట. ధర్మరాజు యమధర్మరాజనిచెప్పుట యెట్లన్న
తో 'ఆత్మవైపుత్రనామాసి' (తానేపుత్తుడగును) అనుశ్రుతిప్రమాణ్య

ముచే యమధర్మరాజే ధర్మరాజగుచుక బుత్తాకాని
ననుట. యమునికుమారుడననివృద్ధయము.

మతీయు- కంకశబ్దమునకు ఛద్మద్విజ్ఞాడనియు
కపటబ్రాహ్మణుడను అనియు గ్రహింపవచ్చును. ఇ
దును జూచుకొనునది.

205 హవిష్యము+అ=హవిస్సునె,

211 చట్టువంటు=గరిటె,

212 సురియతోక=చూక త్తితో,

213 ఉలుకు=భయము,

216 ఏమిగులంబునవాడు- ఇట నాకారము
ఒకానొకప్పుడు మతుబర్ధంబున నకారంబు చూపజేడి (

218 ఇటభీముని నుడులందు నందందభావ్యయ

నాలవజాతివాడక=శూద్రుడను, పంచభూ
తోవాయాకాశములలో) నాలవజాతియగునాయున

ధిని అనగా నాయుపుత్తుడనగుభీముడనని గ

ఇచ్చోటనేకాదున । నైవీటమిగులంక నె

డునులేడెబ్బంగులక జూచినకా ఇటపైకి,

వారెవరు లేరనియభావగుచున్నను, ఈనగరముననే
నను బలపరాక్రమాదులలో నన్ను మించువారు లేరని

219 వలలుండు=వంటవాడు, సాకతంబు=

221 మోము+అడ్డము - ఇటసంధి అసభ్యస్త్వ
గ్రస్తముగాఁ గనుపట్టుచున్నది.

228 పవడంపుజొత్తులక=పవడముల యెఱుంగు

233 మన్నామంబు, బృహన్నల ఇటనా మే
చెప్పటచే నేనర్జునుడనని గూఢముగాఁ జెప్పినట్లయ్యె
భవేదైక్యం డలయో రలయో ర్భవో; అను నియమము
అను అభియుక్తికిచేతను 'బృహత్+నల' అను చో
ముగావించు కొన్నచో, బృహత్+నల అని యేర్పడును

యగులలో నొక్కడగు నరుని జెప్పకతంబునఁ దదనతారమును నర్జునుని
దెలుపును. నరునియందలి బృత్వహము (గొప్పతనము) ఏమనఁగా కృష్ణ
సఖిత్వమని యెఱుంగునది... అట్లేని 'బృహన్నరుడు' అని పుంలింగముండ
వలయుఁగదా 'బృహన్నర' యని స్త్రీలింగమెట్లు పాసఁగుచున్నచో ఆకాశ
గోపనాస్థమిట స్త్రీత్వము స్వీకరింపఁబడియెను. తెలియవలెను. మొత్తము
మీఁద 'బృహన్నల' అనుటచేఁ గృష్ణసఖుడనగు అర్జునుడనిచెప్పినట్లయ్యెను.

234 క్రీణి + చేయున్ = పరిహాస మొనర్చును కాశికుఁ = ఇంద్రుని
'అధికాశి కాః' గుగ్గులూలూకనకులమునిశక్రాహితుండికాః' అను నానాస్థని
ఘంటుశ్రవలనఁ గౌశిక శబ్ద మింద్రవాచక మగుచున్నది. ఇటభుజవత్తోఽక్షి
ముఖంబులచే నింద్రుని 'మించుచున్నాడనుటచేఁ గొమరుడు తండ్రింబోలి
యుండుం గాన నీతండ్రింద్ర వుత్తుడగు నర్జునుడని నుగలి కలిగూఢముగా
స్ఫురింపఁజేసి యానందము గలిగించు చున్నాఁడు.

235 భాస్వత్, కాండంబులు = ప్రకాశించెడు బాణములు,

236 'అడుదనంబు నిక్క-ముఁకారసి చూచినశేదు' అనుటచే నిజము
గా నే నాడుదాననుగాను, అర్జునుడననుట పుంస్త్యమున్, పోడిమి తప్పి
యున్నది, పౌరుషముకూడ సౌందర్యము చెడియున్నది యనటచేఁబ్రస్తుతము
ప్రతిజ్ఞా ప్రకార మజ్ఞాతవాసము చేయవలయునుగాన, పౌరుషమునను బ్రస
క్తిలేదని భావము, నపుంసక జన్మము, అవశ్య భోగ్యము + ఏ, (వా డిమి
గల్గు శాపమునన్ వచ్చెన్, తప్పనిసరిగా ననుభవింపవలసినదై యీపేడితన
మూర్ఖశీ శాపంబుచే వచ్చెను. ఊర్వశి తన కొలువులోనిదిగాన నీతండ్రియగు
నింద్రుండైన నామెను మందలించి నీశాపమును దొలగించలేక పోయెనా?
అన్నచో-శాశ్వతిక పండత్వమును సంవత్సరాను భావ్యముగఁ దగ్గించెనే
కాని 'పురాకృతకర్మ భావ్యము, ఎవ్వఁడున్, నేర్చున్, ఏ తొలఁగన్,
వైవన్, కన్, తొల్లిచేయఁబడిన యూర్వశీ ప్రాణనా నిషేధకర్మముచే
సవశ్య భోగ్యమగు శాపమును ఇంద్రుండైనను బూర్తిగఁ దొలగింప లేక
పోయెనని రహస్యము. 'ఓర్వకపోవన్ వచ్చున్, ఏ' కనుక నీయాడు
రూపు సహింపక తప్పుదయ్యె ననుట.

240 దండలాసక నిగమము = దండము (కట్ట) నోడి నృత్యమును,
కుండలియున్ = కుండలాకార నృత్యమును, ప్రెక్కణంబుతెఱంగున్ = అభి

నయముతోడి సృత్యము విధమును, పెరణంబు = కుండమీది సృత్యమును ఈపద్యమున శైశవపదముండుటచే శిశుత్వ క్రీడాయోగ్యముకాన నీయాటల నేర్పుకొంటినని గూఢాభిప్రాయము.

242 నట్టువొజ్జన్ + వి = సృత్యోపాధ్యాయనై,

243 పొచ్చెము = న్యూత,

245 అల్లదనంబునన్ = మెల్లదనముతో, పెడ పెడ = సూక్ష్మముగ నూగు = లేతఁ దనము, నిట్టలు = నిక్కుటలతో, (లేదా) స్థానములు, కప్పు = నలుపును,

262 'దామ గ్రంధియను వాడె' దామము (హారము) వలెఁగఁత స్థములగు నాయుర్వేద గ్రంథములుగలవారు - అనఁగా అశ్వనీ దేవతలని భావము. వారి పుత్రుడ నగుటచే 'ఆత్మవై పుత్రినామాసి' అని నన్నును దామ గ్రంధి యందురు. అనఁగా నకులుడనని యభిప్రాయము. దామము వలెఁగఁతస్థములగు అశ్వశాస్త్ర గ్రంథములు కలవాడనగుటచే నన్ను దామ గ్రంధి యందురని ప్రకృతార్థము అశ్వ విషయంబు + అయిన విచక్షణత్వంబు, న + శ్వః (రేపు) యేషంతే అశ్వాః రేపనుమాట లేనివారు యుద్ధములందఁ బ్రాణముల గడ్డి పోచిగాఁ జూచెడు శూరులని భావము. తద్విషయకమగు పాండిత్యమని గూఢాభిప్రాయము.

267 'తన తమ్ములలోని వానిఁగా' నేను ధర్మశాసన తమ్ములలోని వాడను అని గూఢముగా జెప్పికొనుట.

273 అధిక, సమ్మానన, పూర్వము, కా + క = ఎక్కువ గౌరవ వింపఁజేయుట ముందుగలుగునట్లు, 'సమ్మానన' పదము - సఃపూర్వకమనో ధాతువునకుఁ బ్రేరణమునఁ ను ల్యుడంత (అన) రూపమని 'తెలియపలెను' సమ్మానము = గౌరవము, సమ్మాననము = గౌరవింపఁజేయుటయని యీరెండు పదంబులకు భేదమారయునది.

275 తలుగుల పొది = పనులకైదు పలుపులమోపు, పెయ్యెల దామెన = పాలు విడిచిన యావుల పెక్కు పలుపులుగల నిడికత్రెడు,

279 తొఱగు + పోక + ఉండన్ = తప్పించుకొని పోకుండ.

284 'హీనకులడ' ఇది హీన నకుల పదములోని 'న' వర్ణచ్యుతిక రూప మనుకొన్నచో నకులునికంటె జెన్నవాడను (సహదేవుడను) అను అర్థము స్ఫురించును.

286 'తంత్రపాలుండనబరంగిసవాడె' పశువులబంధించెడు పెద్ద
త్రాడుల బాలించువాడనని ప్రకృతార్థము. 'తస్యవాక్తంత్రిర్నామానిదా
మాని' అనుశ్రుతివలన 'తంత్రి, (తంత్రీ) శబ్దమునకు వాక్కనియు నర్థముండు
టచే (ధర్మజునియొక్క వాక్పాలకుడనని గూఢాశయము. పురాణించుటక
జేసి = వర్ణిలుటచే, ఉంగిడి, అదురు, త్రిక్క, ఇయ్యవి పశువులకువచ్చు
జబ్బులు,

291 కుటుమాపుడుఁబుట్టంబు = చిన్నమాసినగుడ్డను,

294 తుఱఁగలి మెఱఁగులు = ప్రకాశముగల మెఱుపులు,

298 గట్టువాలుదానక = నైగంధిని (గట్టుపర్వతము) వలె ధైర్య
ముతోఁ బ్రవర్తించుదాననని భావము.

301 తత్, జాలకములక = ఆకిటికిలగుండ,

310 సామినిగ్ధమంబుక = సగమెదురువచ్చుట,

313 'నైరంధ్రీశబ్దమునకు రాజమహిషి' యనియు నర్థముకలదుగాన
నేను ధర్మజుని మహిషినను నర్థమును జెప్పినట్లయ్యెను.

317 'నాకుఁ బ్రాణంబుపాణమై నన్నుదన్న కాఁగభావించి యా
దేవి గారవించుద్రాపదీదేవీ నన్నుఁ దన్న, గానేభావించుననుటచే నేనే
ద్రాపదినని సూచితము.

322 'కర్కటిగర్భముధరియించునట్లు' ఎండిచూలుదాల్చునట్లు. కర్క
టిమున్నగునవి వినాశకాలమునకే చూలుదాల్చుననుట 'అశీకశీకర్క టనేణ
రంభావినాశకాలే ఫలముద్భవంతి.'

333 ఇందన్నియు హరిహరనాథునకు సఁబోధనములు.

బాంధవ, శాత్రవ, ఆకలిత, భావభవా = (భావమునఁడి పుట్టికకల
వాఁడు, అనువృత్త్యైచే భావభవశబ్దము మన్మథనాచకవగను) చట్టిము
గాను విరోధిగనుజేసికొనఁబడిన మన్మథుఁడు కలవాఁడా! మన్మథుఁడు
మారికెఱ్ఱమును (కుమారుఁడు) హరునకు విరోధియుననిభావము. భద్ర, పాశ,
మింధ, సంబంధ, విరామ, రామ! సంసారపాశమును కట్టియొక్క సుబాధము

తోను నాశముతోను రమించువాడా ! అసఁగా హరిసంసారపాశబంధవ
తోరమించుశృంగారియనియు హరుఁడు సంసారపాశవిరామముతో గవి
చువిరాగియనియుఁ దాత్పర్యము. పరిపక్వ, వివేక, నిరూఢ, భక్తి, హృత్
గ్రంథ, విభేదనా ! = పరిపాకము చెందినజ్ఞానముచే నిశ్చలులగుభక్తులయొక్క
హృదయమందలి ముడులను (అట్టిసంశయములను భేదించువాఁడా ! ఉ
యత్ర ఆర్థముసమానము - 'భిద్యతేహృదయ గ్రంథిశ్చిద్యంతే సర్వసంశయా
అనుదాని భావమునూచితము. పరిమాణదూర ! = కొలతలేనివాఁడా
'అణోరణీయామహతోమహీయా' (చిన్నవానిలో మిక్కిలిచిన్నవాఁడు
పెద్దవానిలోమిక్కిలి పెద్దవాఁడు) అనిభావము.

దుఃఖ, ఇంధన, పావకాయిత, సమీక్షణ ! దుఃఖములు, అనుచి
గులకు అగ్నిహోత్రునినంటి చూపుగలవాఁడా ! చైత్ర, మహతో, అద్భుత
ప్రభా ! = మానసికమగు గొప్పకాంతి (వెలుగు) కలవాఁడా !

విరాటపర్వము - ద్వితీయాశ్వాసము.

టి ప్ప టి.

(1) శ్రీమత్ = సంపదగల, అపాంగ, అలోకన = క్రేగంటిచూపుల యొక్క, ధావ = కాంతులయొక్క, సకృత్ సంగ = ఒకసారికలయిక చేతనే, రూఢ = పాదుకొనిన, తాదృశ = అట్టి, విభజ = విశ్వర్యముచేత, ఉద్దావ = ప్రకాశించెడు, ఆశ్రితలాంకా! = భక్తజనముకలవాడా ఒకమారు హరి హరనాథుని క్రేగంటిచూపులుపడినంతనే భక్తుజనులు మహాశ్వర్యసంపన్నులగుదురనిశాసము.

(3) తాల్మి = ఒర్పు, పుయిలోట = సంగోచము.

(7) అగ్గలించి = అతిశయించి, బాహు = బాహువు, సూ = రాహు బాహుశబ్దంబులకంటెట వువర్ణకలోపంబు వైకల్పికము. (ప్రేథవ్యాకరణము)

(14) కృత, పరికర, బంధుండు + వి = చేయబడిన నడికట్టు కట్టు కొనుటగలవాడై

(15) ఉపతాయితా = మల్లజ్ఞానములో, తోరహత్తము = మల్ల బంధవిశేషము, సీసాన = ఇదియొకమల్లబంధము,

(17) కచ్చ = కాసె,

(18) మండి = ఒకకాలం నేలమోకరించుట

(19) పెలుసుటి = విలవిలపోయి, తాళంబు = మల్లురయొకపట్టు.

(22) ఏడుకాలంబు = సంవత్సరకాలము,

(23) అక్కజము = అధికము, ఇందలి నాల్గవపాదములోని 'వి' అను నది కతిగియను నర్థంబునవచ్చినది. 'కతిగియను' చోట నైనయని పలుకవచ్చు నందుకొని— ఆనందరంగరాట్టదము. ఇందు— 'పొత్తిపై నెక్కొనుచూపు గ్రమ్మరుపనేరక' యనుటచే గామదశలలోమొదలిటిదగు దృక్స్యంగము చెప్పబడియె. 'ఊరికనిల్చె' ఇత్యాదులచే స్తంభాదిసాత్వికభావములు కీచకునియందు వర్ణితములయ్యెను.

(24) ఉదిలకొనుచు = పరితపించుచు, ఇందు రూపకాలంకారము చక్కగా నిర్వహింపబడినది.

(26) సంక్రందన సూతికే = జయంతునకు (అగ్నునునక నియుగూఢము) ప్రబుడె = అతిశయింపదా?

(27) కనుకలిన్ = చూచుటచే, నేరిమి = నేర్పు, ఇందలి గీతము ద్రౌపదియందలి సౌమమార్యాతిశయము నిరూపించెడిది. మనుచరిత్రములోని 'నేరెఁజేఁటియసల్ దెచ్చి నీరజాప్తు' అనుగీత = మిద్దాని కనుకరణమని తోచుచున్నది.

(28) 'మన్మథుఁడు + వినన్', ఇందలి అప్యర్థకముచే త్రిలోకనుండరుఁడగు మన్మథుఁడే ద్రౌపదికి వాచుననుటచే నామె లోకోత్తరసౌందర్యమభివర్ణితము. విరహతాపముఁ బాపికొనుటకు మరుఁడు తనచిగురుగొడుగును చివ్వుటమ్ములపొదులను సైతము సెజ్జచేయించుకొనుననుటచే నతని విరహాతిశయపరకావ్య చెప్పబడియె. 'మన్మథుడు' ఈపదమునే యిందువాడుటచే నెల్లరమనస్సుల మధించి విరహతప్తులఁ జేయుచుదనునకు ఇప్పుడు 'ఆత్మవత్సర్యభూతాని' అనుమాట యెఱుకపడెనని యభిప్రాయమయ్యె.

30 'ఓనిఁబొందఁగాంచు తెఱఁగు నాకెయ్యది యొక్కొ', ఇందలి విసంధి (విరుద్ధసంధి) కృతాసభ్యస్మృతి కవికాలమున లేదని తోచెడిది. ఇట్లే 93 వ పద్యమున

ఉ॥ 'ఉత్పలగంధి! నన్నుడుగు మొడ్లనుబంపుముకల్లుదేర

ప్రథమాశ్వాసములోని 221 పద్యమునను

క॥ 'అనుటయు మోఱుచందం

బునమోమడ్డముగదల్చి'

...

దెలియునది. కవికాలమునంద సభ్యస్మృతిలేకున్నను బ్రకృతమసభ్యస్మృతిహేతువగుటలేదా? యన్నచో శిష్టలోకపరిగృహీతములగుటచే నుభగా భగినీ శివలింగాదులంబోలె నసభ్యతాభావనలేదని యెఱుంగునది.

'సంవీతస్యహిలోకేన నదోషాన్వేషణంక్షమమ్' శివలింగస్యసంస్థానే కస్యాసభ్యత్వభావనా (లోకపరిగృహీతములందున సభ్యస్మృతిహేతుకంబగు నశ్లీలత్వము నుడువరాదు. శివలింగమన్నచో నెవ్వనికీని నసభ్యాగ్రహస్ఫూర్తియుండదుగదా? కావ్యాలంకారనూత్రవృత్తి - 'భగినీభగవత్యాదిస్వత్రైవానుమన్యతే' (భగినీభగవతీత్యాదిపదము లెల్లచోటుల సంగీకృత

ములే) ఆచార్యుడండి. 'మఱవకనుష్ఠించునది సమంజసబుద్ధి' ఇత్యదు
లందు నిదే సమాధానమని యెఱుంగునగు.

31 ఉగ్గడించుకొనును, ఓరగించుకొనును = త్రిప్పను, అప్పళించుకొనును = మెత్తుకొనును, కళవళించుకొనును = కలతపడును.

'తనుగనిరోనిన డెందంబుగల తరుణి' అనుటచే ద్రౌపదికి గీచకునియెడ మనస్సులేమికతనం గీచకునకు ద్రౌపదియెడగల శృంగారము రసాభాసమని యెఱుంగునది.

ఏకత్రైవాను గాగ శ్చేత్తిర్యజ్ మేచ్చగతోఽపివా యోషితో బహు
సక్తిశ్చేద్రసాభాసస్త్రైభామతః' (ప్రతాపరుద్రీయము)

32 అన్యహేతుకంబులగు ద్రౌపదీగతస్వేద, స్తంభ, కంప, వైష్ణవములను వివేకహీనుడగుకీచకుడు తనయెడ ననురాగమును నూటించుకామవికారంబులగు సాత్వికభావంబులుగాఁ దలఁచి యుప్పొంగెననిభావము.

సాత్వికభావములెవ్వియన.

గీ॥ 'స త్వమనమనోవృత్తజ్జంబులైన
భావములు సాత్వికము లప్తభావితములు
స్తంభ, రోమాంచబాష్పవైష్ణవ్యకంప
విలయనై వర్ణ్యఘృగ్మసంజ్ఞలదనర్చు'

(కావ్యాలంకారచూడానుణి)

33 పాలి + పోవక + ఈక = వ్యర్థముగానీక ఎసలారుతారక = అతిశయించెడు కనుగ్రుడ్డుతో, 'నయనం ప్రధానమ్' 'సర్వేంద్రియాణాం నయనం ప్రధానమ్' అనుట. ఇంద్రియములన్నింటిలోఁ గన్నే ముఖ్యమైనదని భావము. ఎలమి = వికాసము. కీచకుడు నిశ్చలదృష్టితో ద్రౌపదిని దనివి తీరజూచెనని తాత్పర్యము.

'నయనంప్రధాన'మను ... ఇచట 'నయనంప్రధాన'మను — అని ద్వితీయక్తిరావలదాయన్నచో.

నూ - అనుకరిణంబునందహమాదుల మకారంబునకు ద్వితీయక్తివిభావనగు [బాలవ్యాక] అనునూత్రముచే వైకల్పికమని యెఱుంగునది.

37. మవ్యపుడనులతః = కోమలమగు తీగవంటిమేనునుండి, ... లే
మెఱుంగుల మొత్తంబుపరః = లేతకాంతుల సమూహమ నెడుసేన,

‘అనంగుపట్టియాడెడు జంత్రింబుపగిదినుండె’ ధాతుజవిశేషణపూర్వా
వ్యవహితకర్తృప్రథమకుయొక్క పష్టియనియెఱుంగునది.

42 కుట్టాడుచుక = చుట్టిచుట్టి తిరుగుచు,

45 అప్పళించుక = పూనును, (ప్రయత్నించును)

ఇట, స్త్రీలుపురుషుని సంబోధించుచువుడువాడు “ఓయన్న” అను
సంబుధిచేతనే కవి కీచగునియందు ద్రౌపదికి వలపులేదనుటను సూచించు
చున్నాడు.

50 ... పతిపత్నిక = భర్తలు గలదానిని,

54 “నీచు” = నీచుడు. వృద్ధు, వృద్ధుడు, అన్నట్లు

గీ॥ వెలయుమూర్ఖధూర్తవృద్ధ నీచపదాలి

కొనరుడుత్వమెచనుత్వమైన ...

(అనందరంగరాట్టండము)

55 దుర్వార, ఉద్యమ, బాహు, విక్రమ, రస, అస్తోక, ప్రతాప,
స్ఫురత్, గర్వ, అంధ, ప్రతివీర, నిర్మధన, విద్యా, పారగుల్ = వారింప
రానిపూనికగల భుజముల పరాక్రమరసముచేఁ దక్కువగాని తేజస్సుతోఁ
బ్రకాశించువారును, గరువముచేఁ గన్నులు కాసని ప్రతివీరులను (శత్రువులను)
నశింపజేయుటయను విద్యయాదుఁడుదఁగాంచినవారును విశేషణోభయపద
కర్మధారయము. లేదా “తేజస్సుతోఁ బ్రకాశించువారు అనునదియుఁ బ్రతి
వీరులకే విశేషణము చేయవచ్చును. అట్లేని గంధర్వులయందు బలాతిశయ
ప్రకటనమెట్లుని శంకింపరాదు. “తజ్జయాన్నాయకోత్కర్ష వగ్ధనంచ ధినోతినః”
అనియాచార్యుడండి నుడివినట్లు లిట్టిబలవిక్రమ సంపన్నులఁ దెగటార్చువా
తనుటచేతనే గంధర్వుల ప్రతిమానబలులనుట స్పష్టము.

60 దందడి = తఱచు,

64 ఎడమేనినెత్తలి = యావనముగలమేనియొక్క నిండుపరిమళము.
సుడియక + కన్ = చుట్టచుట్టి వీవఁగా, సొగయించుమాటలక = నుఖించు
పలుకులతో,

67 అంబుజంబులతో = చిగురుటానులతోని కాలివేళులతో, సంధి = కలయికను చేసి = చేసికొని. అంబుజంబులపై నెత్తి = తామరలనెత్తిపైన, అనికొండొకయడ్డము స్ఫురించెడిని, ఇందునీసపాదంబులకు గీతపాదముల యందుఁ గ్రనుముచూపఁబడినది.

74 మల్లడిగొనుచు = పరితపించుచు,

78 కావలము = పాసము, ఇయ్యది కీచకునికి విశేషణముగానఁ గావలముగలవాఁడని చెప్పవలయును. కావలము కీచకుఁడనిచెప్పునప్పుడు కీచకుఁడు కావలముకలవాఁడుగాని కావలముకాఁడు కనుకఁ దాత్పర్యము పాసఁగమిచేఁ గావలముగలవాఁడను నర్థము లక్షణచే వచ్చుననిభావము. మహాకవులు మిస్కుటమగు కావలముకలవాఁడను నర్థమునఁ గావలమని ధర్మధర్మలకభేదముగా వాడుచుంటయుఁ గలదు.

‘తేజసస్తునవయస్సమిత్త్యతే,

ఇచ్చట “తేజసః” (మహాకవికాళిదాసు) అనఁగా నెక్కువ ప్రతాపముగలవానికని ధర్మధర్మలకభేదము చెప్పికొనకతప్పదు.

81 కొఱుము = ఉండుము — (సొందుము)

83 క్రేళ్ళుటికెడు, వాలుగసోగల = ఎగిరిపడెడువాలుగ చేపల పొడవులను,

85 చిట్టుముట్టాడుచు = పెనఁగులాడుచు,

86 చుబ్బిచూఱ = మిక్కిలికొల్ల (చూఱ + చూఱ)

88 వఱవట్లు = [వట్టులు + వట్టులు] మిక్కిలియెండుటలు

93 నుష్యత్, పరివార, యోగ్య, పరిచారముమై = తగనిపని చేయుపరిజనమునకుఁ దగినసేవతో

94 మత్, పతుల, అసన్నిధి = నామగలకు దూరమున, మత్పతుల అ + సన్నిధి = నామగలచేరువనే, అనియు స్ఫురించును.

95 ఇందుఁ దమస్వీయవృత్తము స్ఫురించుచున్నది. సాధులు = సజ్జనులగు పాండవులు, నెమ్మిగ = త్రేచముగ, చేరి = ఇటకువచ్చి, నిజ, స్థిర, వృత్తము = తమస్థిరమగు ఉనికి, దుష్టకోటిచే = దుర్మార్గులగు దుర్యోధనాదులసహాయముచే, విధుల, విధులక + శరణుల, అపాప + ల, పసించినా బాధితము కాకుండ మీయొద్ద నివసింపఁగా, దుర్యోధనాదులు

పాండవుల యునిక యెటింగన సమయప్రకారము తింగ ముఖాసాజ్ఞల చరిత్రను భవిష్యవలసి వచ్చిననుట, పెద్దవారు = విరుడుడుతము, దిక్కు + విధరియించి, వారికిక, ఒకయాపద, పుట్టుక + ఉండక కాచుట, ఒప్పు + వి = శరణై మాకేకప్రములేకుండ రక్షించుట యొప్పిదమై, “ధరణ్ కీర్తికిక్ ఎక్కడె” అజ్ఞాతవాసానంతరము భూమిపైఁ బ్రసిద్ధికెక్కును, అపాయము చేసినక, నింద, పుట్టదు + ఏ = కీడుగావించినచోఁ దరువాత నిందవచ్చునన భావము.

90 ఎవ్వరేని యింటికిక, ఇది ‘ఎవ్వనియేనిముఖామృతంశు చింజమున్’ అనువాగనుశాసను ప్రయోగమువంటిది. అపవ్యక్తమునకు సమాసమధ్య పాతమిటవిశేషము.

‘ఒకటికి నన్నుబంపదగునె, ఇందలియశ్శీలత కివి నాఁటికి లేదని యెఱుంగనగు. కాలిదాను తన యభిజ్ఞానశాకుంతలమున — దుష్కృతుఁడు తన్నుఁ దోడ్కొనిపోవునో పోవఁడోయని డోలాయమాన మానసయగు శకుంతలను నూరడింపఁ జేయుటకు ‘విశ్వస్థాభవ’ [అయనచెప్పినట్లు తోడ్కొనిపోవునుగాన - నమ్మకముగలదానవగుము - అనిచెలికత్తెచేఁ బల్కించినాఁడు. ఆయన కాలములో ‘విశ్వస్థావిధి’వేసమే, అనునది ప్రచారములో నుండినచో అప్పుడే వివాహితయగు శకుంతల నిట్లాశ్చర్యదీపఁడుగదా అట్లే మనకాలంబునం దశ్శీలములుగానున్న కొన్ని పదములు తిక్కనాదికాలంబుల యందు సభ్యాగ్రములుగ నే యున్నవనియూహింపనగు. ఏకపుత్రునను వారి వారి కాలంబులం దశ్శీలప్రతీతిజనకంబుల మానుదులేకాని భావికాలాశ్శీల ప్రతీతిజనకంబుల మానసాధ్యముకాదుగదా.

ఎవ్వరేని యింట కెద్దియేనొకటికి, ననుటచే ఈనుదేస్థాకపటప్రవృత్తి నము ద్రౌపదికి విదితమైనట్లుగూడ స్ఫురించెడిని. అయినశేలపోయెనన్నచోఁ దనపాతివ్రత్యమహిమచే సురక్షితనుగాఁగల ననునమ్మిగచేతనని తెలియునది.

102 ... కాంచన, చషకంబు = బంగారుగిన్నెను.

చషకంబు = కల్లుత్రాగుగిన్నె.

110 తరణియుక = సూర్యుఁడును,

113 వెమ్ముతాపంబుక = కల్పివైచువేడియు,

116 తృష్ = దప్పి — ఇది, తృప్, శబ్దమునకు అబంతరూపము —

‘ఆ పంపైఁదహలంత నాఁ యథావాచానికాదిశా’

[కాముని]

117 'నీదుసరససంభావనమెయిన్', దప్పిచీర్చుటకు రసమువలయుఁ
గాన నీశృంగారసముతోడి మన్ననచే, అనుట,

118 ... ఓలము=చాటు (వృత్తాదులచేమటుగుచోటు)

121 తొడింబడక=చలింపక,

122 'నీవకుదురుగా నొనరించెదన్' ఇట 'కాన్' అనుదానిచే
'నీవు' + 'అ' అనుకర్మము, అభిహితంబగుటచే ద్వితీయరాలేదనియెఱుంగునది.

126 ... ఆతనిచేన్=ఆతనిచేతని,

133 నితాంత=మిక్కిలి, గంతపీడన=సాధుకొఱుకుటచే, గటల్=
ధ్వనిచేయుచున్న, ఆస్యంగ=ముఖమనెడు నాట్యస్థానమునందు, వికట=
వంకరయగు, భ్రుకుటీ=బొమముడియందు [నటియందు] చటుల=చంచ
లముగా, ప్రవృత్త=ప్రారంభములగుచున్న, నర్తన=నాట్యములను, ఘట
నా=కూర్చుటలయొక్క, ప్రకార=విధములచే, భయద=వెఱపుగొలిపెడు,
స్ఫురణా=స్ఫూర్తిచే[తోచుబడిచే] పరిణాద=కట్టబడిన, మూర్తి+వి=
ఆకారముగలవాడై, కీచకుడు ద్రౌపదినివెన్నాడు సమయమునభీమసేనుని
మొగమను నాట్యస్థలంబున భ్రుకుటీయనునటి దంతపీడనధ్వనులను మద్దెల
మ్రోతలతోఁ జంచలములును వికటములునునగు నర్తనవిశేషంబులఁజూపుచుఁ
జూపఱకు వెఱపుగొలిపెనని భావము.

134 గండరించిన తూపంబుకరణిన్=పుట్టినరూపమువలె,

135 పల్లటిల్లన్=ఎఱుబడఁగా

136 అసేవ్య, జ్మజముల్=సేవింపబడరానిచెట్లు ఉప+ఆశ్రిత+
ప్రతితికిన్=చేరువనాశ్రయించిన వారిసమూహమునకు, ఇందుఁ గీచకవధప్రవృ
త్తుండగు భీమసేనుని సమయభంగభీతిచే ధర్మజుండన్యాపదేశవైఖరిని మంద
లించుట హృదయముగానున్నది. ఇందు భీమునకు నొకయర్థమును దదితరులకు
వేటొకయర్థమును దోచును. వలలుండు, ఎక్కడన్, చూచెన్, ఒండెడన్,
అసేవ్యజ్మజముల్, పుట్టవు+ఏ, [భీమునకుఁదోచు నర్థము] 135 వ గద్య
ములో, భీముడు కీచకుని నివారణచేయకపోవుటచే విరాటునిగూడఁ దన
యలుకలోని వానిఁగాఁ జేర్చుకొనినట్లు చెప్పఁబడుటచేఁ గ్రద్ధుడై భీమ
సేనుడు విరాటుని గీచకునే ఉభయులను జంపుననుకొని ధర్మజుండెట్లు చెప్పు
చున్నాడు.

ఓ భీమ సేనా ! ఏలచెట్టునెపుచూచెదవు ? ఈచెట్టుపెట్టితొన యీ
 తేని నీతనిబావమఱిది నా చంపజూచెదవు. ఈగాజు సేవ్యత్మాజము—
 ఈయజ్ఞాతవాసాసంతరమునం దరణ్యనాసదఃఖితిపులమగు మనసు సేవనీయమైన
 వృక్షమువలె బసయిచ్చిన మహానుభావుడు. ఫలితంబు + వి, వగళాఖిలు +
 ఒప్పన్ + కన్ + అనల్పప్రీతిన్, సంధించుచుకొ, విలసత్, + ఛాయక, ఉచా
 శ్రిత ప్రతతికీక, విశ్రాంతిక, కావింపక, కలయీభూజముక, సంపన్నుడై
 బంధుగులబోషించుచు నాశ్రయించిన మనబోటినారికి, నిలువనీడయిచ్చుచు
 ఛాయావృక్షమువలెనున్నవాడు. 'వంటికట్టియలకై, ఇండింపక, కాక, ఏటికీక',
 అట్టిమహాపురుషుని దెసపై నుపకారములనేమియుక దలంచక
 మనసు సమయభంగమగు ననుభూతియొక కనున ముదిలింపక లేదాడనునను
 చిన్న నోమెన్ని ద్రుంపవచ్చునే ? అట్లు సేయుట యాశ్రిత్యహాననన్యాయ
 మగును. ఇతనియింటిలో మనము తలదాచుకొంటిమికా మనకుసమయ భంగ
 ముకావండుటకుగాని యితని శ్రీయము సేయకుం గాని దోతద్బంధునగు
 కీచకుని ద్రుంచుటయొక బ్రస్తుతి ముచితముకాదు. అంతగానీమీ ద్రుంప
 వలయుననియే యున్న ఒండెడక, అసేవ్య, త్మాజముల్, పుట్టుపు + ఏ
 హాస్తి నాపుములో భ్రాతృత్వాదులనేనియున్నక మనసవ్యస్వమున పహ
 రించిమనకు నిలువనీడలేకుండజేసిన నీ సతరువుక బోలు దుర్యోధనాదు
 లులేరా ? చంపెదననిప్రతిజ్ఞయుజేసితివే వారిని. సమయానంతరము చలస్త్ర
 ము. వగళాఖిలు. ఒప్పక, కక, అసల్ప, ప్రీతిక, సంధించుచుకొ, అజ్ఞాత
 వాసాసంతరము తన ముద్దుకూతురగు నుత్తరను మన యజ్ఞున
 పుత్రుండగు నభిమన్యునకు నొసంగి యిట్లెముందును గావించుచు వగళాఖిలు
 విజృంభింపగా నునకు ప్రీతిగావించు తేనిని ద్రుంపచగద.

(తదితరులకు దోచునర్థము)

వలలుండు, ఎక్కడక, చూచెక, ఒండెడక, అసేవ్యత్మాజముల్, పుట్టువే ? ఈవంటలవానికి ఈచెట్టుయొక్కడగానిపించెను. ప్రాయశాంతుకీక
 గావలయునన్న జేతొకచోట శుష్కవృక్షంబులు లేకపోయేనే. ఇయ్యది
 పండ్లతోను మంచికొమ్మలతోను విస్తరించి యాశ్రయించిన బాటసారులకు
 సుపయోగపడుచు నిల్వనీడనిచ్చుచున్నది. దీనినీవంటకట్టియలకై కొట్టుట
 యుచితముగాదు.

140 ఈ సీసపాదములలోఁ బ్రథమద్వితీయ తృతీయపాదంబులు ధర్మ
భ్రష్టమాస్తుమలఁగూర్చియుఁ జతుర్థపాదము సతులసహదేవులఁగూర్చియుఁ జెప్పఁ
బడినది తెలియవలయును.

‘ఎవ్వరియాండురు’ దేశ్యంబునంగొన్నియెడల మహాన్మహాత్యర్థక
బహువచనాంతనామంబులపై మరల బహువచనప్రత్యయము చూపట్టెడు.
(ప్రాధవ్యాకరణము)

142 ఇందుద్రౌపదికి స్వగుణావిష్కరణము దోషముకాదా? యని
శంకింపరాదు. లేనిగుణంబులఁ జెప్పికొనుట తప్పుగాని అగుణంబులు సత్య
ములైనప్పు డవ్యానిఁ జేర్కొనుట తప్పుగాదు.

‘స్వగుణావిష్కరియా దోషోనాత్రీభూతార్థశంసినః’ (సత్యమును
జెప్పునాయకునకుఁ దనగుణములఁ దాను వెల్లడించుకొనుట తప్పుగాదు) కావ్యా
దర్శము.

143 ‘గాజారాష్ట్రస్యతంపాపమ్’ కనుకఁ గీచకుఁడొనర్చునపరాధము
నకు విరాటుఁడును బాధ్యుఁడని యెఱుంగనగు.

148 ద్రౌపది సభ్యులఁజూచుమాడ్కిఁబతులఁ గనుంగొనుచుగంధర్వు
లపైఁ బెట్టి తమ్మునన్నదానికి ధర్మజుఁడిం దుత్తర మొసగెను.

150 కులసతుల గలువచందము = కులకాంతల గొప్పతనము,

152 ధర్మజుఁడు తన్ను ‘నాట్యంబునూపుచాడ్పు’న (150వ పద్యము)
అని యనెనని ద్రౌపది సాభిప్రాయంబుగా నీ పద్యమున నెత్తిపొడుచు
చున్నది.

‘నాదు వల్లభుండునటుఁడు’ నాభర్తవగు నీవు నటుఁడవు. వేషము
జేయువాఁడవు. సన్యాసి వేషమూనితివనుట. ‘పెద్దవారి యట్ల పిన్నవారుకొ
పెద్దవాఁడవగునీవలెనే నీతమ్ములుగూడనటులే. ‘కానఁబతులవిధమకాకయే
శైలూషిఁగాననఁగరాదు’ కనుక మగలవలెనే నీవన్నట్లు నేనుగూడనటినే.

శైలూషిఁ = ఆటకత్తెను. (నటించి)

153 ‘కులసతులగలువచందముదొలఁగఁగని ట్లునికిఁడగునె’ అన్నందుకు
సమాధానమిందుఁగలద.

154 అన్నజంతకుఁ = అనిసధూర్తురా లిసే,

158 ‘ఆతఁడవినీతిఁజేసినను’ ఇందుగ్రామ్యతా ప్రసంగమును సభ్య
ముగాఁ జెప్పుటచే అగ్రామ్యత్వరూపమగు ఔదార్యమును అర్థగుణంబని
యెఱుంగునది.

నూ - అగ్రామ్యత్వము బా తా.

(గ్రామ్యవిషయము చెప్పబడినచిన్నపుడు సభ్యముగాఁ జెప్పుటయు బా తా). వామనాచార్యుఁడు.

160 అలము=ఉ పేక్ష,

త్రిక్కక=తెక్కక, కలావంతులు = చతుస్పత్రికశలు కలవాదు.

170 తనవిన్ననువు=తననేర్పు,

176 జయద్రథుండు=సైంధవుఁడు.

ఈసభికుల్ = ఈసభ్యులు. సభికశబ్దము జూదరియందురూఢము. సభికా
మూతకారకాః' అమరము. ఇయ్యది 'సదస్యులు' అనునర్థమును గవిప్రయో
గములఁ గానవచ్చుచున్నది. సిద్ధిగోకాద్భుత్యా, శబ్దసిద్ధిగోకంబువలనఁ దెలి
యునది) ఇట జూదరులనియ్యకము చెప్పికొన్నను విరోధింపదు.

191 'ఎవ్వనివాకిటనిభవదపఁకంబు

రాజభూషణరజోరాజినడఁగు,

ఇందువాచ్యార్థమునకంటె వ్యంగ్యార్థమేయతిశయముగా నుండుటచే
ధ్వనియని యెఱుంగునది.

'యత్త్రివాచ్యాతిశాయివ్యంగ్యంసభ్యనిః' (చిత్రమిమాంస)

ఇందు ధర్మజునిగూర్చి సమ్మర్థిగా వర్ణించుటం జేసి 'ఉదాత్తాలంకా
రము' 'సమ్మర్థిమద్వస్తువర్ణనముదాతః' (లక్షణము) భూరి, పతాప, మహత్,
ప్రదీప, దూర, విఘటిత, గర్వ, అంధకార, వైరి, వీర, కోటిర, మణి, మృణి,
శేష్టిత, అంఘేతలుఁడు=గొప్పప్రతాపమునెడు పెద్దదీపములచే తీరియు గోఁ
డెదరగొట్టఁబడిన గరువమునుఁ చీకటిగల వైరివీరుల కిరీటుములఁదలి విడిచి
కిరణములచేఁ జాట్టబడినపాదప్రదేశము కలవాఁడు. ఇందుఁ గూడవ్యంగ్యము
వాచ్యార్థముకంటె నతిశయముగానుండుటచే ధ్వనియని తెలియునది.

192 బ్రుంగుదుపాటునక=మటుగుఁపాటుచే,

193 నీవలమూపులావు=నీభుజశిరముయొక్కబలము, ఊటపట్టు =
విక్రాంతి,

209 ఇందు శ్లేషమునుకావ్యగుణము నారయునది.

క॥ ఇలసంధిగూడి పదములు

నెలకొనియొక పదమురీతి నిలిచిన్ శ్లేషం

బలగు ... కావ్యలంకారసంగ్రహము

220 రాజదేవులున్ = రాజులభార్యలు,

237 ఉరులన్ = విడిపోవుటకు,

253 ఆలము = ఉపేక్ష, ఆటడి = వ్యర్థము,

261 'అడరునీదుకోర్కి కనురూపమెట్టిది యట్టిభోగభంగిననుభవింపు' నీదుకోర్కికి దగినట్టి భోగభంగిననఁగా పరసతీగమనవాఁడగుదగిన మరణము ననుభవింపుమని గూఢార్థము

పగస్త్రీగమనమువలన ఆయుర్ధానికలుగుననుటకు

శ్లో॥ 'అయుః క్షుణ్ణిర్వికలతాఘృసహస్యతాచ

నిందార్థహానిలఘుతావిగతిః పరత్ర

స్యాదేవయద్యపిరతేన పరాంగనాయాః'

265 'ఉత్తమమిత్రైః సంగునకు నొంటిమెయిన్

దగనీవువచ్చినన్,

నీవుఒంటరిగా వచ్చినచో పగస్త్రీగమనవాఁడైన ఫలమగుమరణంబు ననుభవించుటకు సర్వశాలయే ఉత్తమముగా నుండునని హృదయము.

268 'ఈవునుబొమ్ము - ఏనుసువాదగుపనిసేసెదన్' నీవుచనుము - నీనునుభీమునిచెంతకేగి నీవధకుఁదగుయత్తు మొనర్తునని గూఢభావము.

271 ఈపద్యమునందు సార్థబిందుక, నిర్ణయబిందుకప్రాసము గూర్చి బడినది.

చిరకటిశబ్దములో నరసున్నయున్నది. తక్కువహానిలో లేవు.

'ఒకటి కరసున్నగలిగి మూటకవి లేక

ప్రాసములు లఘుపదములై పైనిచెల్లుఁ

గృతులనొక్కొక్కచో నదియెట్లులనిన

నిరకను నెఱింగింతుఁ జెప్పఁడీసుకవులనగ

(అనందరంగ రాట్నందము)

277 అపిముటిన్ = సంభ్రమముతో,

282 వెఱ = భయము, చఱవన్ = ఆక్రమింపఁగా,

పటిపటి = పీడింపఁబడినది, ఎయిదన్ = పొందఁగా,

286 ఒవ్వనివారు = సరిపడనివారు,

287 బాహిఃపోవక = బయలుపడక

295 ... చిడిముడిపాటు = తొట్రుపాటు,

299 ఓహటించి = వెనుకాడి, ఉరియాడున్ = చలించును,

303 అలత = బాధ,

306 చెట్టుపల్ = అక్కలను, పచరించి = ప్రసరింపజేసి,

310 కాయ్యు = అనురాగమును,

318 ఇనుడు = (నానా) సూర్యుడు, రాజు, పడమరదెసయనుకాంత, సూర్యుడుదనకడకరు దెంచుటచే ననురాగమును బొందెనో యనుక గెంజాయవహించెనని యుత్పేక్షయు, బల్బిమాళాంగనయనుచోట రూపకమును, ఇనుడు [నాథుడు] తనచెంగటకువచ్చినచోఁ గాంతయనురాగము దాల్చినను అప్రస్తుతస్ఫూర్తిచే సమాసోక్తియను నలంకారమును, ఈపద్యంబునఁగానవచ్చెడిని,

321 పెనుమిట్ట = పెద్దమెట్ట(ఉన్నతభూమి)

ఓలము = వృక్షాదులచేమఱుఁగుచేయఁబడినచోట,

323 అతఁడు పెండ్లికెఁబిలిచినయట్లు ఈయుపమానము భీమసేనునకుఁ గీచకునితోడిపోరిదముపైని మక్కువను వెల్లడించెడిని,

325 తమోదూషితంబున్ = అజ్ఞానముచే గూషింపఁబడినది, (నర్తనశాలాపరమున) చీకటిచేఁగానరానిదియు, దుర్నిరూపంబుకన్ = నిశ్చయింపరానిదియు, (ఉభయత్ర)సమానము)

విషమకావ్యంబునుంబోలె నస్పష్టాలంకారంబును, కావ్యమునందు అలంకారస్పష్టతయుండవలయునని కతిపయాలంకారికుల నియమము.

గుణాలంకారసహితౌ । శబ్దారాదోష వర్జితే
గద్యపద్యభయమయంకావ్యం కుర్వీతకీర్తయే

(ప్రతాపరుద్రీయం)

సాధుశబ్దార్థసందర్భం । గుణాలంకారభూషితమ్

స్ఫుటరీతిరసోపేతం । కావ్యంకుర్వీతకీర్తయే

[వాగ్భటుఁడు]

శబ్దార్థసాలంకారాకావ్యమ్

[హేమచంద్రుడు]

ఓశ్వశ్రేయఃకావ్యం తదవోషీపకృతాచ వాగర్థా

[ఆంధ్రశబ్దచింతామణి]

ఇత్యాదులచేఁగావ్యమున కలంకారములు ముఖ్యములనియెఱుంగునది.

సతకానశాలపరిమున—అస్పష్టాలంకారమనగా చీకటియగుటచే స్పష్టములుకాని అలంకరణములు గలనియని యభిప్రాయము.

337 . నాపోల్కియాయాఁడు దాని పెదకియు నెయ్యడనైన నీకుఁబడయ వచ్చునె

నావంటియాఁడుని నీకు ముల్లొకముల పెదకిన దొరకదని యెఱుంగుమని పైకి స్వ సౌందర్యప్రకటనము. నావలె గూఢపురసాకారయగునాఁడుని యని గూఢాభిప్రాయము.

338 'నాయుడలు నేర్చినప్పుడు

నీయుడలెట్లగునో దాని నీవెఱిగెడు'

మనఁబోవుచు కూరలచవిసడుగనేల? నీశరీరము నాశరీరముతోఁగోర్చినప్పుడెట్లుపారవశ్యమును బొందునో నీకేతెలియును లెమ్మని తన సరసతొందరము.

నాశరీరముతోఁగలియఁబడినపుడు నీశరీరమెట్లు తుత్తునియలగునో గొంపము నేసటిలో నీకేవిదితమగునని గూఢాభిప్రాయము.

'సన్నేయబలనోడిసిగాఁ జేయఁదలంచితిని తప్పు నేసితిగంటే'

నన్ను సామాన్యస్త్రీలతోఁబాటుగా నెంచుచున్నావు, ఇదితప్పు. నాసౌందర్యమునకు నెవ్వరు సరిగారినిపైకిఁ దోచుభావము. మహాబలుఁడనని ప్రసిద్ధిగాంచిన భీమసేనుని సన్నే స్త్రీయని తలచుటనీయపరాధమని లోపలి భావము.

339 'ననుముట్టి నీవు వెండియువనితల సంగతికిఁ బోవువాడవే'

నీవు నన్నుఁ దాఁకినచో మత్తసుస్పర్శనసౌఖ్యంబునఁ బరవశుండవై యున్యకాంతల సాంగత్యముపేక్షింపవని బయటికిఁ గానిపించుభావము. భీమసేనుఁడనగు నన్ను మాట్టి బ్రతికిమఱలనీవు వనితలతగులమునకుఁ బోవు. అని లోనియభిప్రాయము.

'తను వేఁబడసినఫలమే, కనియెదవి

'దచి త్తభవవికారములెల్ల'

నీవే ననుజూచి మన్మథవికారములకు లోనుగానిచో నేనింతటి చక్కని శరీరమునుదాల్చి నందులకు ఫలముందునా ? అని పైకి జెప్పుట. ఇప్పుడే నీవు నాచేవధింసఁబడుచు మానసికవికారముల నెల్ల ననుభవించువు. నేనీ తనువును (స్త్రీశరీరమును) దాల్చినందులకిదే ఫలమని లోపలనున్న భావము.

343 మేక + మేక = శరీరముతో శరీరముతో, ఒండొరులమేనులతో)

345 ... అగపాటు = కనఁబడుట,

347 వీలు + పోవక = వృథాపోకుండ,

348 నిర్వృతి, పశ్య, ఆపణ, పదారవింశ, వికాసా = మోక్షమునెను అమ్మెడువస్తువునకు అంగడిపేధివలెనున్న పాదపద్మములతోఁ బ్రకాశించు వాఁడా ! హరిహరులపాదపద్మములను అంగడికి బోయినచో ముక్తియను క్రయ్యము దొరకుననిభావము.

349 సుర, పరివృణ, చూడా, శోభి, రత్న, అంశు, వీచి, స్ఫుగణ, నుభగ, పాద, అంభోజ, సంచార, కేళీ, పరిచయ, కలనా, లబ్ధి, వ్యయా తీత, సౌఖ్య, ఉత్తర, మునిజన, హృత్, మాద్యత్, మరాళ, ప్రతానా ! = ఇంద్రునియొక్క జిట్టునందు రాజీలు రత్నముల కాంతితరంగముల ప్రకాశముచే నందమగు నడుగుఁ నామకలందఁ దిరుగుటయుచూటయందు అభ్యాసమొనర్చుటవలనఁ బొందఁబడిన యవ్యయమగు సౌఖ్యముచే శ్రేష్ఠములగు మానిజనుల మానసములనెడు మదహంసల సమూహములుగలవాఁడా ! ఇటు హరిహరులపాదమునం దంభోజత్వాగోపణమునకను రూపముగా మానసజన మానసములందు మరాళత్వాగోపముచేయఁబడెను.

సురపాలకులు హరిహరనాథుని పాదములకుఁ దలతో మ్రొక్కుటచే వారిచూడామణులకాంతులు పాదములపైఁ బ్రసరించి జలతరంగములవలె నుండఁగా నందుహరిహరనాథుని పాదములు పద్మములఁబో లియున్నవని యొనర్పదపద్మములనిత్యసంచారముచేయుచు నిరతిశయసౌఖ్యముల ననుభవించుచు మానిజనమూలసములు హంసలవలెఁ గ్రీడించుచున్నవనియుభావము

ద్వితీయాశ్వాసము,

సంపూర్ణము.